

№№122—123 (20387) 2013-рэ илъэс ГЪУБДЖ БЭДЗЭОГЪУМ и 9

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъэзет

ЧІыпіэм икъыхэхын тегущыІагъэх

Тыгъуасэ АР-м и ЛІышъхьэу ТхьакІущынэ Аслъан УФ-м и Пенсионнэ фонд и Къутамэу АР-м щыІэм ипащэу Къулэ Аскэрбыйрэ Мыекъопэ район администрацием ипащэу Евгений Ковалевымрэ ригъэблэгъагъэх.

Пенсиехэмкіэ фондым и ГъэІорышІапіэу Мыекъопэ районым щыіэм пае унакізу ашіыщтыр зыщагьзуцущт чіыпіэм зэдытегушы агъэх. АР-м и Лышъхьэ район гупчэр къэзыгъэдэхэщтэу, цІыфэу щыпсэухэрэм шІуагъэ къафэзыхьыщт унэр зыщагьэуцущтым Іофыбэ къызэрэпагьэкІыгьэмкІэ имырэзэныгъэ къыриїотыкіыгъ, районым ипащэ упчіэхэр фигъэзагъэх. Евгений Ковалевым къызэрэщигъэгъозагъэмкІэ, поселкэу Тульскэм игупчэу унэр зыщагъэуцумэ ашІоигъом чіыгу нэкі зэримыі эжьыр ары іофхэр къэзыгъэхьылъэхэрэр. Арэу щытми, чІыпІиплІ поселкэм зэрэщагъэнэфагъэр, арагъэплъынхэу зэрэфэхьазырхэр къы уагъ. Ахэр организацие зэфэшъхьафхэм яехэу унэжъых, зэхэпхыжьхэмэ, а чыпіэм районым ищыкіэгьэ унэр бгъзуцун

Къулэ Аскэрбый унэр щашІынэу апэ дэдэ къагъэлъэгъогъэ чІыпІэр шапхъэу ежьхэм къыдалъытэн фаехэм зэрадимыштэрэр, квадратнэ метрэ пчъагъзу ящыкlагъэм фэдиз къызэримыкІырэр къыІуагъ. Ащ къызэрэхигъэщыгъэмкіэ, охътабэ темышіэзэ, унэр зыдэщытыщт чіыпіэр зэхэфыгъэ мыхъоу, ищыкІэгъэ тхылъхэр Москва амыгъэхьыхэмэ, къихьащт илъэсым ахъщэр къатlупщынэу хъущтэп.

— УнакІэр зыдэщытыщтым икъыхэхын ащ фэдиз Іоф къыпыкІынэу щытэп, — къыкІигъэтхъыгъ АР-м и ЛІышъхьэ пхъашэу. — Чіыпіэр къыхэшъух, структурэ гъэнэфагъэ горэм иеу щытмэ, шъудэгущыІ, зэзэгъыныгъэ дэшъушІ, ищык Іагъэмэ, тэри Іэпы Іэгъу тыхъущт. Мы унэм псэуп Іэр къызэригъэдэхэщтым имызакъоу, пенсионерхэм яфэюфаш Іэхэр афэгьэцэк Іэгьэнхэр льэшэу къызэригьэпсынкІэштыр къыдэтльытэн фае.

А мафэм шюмыкі у зэхафынышь, пчыхьэм къызыфэкюгъэхэ зэзэгъыныгъэм щагъэгъозэнэу къафигъэпытагъ.

ХЪУТ Нэфсэт.

Адыгэ Республикэм пцэжъыешэ спортымкІэ изэнэкъокъоу Ханскэм ипсыlыгъыпlэхэм ащыкlуагъэм ухэлэжьэнкlи, уеплъынкlи гъэшlэгъоныгъэ. Командэ 18 апэрэ чіыпіэхэм афэбэнагь. Къэралыгьо телерадиокомпаниеу «Адыгеим» ижурналистхэм текіоныгъэр къыдахыгъ. Адыгэ Республикэм и Ліышъхьэу Тхьакіущынэ Аслъан хагъэунэфыкіырэ чіыпіэхэр зыхьыгъэхэм афэгушіуагь, шІухьафтынхэр аритыжьыгъэх.

Псэупізу Ханскэм ипсыубытыпіз нэпкъхэм куп-купэу гощыгъэхэу пцэжъыяшэхэр ащытлъэгъугъэх. Пцэкъэнтфыр нахь дэгъоу зыгъэфедэрэм июфхэр зэрэльыкІуатэхэрэм тыльыпльэщтыгь. Адыгэ Республикэм и ЛІышьхьэу ТхьакІущынэ Асльанрэ республикэм и Премьер-министрэу Къумпіыл Муратрэ пцэжъыяшэхэм къахэхьагъэх, гущы эгъу афэхъугъэх.

(ИкІэух я 12-рэ н. ит).

Чъыгхэм тичlыгу къагъэкlэракlэ

хэкум ичІыпІабэмэ пхъэшъхьэзыщагьэкІыщтыгьэр. Пхъэшъхьэащаубытыщтыгъэр. Ахэм адэлажьэхэрэм федэ къафахьыщтыгъ.

Адэ джыры? Хэгьэгум щыкІогъэ зэхъокІыныгъэхэм колхозсовхозхэр зыщадэк одыгъэхэ уахътэм цІыфхэм ящыкІэгъэ шъыпкъэ чъыгхэри зыдихьыгъэх. КъэкІыхэрэм я Всероссийскэ институт (ВИР) икъутамэу поселкэу Тульскэм пэмычыжьэу щы в супізум ащыщхэм яІэ чъыг хэтэ заулэмрэ ныІэп къытфэнагъэхэр.

Къэбарык і эгушіуагьо зызэхихыкІэ, сятэкІэ сянэжъэу илъэси 105-рэ зыгъэшІагъэм «шыкурышху ар» зэриющтыгьэр сыгу къагъэкІыжьы тигубгъохэм непэ арыслъэгъохэрэ чъыг хэтабэхэу тичІыгу къэзыгъэкІэракІэ-

Ащ фэдизэу бэшІагьэп Адыгэ хэу езыгьэжьыкызэхэм. Шъыпкъэ, джырэкІэ ащ фэдэ зэрытльагьохэрэр Джэджэ, Мыекьопэ сэнашъхьэхэмрэ мымакізу къа- ыкіи Красногвардейскэ районхэр арых ныІэп. Мыекъопэ мышъхьэлэжьыным пылъ совхоз- районымкІэ цумпэм дакІоу чъыг хэр хэкум итыгъэх, колхозхэм зэфэшъхьафхэр аужырэ лъэхъянахыбэми чыпы макып ахэм аным зыщагъэтысыгъэхэр хъызмэтшlапlэу «Ника» зыфиlорэр ары. Красногвардейскэ районри а лъэныкъом зыщыфэзыгъазэхэрэм ащыщых фермерхэр. Аужырэ илъэс зытІущым пхъэшъхьэ-мышъхьэ чъыг зэфэшъхьафхэм анахь чІыгубэ зышарагьэубытыгьэр Джэджэ районыр ары. Ащ ичІыпІитІу чъыг хэтэ инышІухэр къарытэджагьэх. Зыр станицэу Сергиевскэм пэмычыжьэу асфальт гьогум изыбгъу къыІуагъэтІысхьэгъэхэ чъыг мин заулэу пленкэкІэ ухъумагъэхэр арых. Адрэр хъызмэтшІапləy «Архонт» зыфиlорэм ичlыгу щыщ Іахь щагьэтІысыгь, ари асфальт гьогубгьум голь. Ар шьоф гьогум зэтыреуты, зы бгьумкІэ мыІэрысэ чъыг лъэпкъ цІыкІухэр («карлик» зыфаlорэм фэдэхэр)

сатырэ кlыхьэ дахэхэу щызэпэІусых. АдырабгъумкІэ щагьэтІысыгьэхэр чъыгыбэу зэхэп-

ТыщыІагь бэмышІэу хъызмэтшlaпləy «Архонт» зыфиlорэм. Ащ тыщыІукІагь гъэцэкІэкІо пащэу хъызмэтшІапІэм иІэ шапсыгъэлІ шІагъоу нэІосэшІу къытфэхъугъэ Шъыжъ Дэулэт. Бжыхьасэхэм яІухыжьын зыщызэхэщэгъэ чыпіэм тыкіозэ а чъыг хэтэшхо дахэм текІолІагъэти, дгъэшІэгъон икъоу къызэпэтплъыхьагъ. ЗэкІэ а зы шапхъэхэм арыт чъыг дэхэцlыкlух, сантиметрэ 90-рэ язэпэчыжьагьэу зэкІэлъырытых.

- Дэулэт, мы тлъэгъурэм идэхагъэ «нэр пІэпехы» зыфагорэм фэд. Шъуичгыгу мыр зыщытлъэгъурэр, шъошъуя?
- ТихъызмэтшІапІэ иІахьи ащ хэлъ, ау ар фэшъхьаф организацие епхыгъэу тичІыгу щагъэтІысыгъ, — къытфеІуатэ тигущыІэгъу.
 - Чыгу шіукіае еубытыба?
 - Гектар 74-рэ зэкІэ зэ-

рэхъурэр. Ащ щыщэу мыІэрысэ чъыг зэфэшъхьафхэм аубытырэр гектар 51-рэ, адрэм къужъи, хъырци, къыпцІи, черешни, чэрэзи къыщэкІых, ахэр мыІэрысэ чъыг лъэпкъ цІыкІухэм анахь лъэгаlox. А лъэпкъхэм шпалернэхэкІэ яджэх. ЕтІани гъэшІэгьоныр ахэр зэкІэ сэнашъхьэ къызыпыкІэхэрэм афэдэхэу джы шъулъэгъухэрэ пкъэу псыгъо фыжьхэм зэряпхыгьэхэр ары.

- Сыда, мо цІыкІухэр жьыбгъэм риутыщтха?

– Хьау, ащ паеп. Ахэм къапыкІэрэр бэшъ, чъыгыпкъ цІыкІум фэмыІэтэу еуфэ, чІыгум тыригъэгъолъхьани ылъэкІыщт. ЕтІани мыщ гъэшІэгьонэу хэльыр сатырэхэм хьэшъо шлангыр арыщагьэу ищыкІагьэу зыщыхъурэм псыр зэрэкlагьахъорэр ары, «капельное орошение» зыфаlорэм фэд. Ащ фэшІ агъэфедэщт псыубытыпІэ куу мыщ пэмычыжьэу ратіыкіи, псыр из хъугьэу щыт. Ащ псыр насосхэмкІэ къыхашышъ. чъыгхэм акІагъахъо. ЦІыф гъэнэфагъэу яІэм чІыгум шынэгъакІзу хэлъыр зэрегъашІзшъ, ищык агъэу залъытэк э псыр акІагьахьо. Къызэральытэрэмкіэ, зы чъыгым зэкlэгьэхъогьум псэу ІэкІагъахьэрэр литри 3 — 5-м къыщыкІэрэп. ИщыкІагъэу зыщыхъурэм чъыгхэм ачІэгъ агъэкъабзэ, шъолъэгъуба зы уцыжъи зэрэхэмытыр. Мары модрэ бгъум щыІэм непэ нэбгырэ заулэ щэлажьэ, шІуанэхэр аlыгъхэу къыхэкІынэу ежьэгьэ уцыжъхэр раупкlыхэзэ чlыгу шъхьашъор агъэ-

- Сыдигьо къапыкІэу ригьэжьэщта?
- Чъыгхэм ащыщыбэм мыгьэ къэгъагъэ къырахыгъ, мыІэрысэ цІыкІухэр зыпидзагьэхэри ахэ-

Чъыг хэтэшхохэр гъучІыч хъэгъэ чэу лъагэкІэ къэшІыхьагъэх. Асфальт гъогум машинэхэмкІэ рычъэхэрэм ащыщыбэр къэуцушъ, чІыгум шъошэ дахэу къыщалъагъэр агъэшlагъоу

> ЛІЭХЪУСЭЖЪ Хьаджэрэтбый.

КъэбарыкІэхэр • КъэбарыкІэхэр • КъэбарыкІэхэр

ИкІыгъэ тхьамафэм ыкІэм республикэм къеблэгъагъ дунэе журналистэу Кипрас Мажейкэ. КъэбарлъыгъэІэс амалхэу тишъолъыр щылэжьэрэ пстэуми ялыкІохэм ІофшІэкІэ амалэу ІэкІэлъхэмкІэ ар къадэгощагъ.

Республикэ программэу «Адыгеим щыпсэухэрэр яхэгьэгу шІу алъэгьоу пІугьэнхэр» зыфиlорэм къыдыхэлъытагъэу лъэпкъ ІофхэмкІэ, зэлъэпкъэ-

Уасэ зыфэшІыгъое зэІукІэгъу

гъухэм язэпхыныгъэкІэ ыкІи пэу джэуапхэр аритыжыыщтыгъ. къэбарлъыгъэlэс амалхэмкlэ АР-м и Комитет егъэджэнхэр зэхищагъэх.

Гъэзетхэм, радиом ыкІи телевидением яюфышіэхэу республикэм ирайон пстэуми ащылажьэхэрэм ащыщхэр зэlукlэгъум къекІолІагъэх, яшІэныгъэхэм ахагъэхъуагъ. Тишъолъыр икъушъхьэ чіыпіэ анахь дахэхэм ащыщ мэфитю егъэджэнхэр шыкІуагъэх.

Уикъэралыгъо шІу плъэгъуным сыда къикІырэр? Укъызшыхъугъэ чІыпІэр ара, хьауми ар шъолъырэу, къэралыгъоу зыхахьэхэрэр зэрэпсаоу ара гуфэбэныгъэ зыфыуиІэнхэ фаер? Тлъэгъурэ пстэури сыдэущтэу къэттыжьыра? Сыд фэдэ шапхъэхэр бгъэфедэнхэ фая къэбарыр ціыфхэм алъыбгъэіэсыжьы зыхъукіэ? Мыхэм ыкіи нэмыкі упчіэхэм джэуапхэр зэхэугуфыкІыгъэу Кипрас къаритыжьыгъэх. Егъэджэнхэр зэдэгущыІэгъу шІыкІэм тетэу кІуагъэх. Іофэу агъэцакІэрэм емыпхыгъэ упчІэхэмкІи Кипрас игуа-

Ахэр ежь ищыГэныгъэ, иунагъо, политикэм, къэралыгъоу зыщыщым афэгъэхьыгъагъэх.

Кипрас Мажейкэ — дунаим щызэлъашІэрэ журналист. Ар къэралыгъо 70-мэ ащы агъ. Телекъэтынхэу «Время», «Взгляд» зыфиІохэрэм ащылэжьагъ, Европэм, Америкэм, Африкэм репортажхэр къащи-

ЩыІэныгъэм исыд фэдэрэ

Іэпищэу ар къырыгущыІэшъущт. Егъэджэнэу щы агъэхэм зэпстэури нафэ къащишІыгъ къыІуатэрэ пэпчъ зэхэпхырэр пшІомакізу уедзіущтыгь. Голландием къыращырэ чэмхэм къащыублагъэу Америкэм исамолеттІысыпІэ къухьэ пэрыт нэсыжьэу, дунаир зэрэзэхъокіыгъэм, ащ щыіэныгъэм кізу къыхилъхьагъэхэм къызэрэугъоигъэхэр атегущы агъэх, сэ-

мэркъэушхо хэлъэу журналист ІэпэІасэм егъэджэнхэр ригъэкІокІыгъэх.

Къэралыгъо пшІы пчъагъэмэ ащыІэгъэ журналистым Адыгеир лъэшэу ыгу зэрэрихьыгъэр, ичІыопс зэрэшІодэхэ дэдэр, джыри къэкІон шІоигьоныгъэ зэриІэр къыІуагъ.

Адыгеим ижурналистхэми ащ осэшІу къафишІыгъ. ІэпэІэсэныгьэу ахэлъыр зэдэгущы эгьум зэрэщызэхишІагъэм къыкІигъэтхъыгъ, телевидением иІофышІэхэм агъэхьазырыгъэ къэтынхэми игуапэу яплъыгъ, къашытхъугъ.

Къыхэгъэщыгъэн фае зэlукІэгъум хэлэжьэгъэ пстэуми ащ гухахъо зэрэхагъотагъэр, загъэпсэфынэуи, яуахътэ гъэшІэгъонэу агъэкІонэуи амал

Кипрас Мажейкэ тишъолъыр щишІыгьэ гузэхашІэхэр иунагьо къыпыщылъ хъярым лъигъэкloтэщтых — Адыгеим ыуж ащ Македонием кІонэу зигъэхьазырыщтыгъ. Мы къэралыгъом щыщ кlалэм ипхъорэлъф дэкlo.

МЭЩЛІЭКЪО Саид.

КъэбарыкІэхэр КъэбарыкІэхэр КъэбарыкІэхэр

Іофхэр зэрэлъагъэкІуатэхэрэр **ЗЭРИГЪЭЛЪЭГЪУГЪ** гъыныгъэм къызэрэщыдэлъы-

БлэкІыгъэ бэрэскэшхом, бэдзэогъум и 5-м, АР-м и Премьер-министрэу КъумпІыл Мурат Мыекъопэ районым щыІагь. Медицинэм иучреждениеу итхэм ащыщхэр, зекІоным епхыгьэу, инвестиционнэ проектхэм къадыхэлъытагъэу псэолъэшІын Іофхэр зыщызэшІуахырэ объектхэр къыкІухьагьэх. Министерствэ ыкІи къулыкъу зэфэшъхьафэу ахэм афэгъэзагъэхэм, псэольэшІ предприятиеу ащылажьэхэрэм япащэхэр, нэмыкІхэр ащ игъусагъэх. Районым игъунапкъэ дэжь къыщыпэгъокІыгъ Мыекъопэ район администрацием ипащэу Евгений Ковалевыр.

Пстэумэ апэу Премьер-министрэр поселкэу Каменномостскэм дэт сымэджэщым, нэужым поликлиникэм ащыlагъ. НахьыпэкІэ мыхэр централизованнэу агъэфабэштыгьэх. Джы хэушъхьафыкІыгъэу ежьхэм япхыгьэнэу гьэфэбапІэ агьэпсы. Ары Премьер-министрэр анахьэу зыгъэгумэк Іыщтыгъэр. Районым иврач шъхьаlэу Хъо- ствэмрэ Адыгеимрэ псэупlэу шъхьафыби зэшlуахыщт. Зэзэ- гъэжьагъ. Нахь тэрэзэу къэпlон

кІон Роман къызэриІуагъэмкІэ, бжыхьэм, унэхэр зыщагъэплъынхэу зыщырагъэжьэщт уахътэм ипэгъокіэу, пстэури аухыщт. Джащ фэдэу КъумпІыл Мурат сымаджэхэми, Іоф щызышІэхэрэми заlуигъэкlагъ, яеплъыкlэхэм защигъэгъозагъ. Іэзэгъу уцхэри, нэмыкІзу зэряІззэщтхэри сымэджэщым икъоу зэриІэхэм, ащэфынхэ фаеу зэрэмыхъурэм фэшІ сымаджэхэр къызэрафэразэхэр къыраютыкІыгъ. Іоф щызышІэхэрэм зафигъазэзэ, ялэжьапкіэ тапэкіи къыхэхъоным зэрэпыльыщтхэр Правительствэм ипащэ къыкІигъэтхъыгъ. ГумэкІыгъохэр къыраІотыкІыхэзэ, ІофышІэхэр джыри зэримыкъухэрэр къыраlуагъ. Анахьэу гум elэзэрэ врач, невропатолог ямыІэр. АщкІэ охътэ благъэм хэкІыпІэ къагъотынэу псауныгъэм икъэухъумэнкІэ министрэм къыфигъэпытагъ.

Нэужым КъумпІыл Мурат зекІоным епхыгъэ объектэу агъэпсыхэрэм ащыщ кІуагъэ. ЗекІонымкІэ Федеральнэ агент-

Каменномостскэм дэжь зекІозэтегъэуцожьын комплексэу «ХаджохкІэ» зэджагъэхэр щагъэпсынэу зэзэгъыныгъэм зэдыкІэтхагъэх. Непэ ащ иинфраструктурэ къыдыхэлъытагьэу, гьэстыныпхъэ шхъуантІэм, псым, электричествэм якъэкІуапІэхэр ращалІэх. Къушъхьэм къикІырэм къыхащыгъэу поселкэм псырыкІуапІэр къыращаліэ. Ащ ишіуагъэкіэ комплексым имызакъоу, псэупІэм дэсхэми псэу зэшъощтхэр яІэ

КъумпІыл Мурат ІофшІэнхэр зынагъэсыгъэхэр зэригъэлъэгъугъ, иеплъыкІэхэмкІэ адэгошагъ. Комплексым иинфраструктурэ дэлэжьэрэ хъызмэтшlaпləy «Монтаж» зыфиlорэм ипащэу Андрей Гетман яІофшІэн зынагьэсыгьэр, тапэкІэ ар зэрэлъагъэкІотэщтыр къыфиІотагъ. Гъэстыныпхъэ шхъуантіэм икъэкІуапІзу километри 2-м ехъу, псыр къызэрык ощтэу километрэ 15-м ехъу пстэумкІи акъудыин фаеу щыт, ащ нэмык псэолъэшІын ІофшІэн зэфэтагъэмкІэ, а зэпстэумэ сомэ миллион 225-рэ мин 569-рэ апэјухьащт.

Джащ фэдэу Свято-Михайловскэ чылысым дэжь зекІоспортивнэ комплекс шагъэпсынэу рагъэжьагъ. Ащ иинфраструктурэ ишІын зэрэлъыкІуатэрэри Правительствэм ипащэ зэригъэлъэгъугъ. А предприятие дэдэр ары ащи фэгъэзагъэр. Объектхэм яшІын сомэ миллион 87-м ехъу пэ-Іухьащт. Ар зэрэщытэу къафэкІогъах. Мы мафэхэм етІупщыгъэу псырыкІуапІэхэр чІалъхьэх, зекіохэр къызэрекіоліэщтхэ транспортым пае уцупІэхэр, автобусхэм апаий, автомобиль псынкІэхэм апаий шъхьафэу, агъэпсых.

Псэолъапхъэхэр къыдэзыгъэкІыщт предприятиеу поселкэу Каменномостскэм щагьэуцущтыр инвестиционнэ проектхэм ащыщ. ШІуагъэ зыпылъэу чІым къычахыхэрэр зыгьэфедэрэ заводэу «Нерудстройкомымрэ» псэолъэшІыным хахьэрэ предприятие анахь инхэм ащыщэу «ВОЛМА» зыфиlорэмрэ зэзэгъыныгъэ зэдашІыгъэу ар разыхъукІэ, непэ инфраструктурэр ары агьэпсырэр. «Нерудстройкомым» ипащэу Александр Колесниковым къызэриІуагъэмкІэ, шышъхьэІум иапэрэ мафэхэм заводым ишІын рагъэжьэщт. Проектым ишІуагьэкІэ зэкІэмкІи инвестициеу сомэ миллиарди 4 республикэм иэкономикэ къыхэлъхьагъэ хъущт.

КъумпІыл Мурат ылъэгъугьэм уасэ къыфишІызэ, ІофшІэнхэр зэрэлъагъэкІуатэхэрэм зэригъэрэзагъэр къыхигъэщыгъ.

– Мы зыуж тит пстэури цІыфхэм ящыІакІэ нахьышІу шІыгъэным фэгъэпсыгъ, къыlуагъ ащ нэужым. — ЗекІоным зиушъомбгъумэ, инвесторхэр нахьыбэу къихьэхэмэ, экономикэм хэхъоныгъэ ышІыщт, джащыгъум цІыфхэм ящы ак Іи нахьыш Іу хъущт. Ащ имызакьоу, инфраструктурэм къыдыхэлъытагъэу дгъэпсыхэрэр Мыекъопэ районым щыпсэухэрэми къашъхьэпэщт. Псауныгъэм икъэухъумэн анахь шъхьа ју ц јыфымк јэ зэрэщытыр къыдэтльытэзэ. аш епхыгьэ объектхэр зэрэзэтедгъэпсыхьащтхэми ыуж тит, тапэкІи а ІофшІэнхэр къызэтедгъэуцо-

ХЪУТ Нэфсэт.

Ыгу илъым лъыІэсыгъ

Тичылэ ефэнд ыгу илъым лъы Іэсыгъ. Уичылэ ащ фэдэ хъярыгъохэр къыдэхъухьанхэр акъылыгъ ыкІи насыпыгъ. Хьаджэ ухъуныр псынкlагъоп ыкlи ар зэкІэми къадэхъурэп. Алахьталэр къыпфэупсэу, угу илъым пІэ зынигъэсыкІэ, ар зымыуасэ щыІэп.

Апэрэ ефэндэу тиlагъэр Гъупчъэкъо Долчэрый. Ащ нэбгырипшІ тыхъоу тыригъэджагъ. Ахэм зэу ащыщыгъ Датхъужъ Къэсэй Адхьам ыкъор. КъурІан лъапІэр къытхихьи, лъэпэ мафэ къытхидзи быслъымэныгъэр къытхилъхьагъ. Тыригъаджэзэ, инасып къыубыти, Шам хэгьэгум ар ихьагь. АшІэ хабзэр адишІи, сакъыныгъи бгъодэлъэу хьаджэ хъугъэу къэкІожьыгъ. Илъэс пчъагъэхэм тиефэнд тигъэрэзагъ, ыІорэр тшІагъэ, ежьми ипшъэрылъхэр дэх имыІэу ыгъэцэкІагъэх. Алахьталэм иуахътэ къыгъэси идунай ыхъожьыгь.

Ащ ыуж чылэм дэс быслъымэнхэр

зэхэгущыІэжьхи, ефэндыгъор Къэсэй фагъэшъошагъ. Чылэм урипэщэнри псынкlагьоп, ау цlыфхэм цыхьэ къыпфашlэу а ІэнатІэр къызыпфагъэшъуашэкІэ бгъэцэкІэн фае. КъурІан еджагъэу чылэм дэсхэм Къэсэй ІэпыІэгъу тызэрэфэхъущтым тыпылъыгъ. Зы нэбгырэ тичылэ дэліыкіыгъэп Къуріан гъэзагъэ етымытыгъэу. Ыныбжь емылъытыгъэу, ар хьаджэшІ кІонэу хъугъэ. Ащ игъусагъэх Хьатыгъужъыкъуае щыщхэу

Дзыбэ Ахьмэдрэ ЦунтІыжъ Аслъанрэ. Мыхэр дэгъоу къэзэрэгъэгъунэжьхэзэ къин пстэури къызэранэкІыгъ ыкІи хьаджэ хъугъэхэу къагъэзэжьыгъ. Ар уичылэкІэ къыбдэхъуныр насыпыгъ.

Сэри Къэсэй деджагъэхэм сащыщ. Арышъ, дэгъоу къызгурэІо КъурІаныр зэбгъэшІэныр псынкІэ Іофэу зэрэщымытыр ыкІи чылэр зепщэныр зэрэмыІэшІэхыр. Іофэу зыпыхьагъэр Тхьэм псынкІэ фишІынэу, Алахьталэр къыдэІэпыІэнэу тыфельэІу Къэсэй.

МЭФЭ Сар.

къ. Пщыжъхьабл.

Коцым ипроцент **67-рэ Іуахыжьыгъ**

Мыгъэрэ Іоныгъор ощхым зэпигъэоу къыхэкіыми, сыхьат ошюу къыдафэхэрэр агьэфедэхэзэ, республикэм ичныгулэжьхэм а мэхьанэшхо зиіэ Іофшіэныр игъом зэрэзэшіуахыщтым фэгъэхьыгъэ амалхэр зэрахьэх.

Министерствэ къызэритыгъэмкІэ, мыгъэ пстэумкІи бжыхьэсэ зэфэшъхьафхэу гектар мин 93,2-м фэдизэу Іуахыжьын фэягъэм щыщэу тыгъуасэ ехъулІэу аугьоижьыгьэр гектар мин 67-м фэдиз хьазыр, ар пстэумкІи Іуахыжьын фаем ипроцент 72-рэ. Бжыхьасэу Іуахыжьыгъэ гектарым телъытагъэу центнер 38,3-рэ къырахи, пстэумкІи лэжьыгъэ тонн мин 256-м фэдиз хьазыр къахьыжьыгъ.

Хьэ гектар мин 14-м ехъоу къагъэкІыгъагъэм иІухыжьын республикэм щаухыгъ. Гектар тельытэу ащ центнер 38,8-рэ къытыгъ, пстэумкии аугъоижьыгъэр тонн мин 54,5-рэ.

Бжыхьэ коцым ыубытыщтыгъэр гектар мин 78,2-рэ. Ащ

Адыгеим мэкъу-мэщымкіэ и щыщэу тыгъуасэ ехъуліэу іуахыжьыгьэр гектар мин 52,5-рэ, ар пстэумкІи аугьоижьын фаем ипроцент 67-рэ. Коц гектарым гурытымкІэ центнер 38,2-рэ къырахи, тонн мин 200-м ехъу къахьыжьыгъ. Коцэу Іуахыжьыгъэм гектар телъытэу центнер пчъагъэу районхэм къащырахыжьыгъэр: Красногвардейскэр 42,4-рэ, Кощхьаблэр — 38,7-рэ, Шэуджэныр — 38,5рэ, Джаджэр — 38-рэ, Теу-цожьыр — 37-рэ, Тэхъутэмы-къуаер — 30,4-рэ, Мыекъуапэр

> Мэфэ ошІухэр къызэкІэлъыкІохэу ригьэжьэжьыгьэшъ, коцым иІухыжьын республикэм игубгъохэм мафэ къэс нахь защеушъомбгъу.

ЛЮХЪУСЭЖЪ Хьаджэрэтбый.

Студентхэм яІэпыІэгъу

Еджэгъу илъэсыр къэзыухыгъэ студент мин фэдиз Шъачэ Іоф щашІэнэу къэкІуагъ. Ахэр зэнэкъокъухэр зыщырекІокІыщтхэ псэуалъэхэм ягьэпсын хэлэжьэщтых, объектхэр зыщагъэпсыгъэхэ чыпіэхэр къаукъэбзыжьыщтых, агъэдэхэщтых.

ІофшІэгъу семестрэр езыгъэжьэрэ ныбжьыкІэхэр Олимпийскэ паркым щыІэ мыл ордэунэжъым щаугъоигъагъэх. Студент купхэу къэкІуагъэхэм япащэхэм ІофшІэныр рагъэжьэнымкіэ фитыныгъэ тхылъхэр alыгъых. НыбжьыкІэхэм янахьыбэм сэнэхьатэу

зызфагъасэрэмкіэ Шъачэ Іоф щашіэщт. - Студентхэм сыдигъуи тяжэ, — къыІуагъ

къэралыгъо корпорациеу «Олимпстрой» зыфигорэм ипащэу Александр Горностаевым.
— Ахэр ныбжыкгэх, къарыушгох, ащ къыхэкгэу

Іофыгъо псынкіэхэп агъэцэкіэнэу зыфэдгъазэхэрэри. Илъэсих хъугъэ ахэр Шъачэ ІофышІэ къызыкІохэрэр. Мыщ ІофшІэнымкІэ зыщапсыхьэ, яІэпэІэсэныгъэ щыхагъахъо.

(ТИКОРР.).

• КъэбарыкІэхэр • КъэбарыкІэхэр • КъэбарыкІэхэр • КъэбарыкІэхэр •

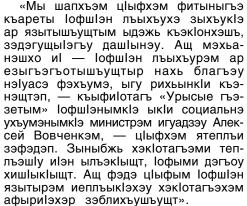
ижд медехитивк неІшфо мехфиПД фитыныгъэ яІэжьыщтэп ІофшІакІо зыщылъыхъухэрэ мэкъэгъэ ухэм ныбжьым, лъэпкъэу зыщыщын фаем, унагъо иІэмэ е имыІэмэ, хъулъфыгъэмэ е бзылъфыгъэмэ къаратхэнэу. УФ-м и Президентэу Владимир Путиныр зыкіэтхэгъэ хэбзэгъэуцугъэм къыщею офшіэпіэ чіыпіэ нэкіхэм афэгъэхьыгъэ къэбар къатхы зыхъукІэ цІыф зэхэдз амышіынэу. Документыр зыгъэ-хьазырыгъэр Іофшіэнымкіэ ыкіи со-циальнэ ухъумэнымкіэ УФ-м и Мини-

Мэкъэгъэ ухэм бэрэ ащытэлъэгъу, гущыІэм пае, «Секретарь ІофшІэныр ыгъэцэкІэнэу зыныбжь илъэс 18-м къыщегъэжьагъэу 25-м нэсырэ бзылъфыгъэ тылъэхъу» е «Водитель тищыкІагь илъэсыбэрэ мы сэнэхьатым рылэжьэгъэ урыс хъулъфыгъэу илъэс 25 — 40 зыныбжьыр» зыфиlохэрэ гущыlэхэр арытхэу. Джы мы шіыкіэр тарихъым къыхэнэщт. Федеральнэ хэбээгьэуцугьэу N 162-рэ зытетэу «УФ-м и Законэу «УФ-м щыпсэухэрэм Іофшіэн ягьэгьотыгъэныр» зыфиюрэм ыкіи УФ-м ихэбзэгьэуцу акт шъхьафхэм зэхьокІыныгьэхэр афэшПыгъэнхэр» зыфиюрэм къызэрэщитырэмкіэ, ціыфхэм язэфэдэ фитыныгъэхэр зыукъорэ е зыукъон зылъэкІыщт къэбар Іофшіэн язытыхэрэм агъэфедэ хъущтэп.

Мэкъэгъэlухэм джы арыты хъущтэп ціыфым ышъокіэ, лъэпкъэу зыщыщымкіэ, ыбзэкІэ, къызтекІыгъэхэмкІэ, мылъкоу иlэмкlэ, социальнэу зэрэщытымкlэ, динэу ылэжьырэмкlэ,иlэнатlэкlэ шапхъэ афагъэуцоу. Мыщ хэмыхьэхэрэр федеральнэ хэбзэгъэуцугъэмкІэ зэхэдзымкіэ Іизын зыщыряіэ хъугъэ-шіагъэхэр арых.

«Урысые гъэзетым» къызэритырэмкІэ, мынестытостеств мехфыр дынешфо иІофыгьо къэралыгьор хэлэжьэным игьо къэсыгъэу мы хэбзэгъэуцугъэр къызпкъырыкІыгъэхэм алъытэ. Сыда зыпіокіэ ныбжь зиlэхэу lофым хэшlыкl куу фызи-Іэхэми, Іофшіэныр езыгъэжьэгъакіэхэми бэрэ лэжьап ны усыных жэнэх. Апэрэхэр ашІожъыщэх, ятІонэрэхэр ашІоныбжьыІофшіэн лъыхъухэрэм **ЯФИТЫНЫГЪЭХЭМ**АДТЯВИ РАБОТАТИРА

ахэхъуагъ

Ціыфхэм Іофшіэн ягьэгьотыгьэнымкіэ къэралыгъо къулыкъум АР-мкІэ и Гъэ-ІорышІапІэ ипащэу Галина Цыганковам зэрилъытэрэмкІэ, мы хэбзэгъэуцугьэм цІыфхэм яфитыныгьэхэр зэфэдэ ышыштых ыкіи Іофшіэн агъотынымкіэ ІэпыІэгъушІу хъущт. ІофшІакІо лъыхъухэрэм къафытеорэ е къафакІорэ пэпчъ джы дэгущыІэнхэу фэещтых, зэкІэри зэльытыгьэщтыр ІофшІэн лъыхъурэр ары нахышІоу заригьэльэгьун, шІэныгьэу е ІэпэІэсэныгъэу ІэкІэлъхэр нахь тэрэзэу къыгъэлъэгъонхэ фае. ЗыгорэкІэ телефонкІэ цІыфыр теуагъэу зэрэбзылъфыгъэм е зэрэхъулъфыгъэм, ыныбжь е нэмыкіэу шэпхъакіэхэм къыпыхамыпъытэрэ үшъхьагъукІэ ІумыкІэнхэу къызыраюрэм, дэо тхылъ юфшіэнымкІэ инспекцием ытхышъущт ыкІи фитыныгъэр зыукъуагъэм административнэ пшъэдэк ыжь рагъэхьыщт.

— Хэбзэгьэуцугьэм фэгьэхьыгьэ къэбарыр Іофшіакіо лъыхъурэ пстэуми алъытэгъэІэсы, — еІо Галина Цыганковам, — джы къатышт мэкъэгъэlухэр шІыкІакІэм тетыщтых.

ЦІыфым ифитыныгъэхэр зыукъорэ мэкъэгъэlу зытыхэрэм мыщ фэдэ тазырхэр къяжэщтых: физическэ лъапсэ зијэу лажьэхэрэм сомэ 500-м къыщыублагьэу 1000-м нэсэу, ІэнатІэ зы-Іыгъхэм сомэ мини 3-м къыщыублагъэу мини 5-м нэс, юридическэ лъапсэ зиlэу лажьэхэрэм сомэ мини 10-м шегъэжьагъэу мин 15-м нэс арагъэтышт.

ЗэхъокІыныгъэу щыІэхэмкІэ сыд фэдэ

шинэші хъызмэтшіапіэм ипащ: Мы зэхъокІыныгьэхэр щымы Іэхэзи Іофшіакіор сштэ зыхъукіэ, ыныбжь пэрыохъу зыкІи къысфэхъугъэп. Илъэс зытІущ хъугъэ конструкторэу зысшта-гъэр илъэс 58-рэ фэдиз зыныбжь Іофышіэ. Зыкіи сыкіэгьожьыгьэп, ныбжьыкІэхэм анахь дэгъоу, анахь чанэу юф ымышіэмэ, ауж къинэрэп. Еджэныр къэзыухыгъакІэхэри сэштэх. Ежь цыфым ельытыгь юф зэришэщтыр нахь ыныбжькІи. лъэпкъэу зышышымкІи къыхэпхынэу шытэп. Хэбзэгъэуцугъэу джы щы і э хъугъэм иш і уагъэ къэмык і онэу сэ сюрэп, ау зэхэдз зышыщтым цыфэу ыштэщт-ымыштэщтымкІэ ебгъэзын плъэкІыщтэп. Ныбжьэу иІэм ымыгъэразэмэ, нэмыкі ушъхьагъу фишіын ылъэкІыщт ІофышІэ ымыштэным пае. Ау зыдэгущы Гэрэ уж ц Іыфым ыгу фэкІони ыльэкІыщт, пстэури зэльытыгьэр шъхьадж гухэлъэу зыди ыгъыр ары.

Елена Михайловских, АР-м икъэралыгьо учреждениеу «Къалэу Мыекъуапэ «чинешфоныр ягьэгьотыгьэнымкіэ и Гупч» зыфиюрэм ипащэ игуадз:

Мы зэхъокІыныгъэхэм яшІуагъэ къэкІонэу сэ сеплъы, сыда зыпІокІэ, ыпэкІэ зэрэщытыгъэу, ІофшІакІо зэрэлъыхъухэрэмк і эмэкъэгъэ і ум ныбжьыр итхагьэ зыхъукІэ, цІыфыр ащ къыхимыубытэрэмэ, блигъэкІыщтыгъ, нэмыкІхэм альыхъущтыгь, ымыгьотыхэуи къыхэк ы-

щтыгъ. Джы Іофшіапіэ ыгъотынымкіэ нахь гугъапіэ и і мэхъу — чыпіэ нэкі зи і лащэм е ащ ильік і і укіэн, дэгущы Іэн, ыгу зырыригъэхьын ылъэк Іыщт.

Мыхьамэт, сатыуші: - loфэу цІыфым ебгъэшІэщтым бэкІэ ельытыгь ар къызэрэхэпхыщтыри. Гущы Іэм пае, сэ водитель сищык Іагъэмэ. къыхэсхыщт хъулъфыгъэ. Бзылъфыгъабэми джырэ уахътэм машинэ зэрафэ. av цыхьэ афэсшІышъуштэп ахэм. Ар сэ сиеплъык І. Бзылъфыгъэр сштэщтэп, ау хэбзэгъэуцугъакІэм елъытыгъэу аущтэу джы епіо хъущтэп, арышъ, нэмык І ушъхьагъу горэ къыфэзгьотыгьэми, сэ садэжь машинэ зэрифэнэу ащ ІофшІэн щигъотыщтэп. (Мэщхы).

Джащ фэдэу хэбзэгъэуцугъэм къыдельытэ Іофшіэн зимыіэу дзэм къулыкъу щызыхьыгъэ ныбжьык Іэхэр къызыкожьхэкіэ илъэсищым къыкіоці пэрытныгъэ аlыгъэу сэнэхьат ягъэгъо-

Урысыем ишъолъырхэм якъэралыгъо хабзэхэм джы зэхащэнхэ фае пенсионерхэу ІофшІэныр езыгъэжьэжьы зышюигъохэм ясэнэхьат ыки сэнэхьат тедзэ егъэджэнхэр. Сэкъатныгъэ зиІэ сабыйхэр ыкІи сабыибэ зыпІурэ ны-тыхэу ІофшІэн зимыІэхэми кІэлэцІыкіухэм япіун зэрар емыкізу лэжьэн-зэхъокІыныгъэхэм къадыхэлъытагъ.

МЭЩЛІЭКЪО Саид.

Килограмм ныкъо яонтэгъугъэщт

Олимпийскэ ыкІи Паралимпийскэ джэгунхэу Шъачэ щыкІощтхэм ахэлэжьэщт спортсменхэм апае медал 1300-рэ агъэхьазырынэу щыт. Ахэм яшІын тыжьын тоннитІу, джэрз килограмм 700, дышъэ килограмми 3 апэ-Іухьащт. Ахэм доллар миллионипшІ атырагъэкІодэшт.

Тыжьыным ыкіи дышъэм пкъыгъо зэфэшъхьафхэр ахэзышіыкіырэ Іэпэ- Іасэхэм къызэраіорэмкіэ, зы медалым ишіын сыхьат 18 — 20 тырагъэ- кіуадэ. Олимпийскэ дышъэ медалым грамм 531-рэ, тыжьыным — 525-рэ, джэрзым — 460-рэ яонтэгъугъэщт. Паралимпийскэ джэгунхэм текіоныгъэ

къащыдэзыхыхэрэм ямедальхэр нахь онтэгъущтых.

Дышъэ медальхэм алъапсэ тыжьын къабзэу зипробэ 956-м хэшlыкlыгъэщт, ащ ышъхьагъ зипробэ 999-рэ хъурэ дышъэр тегъэчъыхьэгъэшт.

дышъэр тегъэчъыхьэгъэщт.

— Шъачэ щыкlощт Олимпиадэм текlоныгъэ къащыдэзыхыщт спортсменхэм аратыщт медальхэм афэдэхэр джынэс тыди щагъэхьазырыгъэхэп. Ахэр яонтэгъугъэкlи, ядэгъугъэкlи, зэрашlыгъэхэ шlыкlэмкlи щыlэ пстэумэ атекlых, — къыlуагъ Урысыем тыжьын ыкlи дышъэ lэшlагъэхэр зышlыхэрэм я Гильдие хэтэу Андрей Сидоренкэм.

Мыкоммерческэ организациехэр зэнэкъокъухэм ахэлэжьэнхэ алъэкlыщт

2013-рэ илъэсым гъэтхапэм и 29-м ышІыгьэ унашьоу N 115-р зытетэу «Мыкоммерческэ мыправительственнэ организациехэу социальнэ мэхьанэшхо зиlэ проектхэр зыгъэцакІэхэрэм ыкІи граждан обществэм хэхъоныгъэ егъэшІыгъэным хэлажьэхэрэм 2013-рэ илъэсым къэралыгъо ІэпыІэгъу зэрарагъэгьотыщтым ехьылІагь» зыфиюрэм диштэу 2013-рэ илъэсым мыкоммерческэ мыправительственнэ организациехэм гъэсэныгъэм, искусствэм, культурэм, наукэм, физическэ культурэм алъэныкъокІэ, псауныгъэмрэ тыкъэзыуцухьэрэ дунаимрэ якъэухъумэн, -ифаахашк едмехестинытифк мехфиПр тыныгъэхэмрэ якъэухъумэн, гъот макІэ зијэхэм ыкји социальнэу мыухъумагъэхэм ясоциальнэ фэlo-фашlэхэр гъэцэкІэгъэнхэм атегъэпсыхьэгъэ проектхэр, программэхэр пхырыщыгъэнхэм ыкІи научнэ ушэтынхэр шІыгьэнхэм япхыгъэ зэнэкъокъухэм язэхэщэнкІэ субсидиехэр къаратыщтых, ахэм якІэуххэмкІэ мыкоммерческэ организациехэм грантхэр къафыхагъэкІыщтых.

2013-рэ илъэсым мыкоммерческэ организациехэм ахъщэу къафыхагъэкlыщтыр

Урысые Федерацием и Президент нахьыбэщт, ар сомэ мин 2320000-рэ 13-рэ ильэсым гьэтхалэм и 29-м зэрэхъурэр.

Зэнэкъокъум изэхэщэн фэгъэзэгъэ организациехэмрэ проектхэр зыфэгъэхьыгъэхэмрэ мы унашъом голъ гуадзэм ижъугъотэщтых.

Шъуна!э тешъотэгъадзэ мы илъэсым заявкэхэр за!ахыщтхэ п!алъэр зэрагъэк!эк!ыгъэм. 2013-рэ илъэсым жьоныгъуак!эм и 15-м къыщегъэжьагъэу зэнэкъокъум хэлажьэ зыш!оигъохэм язаякэхэр а!ахых, 2013-рэ илъэсым бэдзэогъум и 15-м ахэм яштэн аухыщт. Зэнэкъокъум ик!эуххэр 2013-рэ илъэсым шышъхьэ!ум и 23-м нэс зэфахьысыжьыщтых. Проектэу къырахыл!эхэрэр 2014-рэ илъэсым !оныгъом и 30-м нэс агъэцэк!энхэ алъэк!ынэу щытынхэ фае.

Зэнэкъокъум хэлэжьэнхэм пае мыкоммерческэ организациехэм зэнэкъокъур зэхэзыщэрэ организацием тхыльыпіэм тетэу ыкіи электрон шіыкіэкіз зэнэкъокъум зэрэхэлэжьэщтхэмкіз заявкэр фагъэхьын фае.

Грантхэм якъыхэгъэкІынкІэ зэнэкъокъухэр зэрэзэхащэхэрэм фэгъэхьыгъэкъэбархэм Урысые Федерацием и Общественнэ палатэ исайтэу http://oprf.ru/about/interaction/nko list/1959/ ыкІи grants.opf.ru зыфиюхэрэм нэІуасэ защыфэшъушІын шъулъэкІыщт.

• КъэбарыкІэхэр • КъэбарыкІэхэр • КъэбарыкІэхэр •

Мэкъумэщ сэнэхьатым зыфиюх мос рабрикар кънралки, генеральна дифабрикар кънралки, генеральна дифабрикар кънралки, генеральна дифабрикар кънралки дифабрикар кънралки дифабрикар кънралки дифабрикар кънралки дифабрикар кънралки дифабрикар кънралки добе по на изглене да и по пред джащ фадау

Зигугъу къэсшІы сшІоигъор бэшІагъэ зысшІэрэр. ИцІыкІугъом къыщегъэжьагъэу еджэ зэхъуми, ІофшІэныр зырегъажьэми сащыгъозагъ изекІуакІэхэм. Хьатыгъужъыкъое гурыт еджапІзу сызщеджагъэмыкІи Іоф зыщысшІагъэм чІэсыгъ, дэгъоу щеджагъ, зэрифэшъуашэуи къыухыгъ. Апшъэрэ мэкъумэщ гъэсэныгъэ зэригъэгьотыгъэу непэ къызнэсыгъэм чану Іоф ешІэ. Ар ПэкІэшхо лІакъом щыщэу Алый. ЗэІухыгъэ акционер обществэу «Хьалыгъу продуктхэм я Джэджэ комбинат» игенеральнэ директор, ыныбжь илъэс 60 хъугъэ бэдзэогъум

Хэгъэгу зэошхом ыпэкіэ элеватор-хэмрэ колхоз-совхозхэмрэ зэпхыгъэхэу щытыгъэх, зэо ужыми джащ фэдагъ. Техникэр зэрэмэкіагъэм къыхэкізу лэжьыгъэр, анахьэу коцыр шыку-цукухэмкіэ колхозхэм къаращыти, элеваторым чэщыри мафэри ращаліэщтыгъ. Тыкіэлэціыкіоу цукухэм тарысэу лэжьыгъэзещэхэм тыздащэти, ку ушъагъэр хьылъэзехьэхэмкіэ тагъэунэкіыщтыгъэ, лъагэу дытагъэхьыещтыгъэ. Зэо ужыми лэжьыгъэ гъэтіылъыпіэм кіохэрэм тырягъусэу бэрэ къыхэкіыгъ.

«Хьалыгъу продуктхэм якомбинат» джы къызнэсыгъэм элеваторкіэ еджэх. Ар лэжьыгъэ гъэтіылъыпіэшху. Коци, натрыфи, тыгъэгъази мыкіодхэу, мыбгъуатэхэу илъэсыбэрэ илъынхэ алъэкіыщт. Зэрэхабзэу, мыщ къащэрэ лэжьыгъэр ащэчышъ, кіагъэпщы. Дэгъоу аутхындзы, агъэкъабзэ, агъэгъушъыжыы. Элеваторыр хьамбарышхоу механизмэхэмкіэ ээтегъэпсыхьэгъэ лэжьыгъэ гъэтіылъыпіэ ин.

Алый укъытегущыІэн зыхъукІэ, ар илъэсыбэрэ Мыекъопэ чэтэхъо фаб-

рикэм зэрэщылэжьагъэм игугъуи къэшІыгъэн фае. Кубанскэ мэкъумэщ институтым изоотехническэ факультет къэзыухыгъэ специалист ныбжьыкІэм ІофшІэныр апэу щыригъэжьэгъагъ мы предприятием. А лъэхъаным чэтэхъо фабрикэу «Адыгеим иилъэс 50» зыцІагьэр ыльэ теуцогьэ къодыягь, зоотехник-бригадирэу ащ аштэгъагъ. Ар зыхъугъэр 1979-рэ илъэсым ибжыхь. ИлъэсиплІэ а ІэнатІэм Іутыгъэу мы фабрикэм изоотехник шъхьа ву агъэнафи, илъэс 11-м ехъурэ ар ыгъэцэкІагъ. Ащ ыуж къалэу Мыекъуапэ иадминистрацие иунашъокІэ чэтэхъо фабрикэу «Адыгеим иилъэс 50» зыфиlорэм зэфэшІыгъэ акционер обществэу «Чэтахъо» («Птицевод») цізу фашіи, ащ ипащэу агъэнэфагъ ПэкІэшхор. Илъэс

зытфыхэ ащ Іутыгъэу, зэфэшІыгъэ акционер обществэм Теуцожь чэтэхъо фабрикэр къырапхи, генеральнэ директор ІэнатІэр къырапэсыгъ. 2006-рэ илъэсым игъэтхэпэ мазэ къыщегъэжьагъэу ащ ыцІэ «Адыгэ бройлер объединение» зыфиІорэмкІэ зэблахъужыгъагъ. ИлъэситІу тешІагъзу Алый чэтахъохэм япэщэ ІзнатІэ ежь ишІоигъоныгъэкІз къыгъэтІылъыжьи, нэмыкІ Іоф

2008-рэ илъэсым иапэрэ мазэ къыщегъэжьагъэу непэ къызнэсыгъэм «Хьалыгъу продуктхэм якомбинатэу» станицэу Джаджэ дэтым Іоф щешІэ. Апэу генеральнэ директорым игуадзэу, ащ ыуж генеральнэ директор ІэнатІэр фагъэшъошагъэу мы комбинатым щэлажьэ.

ПэкІэшхо Алый ЗАО-у «Чэтахъом» ипащэу зыщэтым игъэхъагъэхэм ащыщхэр тыгу къэдгъэкІыжыных. Мы предприятиер а илъэсхэм игъэхъагъэхэмкІэ республикэмкІэ апэ итыгъ. 1999-рэ илъэсым чэтылэу къахьыжьыгъагъэр бэп, ау къыкІэлъыкІорэ илъэсым тонн мини 3,5-м нигъэсыгъагъ. А илъэсым ыкІэ нэс къыригьэхъу зэпытыгь. Предприятием иколлектив зыфэбэнагьэр производствэм ренэу зыкъегъэІэтыгъэныр арыгъэ. Арэущтэу хъуным пае чэтэщхэр тегъэпсыхьагъэхэу шІыгъэнхэм. оборудованиер кlэхэмкlэ зэблэхъугъэным, чэтахъохэр лэжьапкіэмкіэ гъэрэзэгьэнхэм апыльыгь генеральнэ директорыр. Илъэс къэс ар зипэщэ коллективым игъэхъагъэхэм ахимыгъахъоу къыхэкІыгьэп. 1999-рэ ильэсым бройлер чэтыл тонн 62-рэ нахь къызщамыхыжьыгъэ предприятием 2004-рэ илъэсым а пчъагъэр тонн 2423-м щынагъэсыгъагъ. А гъэхъагъэхэр къызкіэкіуагъэхэр технологие пэрытыр зэрагьэфедагьэр ары. А пстэури предприятием ипащэ иІофшіакіэ зэрельытыгьэр гьэнэфагьэ.

акіэ зэрельытыі ьэр тьэнэфагьэ. Дунэе ермэлыкъэу «Продэкспо-2003» зыфиlоу Москва щызэхащэгъагъэм чэтэхъо предприятиер хэлэжьэгъагъ. Джащ фэдэу хэшыпыкlыгъэ шхынхэр къызщагъэлъэгъогъэ яенэрэ выставкэу «Югпищепромым» зыхэлажьэхэм, мыекъопэ чэтахъохэм диплом къаратыгъагъ. Ащ дакlоу, чэтылым хэшlыкlыгъэ гьомылапхъэу къыщагъэлъэгъуагъэм хагъэунэфыкlырэ чlыпlэ щиубытыгъагъ.

Алый чэтэхьо предприятием пэщэныгьэ зэрэдызэрихьагьэм къыкlэкlуагьэхэу иlэх щытхъу тхыльхэр, наградэхэр. Ахэм ащыщых республикэмрэ Мыекьопэ къэлэ администрациемрэ япащэхэр зыкlэтхэжьыгъэхэ щытхъу тхыльхэмрэ шlухьафтынхэмрэ. «АР-м мэкъумэщ производствэмкlэ изаслуженнэ lофышl» зыфиlорэ цlэри 2007-рэ ильэсым къыфаусыгъ.

Сыкъызтегущы Іэрэ юбилярыр Хьатыгъужъыкъуае къыщыхъугъ. Ятэу Аюбэ «Урысыем изаслуженнэ к Іэлэегъадж» зыфиюрэ щытхъуц Із и Ізу гурыт еджап Ізм завучэу, нэужым директорэу илъэсыбэрэ щылэжьагъ. Сэри илъэс заулэрэ а еджап Ізм Юф щысш Іагъэти, езгъэджагъэхэм Алый ащыш. Арышъ, ащ фэдэ еджак Іохэр зыгъэсэгъэ к Ізлэегъэджэкупым сызэрэхэтыгъэм сырэгушхо.

Пэкlэшхохэр лъэпкъышхохэм ащыщхэп, ахэр Хьатыгъужъыкъуае фэшъхьаф щыпсэухэрэп. Лъэпкъ макlэхэм ащыщхэми, ягугъу дэикlэ арагъэшlыгъэп. Ціыф гъэсагъэхэр къахэкlыгъэх, фронтовикхэри ліакъом хэтых. Арышъ, Алый илъэс 60 зэрэхъугъэм пае ежьыми иунагъуи тафэгушlо, псауныгъэ пытэрэ щыlэкlэ-псэукlэ дахэрэ иlэхэу, тхъэжьэу бэрэ щыlэмэ зэрэтшlоигъоми къыкlэсэгъэтхъы.

ШЫМЫГЪЭХЪУ Мурат. АР-м иветеранхэм ясовет ипресскъулыкъу ипащ. Сурэтым итыр: ПэкІэшхо Алый.

Апэрэшъхь

Азие ЦІыкіум икъушъхьэ зэпэlут шыгуфхэр Тыркуем ичlыгуогу зэнэс чыжьэкІэ къышылъэгъуагъэх. МэфипшІым къыкІоцІ хым тетыгъэ цІыф пшъыгъэхэр, зисабый-бын щэхъу зынэ къыпэІумыхьажьырэ бзылъфыгъэ чэфынчъэ зэхэсхэм хъулъфыгъэхэр ашъхьапырыплъхэзэ, джа лъэныкъомкІэ маплъэх. Зым ипаІо зышъхьэрекъузэ, адрэм ынатІэ пкІантІэр тырелъэкІыкІы, нэмыкІым икъамэ ибгырыпх щегъэтэрэзыжьы, фэшъхьаф горэми ынэ упіыціагьэу духьэ къехьы, къыгот лІы лъэпэлъагэми шъхьэкІо нэпсыр ынэку.

УгуІагъэ-укууагъэкІи укъызэхэзымыхыщт дунаир дэгу-псыгу. Адыгэ хэгъэгу бгынагъэ лъэныкъомкіэ къикіызэ къашъхьарыхьэгьэ гьэтхэ тыгьэ плъырри къафызэмыплъэкІэу ищэджэгъуанэ екІы, тхьамыкІэгъо нэпсым джыри нахь ыщыурэ хыри орыпс жъгъэйхэмкІэ зэгъыелІэжьы, цІыф гукъаокІэ ушъэгъэ хымэ къухьэри жьынчъэ-мэкъэнчъэу мэкІуашъэ. Тырку нэпкъым ар есылІэ къэс къушъхьэ шыгуфхэри, зейтун чъыг тІэмыгъэкіэ фыжьышъо-шэплъышъохэри тіэкіу-тіэкіузэ нэплъэгъум къыхэкІуатэх, етІэшъхьэ унэ чылэ мыин зэпэІудзыгъэхэри модыкіэ-мыдыкіэ къыщэлъагьох, зинэгъу къызэгъухэрэ хыбзыухэри мэтэмаох, мэкlыих.

— Модэ, нан, плъи... — илъэс пшіыкіух горэ зыныбжьын пшъэшъэ пчэнэ ихыгъэу лъэпэпціыйкіэ ятэ ыкіыб дэплъырэ Дарихъан янэжъ реіо, — мо къушъхьэфхэри, мо чъыгыфхэри сыдэу тэтиехэм афэдэха...

— Ахэр тэтиехэм афэдэ хъунха... — гугъэпіэнчъэ мэкъэ ефэхыгъэкіэ ятэ ыпхъу къыфызэреіокіы. — Аущтэу къыпщэхъумэ, дэгъу, хъурэм теплъын...

— Ары, ары, си Мэзхьаб, ары, сикІал, — Бэгъмэ яныо Саудэт ыкъо дыригъашти, пшъэшъэжъыем еушъыижьыгъ, пшъхьэ піыеу, сипшъашъ, хъулъфыгъэмэ акіыб удэмыплъ, къэтІысыжь. Тызигъусэхэр зэрэхъухэу тэри тыхъун. Алахьэр тигугъапіэшъ, ынэшіу къытщифэнэу, тыкъыздафыгъэ хэгъэгу хымэм тыкъыщиухъумэнэу телъэІун... — Пкъы піокіэ чъыІэкІэ ыбгъэгу зыкъычІэзыдзэгъэ пшъэшъэжъыем Саудэт нэнэжъыр еlэсэкl-ешъэбэкlызэ. джынэс ыщыІэгьэ гукъаор къышІудэоежьыгь: — Уянэ насыпынчъэр тигъусагъэмэ, спэкІэкІыгъэ къинхэми, къытпыщылъыщтхэми сяуцолІэжьыныгъи, сиІуб цІыкІу.

– Лаилахьу илэлахь, Алахьу акбар! — тырку нэпкъ лъэны-къомкІэ зэрэгъаплъэщтыгъэхэ хъулъфыгъэхэм ащыщ горэ къазыхэкуукІым, щытхэм дырагъашти, ардэдэм aly зэlунагъэ фэдэу заушъэфыжьыгъ. Ау хы хьылъэм зэрэтемыкІодагьэхэр, тыгьуаси тыгьоснахьыпи зыхэфэгьагьэхэ хыуаем ашъхьэ къызэрэхахыжьыгъэр шІушІэкІэ Алахьэм фалъэгъузэ, ягугъэ лъапэ зыфырадзэщт хэгъэгур бысымышІу къафэхъунэу, атырахыгъэ чІыгум щалъэгъугъэ хьазабыр мыщ щаІотэжьынэу Тхьэм елъэіух.

Ач къалэ къухьэуцупІэ-бэгъуазэм есылІэнхэкІэ бэ къэмынэжьыгъэу кІэкІэу кІырыуи, къызэтеуцогъэ къухьэм щытыгъэхэ хъулъфыгъэхэри, джэхашъом щызэхэсыгъэхэ бзылъфыгъэхэри, сабыйхэри, нэжъ- ужъхэри, хым хэдзэжьыгъо зыфимыфэгъэхэ хъадэ заули зэхитэкъуагъэх.

Ж МЭЩБЭШІЭ Исхьакъ

}{\$

Лъэпкъ зэбгырытэкъу тхьамык агъор адыгэхэм къафэзыхьыгъэ Кавказ заоу я XIX-рэ ліэшіэгъум щы агъэм фэгъэхьыгъэу, тарихъ тхылън піэхэмкіэ къзушыхьатыжьыгъзу тхылънтф Мэщбэшіэ Исхьакъ ытхыгъ: «Мыжъошъхьал», «Хъан-Джэрый», «Гъэритіу», «Джасус», «Рафыгъэхэр». Ахэм «Хэхэсхэр» зыфиюрэ тарихъ тхылъыр якізух. Адыгэ тхэкюшхом итхылъыкіэ егъэзыгъэкіз зичіыгу рафыхи, дунай хэгъэгубэмэ арыфэгъэхэ тилъэпкъэгъу хэхэсхэм къарыкю тхьамыкагъор ары къызытегущы эрэр. Ащ щыщ пычыгъомэ нэ уасэ шъуафэтэшіы.

XOXOCXOP

Тарихъ тхылъ =

— Сыд сэlо къухьэзефэ Іэджэ-быджэм къехъуліагъэр хъулъфыгъи бзылъфыгъи тызэхыригъэтакъоу... — Бэгъ Аслъанбэч ыкъо Мэзхьаб гъумыгъуи, зышъхьэ къышіозыгъэу щыс янэ ытэмэпкъ етхъуагъ: — Сыд адэ, тян, къыохъуліагъэр, мары джыдэд... А Дарихъан, нэнэжъым ышъхьэ унэ-

загъэщтын, убгъэ кlэубыт... Жьы зыхэмытыжь шъхьэ онтэгъур зыбгъэ кlэлъ пшъэшъэжъыер къэгуlагъ:

— А нан, жыы къэпщэжы-

Мэзхьаб лъэгонджэмышъхьэкіэ янэ зыфыридзыхи, шъхьэгьэсыс гукіаекіэ заулэрэ щысыгьэу, джэхашъом щыушхугьэ хьадэм ынэгу икъэптан тырихьозэ, ыпхъу ријуагъ:

— Умыгь, щыlагьэ къызхэтэгьэгьаф...

— ТыкъыздэкІуагъэм сыфаеп, тат, тэгъэгъэзэжь!

— Зыдэдгъэзэжьын тиlагъэ-

— Хьау, хьау, — Кобл Хьарунэ зыфэтхьаусхагъэмэ афидагъэп, — ащ фэдэ мэхагъэ шъугу къишъумыгъахь. Мы зидунай зыхъожьыгъэ тхьамыкlэм зэриlощтыгъэу, мохэр зэрэхъоу тэри тыхъун, Алахьэр къыддеlэн, тыгу тэшъумыгъэгъэкlоды.

— Мэрзыхъое Мыхьамэт ефэндым ар къытиюмэ, тедонузэ, зедгъэгъэунэхъугъ, — ышъхьэ еуфэхыгъэу ихьадиту акіэрыс Брантіэ Хьатам къынуагъ

— Уигукlае къызгурэю, нахыкі, — Мэзхьаб Хьатам кіэрытіысхьагь, — сэри джыдэдэм сянэ згъэпліэжьыгьэ... Сэрырэ мо пшъэшъэжъыемрэ Бэгъ ліакъом щыщэу дунаим тетыжьыр... Ау ори, сэри, модрэхэми тинасып тыгъосэрэ, тыгъоснахьыпэрэ хьадэхэм афэдэу тэтиехэри пцэжъыеlус зэрэмыхъугъэхэр... Моу къухьэм тызэрикізу тихьадэхэр чіым едгъэкіуных... Модэ, Хьарун, къухьэр зыкіыщытыр къызэжъугъаші.

— ТапэкІэ къэсыгъэ къухьэхэм арысхэр аращыфэхэкІэ тяжэнэу ары, — Кобл Хьарунэ къыІуагъ.

Къухъэуцупіэ бгъузэ кіыхьэм нэкіми, ушъагъэми, яинагъэкіэ зэфэдизми зэфэмыдизми къухьэ пшіыкіутіу іутэу Мэзхьаб къылъытагъ, ахэм ащыщ зыщыпліи нэпкъым къыіусыкіыжывгэ жы нэпкъ къокіыпіэ лъэныкьомкіэ іокіотых. Ахэр ыпхъу римыгъэлъэгъунхэу ятэ ыпкъышхокіэ Дарихъан пэіууцуагъ:

— Мары джыдэд, тэ тичэзыуи къэсыгъэшъ, къухьэм тикІыщт...

— Нэнэжъ!? — Дарихъан янэжъ ихьадэ зытыреубгъо. — Нэнэжъ къэзгъанэу зыми сыкюштэп!

— Нэнэжъи зыдитхыщт... Мо нэпкъым тетхэри адыгэх, къыт-пэгъокІыгъэх...

Адыгэ нэпкъымкіэ тырку къухьэр зэрэзэтырахыщтыгъэм фэмыдэу джы ціыфмэ ар рэхьатэу абгынэ: хъулъфыгъэхэр абгъэ нэс хым хэтхэу сабыйхэр, бзылъфыгъэхэр, нэжъ- ужъхэр, сымаджэхэр нэпкъым рахьыліэх. Къапэгъокіыгъэ адыгэ гугъэпіэнчъэхэри нэкунэпсхэу, «шъори мыщ емынэм шъукъифыгъа, сыд пае зыжъугъэунэхъужыыгъа?» къараюмэ, гъынагъэхэзэ, къадэіэпыіэх.

Хьадэ пшІыкІущыр къухьэм рахыжьы зэхъум, Мэзхьаб яни ыІаплІэ илъэу ыпхъу риІуагъ:
— НекІо, сипшъашъ, сауж

къиуцу, хыр куоп, умыщын. — Джы зыми, тат, сыщыщы-

Шъачэ къыІуащыгъэгъэ нэбгырэ шъищырэ пшІыкІузырэм щыщэу псаоу къэнэжыгъэгъэ нэбгырэ шъитІурэ тІокІищырэ тІурэр Аче бэгъуазэ къызынагъэсым, уз апахыным щыщынэхэзэ, къалэм пэмычыжьэу хы нэпкъ гъуир афагъэнэфагъ. Гъогу хьылъэ кІыхьэм къелыжыгъэхэ цІыфхэм лІэкъо-лІакъокІэ, Іахьыл-блэгъагъэкІэ, чылэхэмкІэ зэфэсакъыжыхэзэ, чІыпІз-тІысыпІэхэр зэфыхахы-

ЛІагъэр ары нахь Іэзэгъунчъэр, сыд фэдэ чІыпіэ къин цІыфыр ифагъэми, хэкІыпіэ къегъоты. Сыхьатныкъуи тешіэгъагъэпщтын пхъэ гъугъэ къэшып зэпыкі макъэхэр гъуим къызыхэтаджэхэм, мэшіо Іугъуамэхэр къызэухэм.

жьыгъэх.

— Уятэжъ Ибрахьимэ зэри-Іощтыгъэу, Мэзхьаб, ныбэр Іотэжыгъошlу, ари зыгорэ хъун, — хьадэ гъэтІылъын фэlофашіэхэр джы зыпшъэ илъыгъэ Бэркъэт Зэуалэу мазэкіэ мыхэм апэ мыщ къэсыгъагъэм къыІуагъ, — ау тибысыммэ хьадэхэр бэрэ щытымыгъэлъынхэу къытаІуагъ.

— Тхьаегъэпсэух къызэрэтфэгумэкlыхэрэмкlэ, ау тянэ ихьэдэ фэlо-фашlэхэр фэсымыгъэцэкlэжьхэу згъэтlылъыщтэп, — ыгу зыфэчъыlэ Бэрэкъэт Зэуалэ риlуагъ.

— Тыгъэр къохьанкІэ къэнэжьыгъэ щыІэп, игъо тыфифэжьыштэп.

— Ap тэркlэ бэшlагъэми зы-

къохьагъэр, тиушэтыпіэ зыщыпидзэжьыгъэ хэгъэгум цыхагъэ къызыщыхэдгъэфэнэп.

— Къызэрыпіў, Мэзхьаб, ау къытшъхьащагъэуцогъэ Юсеф забытым сенэгуе къытфимыдэнкіэ... Муары ежьри къэкіо, узэрезэгъышъу...

— Зэуал!.. — ерагьэу зызынажэщтыгьэ Мэзхьаб «узэрезэгьышъу» гущынэ шъхьакном къызэтыричыгъ.

 Ары, ары, зи къэсlуагъэп, зи зэхэпхыгъэп, ау етlани...

Аскэр уlэшыгъэ заулэ зигъусэу къыlухьэгъэ забытыр сэламынчъэу хъулъфыгъэмэ пхъашэу къяупчlыгъ:

— Шъуихьадэ игъэтІылъын сыда зызфежъугъэукІыхьрэр?! — бзылъфыгъэ хэкІотэгъэ шъойцыемэ Дарихъан пшъэшъэ зэкІу ныбжьыкІэр захелъагъом, нахь мэкъэ шъабэкІэ къыухыжьыгъ: — КІыхьэ-лыхьэ шъумышІы, нэмыкІ хьадэхэр агъэтІылъыгъахэх... Амин шъуІо, зидунай зыхьожьыгъэ быслъымэн бзылъфыгъэм духьэ къыфэтэжъугъэхь.

Ошъочапэр зэлъызыстыщтыгъэ тыгъэ плъыжьышхом ригъэзыхыгъагъ хьадэгъэтІылъ хъулъфыгъэхэр къэхалъэм къыдэкІыжьыхэ зэхъум. Къэхалъэм уфызэплъэкІыныр мышІуми, ахэр ащ гукІэ дэтыгьэх, джыри уцым зэлъимыштэгъэ къэ шъэ пчъагъэхэр анэгу кІэкІыщтыгъэхэп. Къыздагъэзэжьырэ гъуим ичІыпІэ зэфэшъхьафхэм гъы макъэхэр къащэІух, загъорэ кІэрэхъо огъухэми закъыщапхъуатэ, а пстэумэ цыф ціэціэ макъэхэри къахэхъожьых.

Бэгъ Мэзхьаб тысыплэктэ хихыгьэ чынгым дэжь икъин къндэзылэтыгьэ хъулъфыгьэхэр кънфэтхьаусыхэжьхи зызэбгырэкыжыхэм, Дарихъан ригуагъ:

— Адэ джары къытэхъупlагъэр... Зэрэхъурэмкіэ, мокіи мыкіи тыщыщэп... Зихэгъэгу тыкъизыщагъэхэми тырящыкіагъэп

— Сыда къыохъулІагъэр, тат? УкъэсшІэжьырэп... — зэхихыгъэр Дарихъан зыфихьыщтыр ымышІэу къэупчІи, ятэ егыижьыгъ: — ГукІодыгъо щымыІзу орба зыІощтыгъэр?..

— Цубжъит у зэрынагъэ зэрызымыхышъущт тилышъхьэмэ гугъап зэр къытатыхэзэ, тэри гупшысэнчъэу ахэр къыкіэт отыкыжыхэзэ, зыдгъэунэхъужьыгъ. Шышъхьэр блэбгъэк у шык улъыбэнэжьк з сыд ишюгъэжь... Ау сыд къытэхъулагъэк у Дарихъан, гукюдыгъо щы эл. Уятэжъ п зэрызы

Ибрахьимэ зэриющтыгьэу, льэпэуагьэри къэтэджыжьы, зыпэ къыпагуагьэри мэхьужьы... Модэ, хымэ хэгьэгум щыуагьэшlыгьэ уиджэныкъо машlуи дгъэкlосэжьынэп, фыгу тlэкlу бгъэжъуагьэкlэ сенэгуе.

— Сщыгъупшэжьыгъи, тат, непэрэзымафэм зы фыгуци къызэрэпlумыфагъэр!.. — Дарихъан къызыщылъэти, янэжъ иц шъхьатехъокlэ къыуцухьэгъэгъэ фыгу лагъэр джыри зэрэфабэу чъыгым кlэрысыгъэ ятэ фищэигъ.

— Оры?

— Усымыгъашхэу сэ сышхэныя, тат, сыкъыожагъ.

Азэнаджэм ымакъэ къызэlум, Мэзхьаб ипчыхьэшъхьашхэ тlэкlу ыгъэпсынкlи, иамдэз штэн ыуж ихьагъ.

Гъэхъунэм къыщызэрэугъоигъэ хъулъфыгъэ нэбгыришъэ фэдиз якъэптан убгъугъэхэм атет. Ахэм анэгухэр къохьажьыщтыгъэ тыгъэнэбзыйхэм къызэрагьэушэпльыщтыгьэм гур зыфызырэ щынэгьо шъэф горэ ахэолъагъо. НэмазышІхэр лъэгонджэмышъхьэкІэ тІысхэ, къэтэджыжьхэ къэс апылъ къамэхэм, сэшхохэм, кІэрахъохэм жъынч макъэхэр къапэlукlых. УзяплъыкІэ, урыс пачъыхьадзэр къатекІуагъэми, ячІыгу къырафыгъэхэми, акіуачіэ къехьыфэ яшъхьафитыныгъэ къызэраухъумагъэр, джыри зэрэрамыкІыпагъэхэр зэхэошіэ.

Хымэ хэгьэгу уашъом жъуагьохэр къыхэзэрэххэу аублагь, мэзэ изыбзэми инэфыпс чъы-Іэхэри чіым къырекіутэхых, ахэр нэмазышІхэм яІэшэ-шъуашэхэм зэхамышlэу атежъыукіых, гукіи пкъыкій зэхэукіэгъэ цІыфхэм анэгу чъэкІыгъэгьожьышэхэр къабылынчъэ-гугъэнчъэх. НэмазышІмэ апэ ит Ахьмэд ефэнд ліыжъэу тіэкіу тешІэ къэс «фатихьа» зыІорэм ымакъэ нэмык гъуйми хэмы-Іукізу, Іэгьо-благьоми щымыізу, зызыушъэфыгъэ чІылъэми темыІукІы фэдэу къыпщэхъу. Чъыг чІэгьмэ ачІэс бзылъфыгьэхэри, сабыйхэри, нэжъ-Тужъхэри, ахэр зыкІэрысхэ сымаджэхэри, лІагъэхэри, къяхъулІагьэр зышІошъхьакІоу зинэмаз къэзыгьэнэгьэ хъулъфыгьэхэри мэкъэнчъэх.

«Аминкіэ» нэмазыр языгъэухыгъэ Ахьмэд ефэнд гъугъэ ціыкіум псынкіэу зыкъызэригъэзэкіи, мэкъэ чанкіэ нэмазышімэ къяджагъ:

 Алахь лъап
 зу лъагэм зинэмаз къабыл зыфишІын, быслъымэнхэр, шъукъэуцуи, тІэкІу тызэхэжъугъэгущыІэжь. Алахь закъоу цІыфхэр зэльэІухэу Ежь зыми емылъэјужьырэм ишіэ зыхэмылъ щыІэпышъ, мы тыкъыздигъэкІогъэ ичІылъэ къуапэ джыри зэ тыщеушэты, щыІагъэ къызхэтэжъугъэгъаф, тиадыгагъи зыщытэшъумыгъэгъупш. Тэ Алахьэм тызэриІумэтэу зихэгъэгу тыкъизыгъэхьэгъэ тырку гукІэгьушІхэри Алахьэм иІумэтых ахэм яліышъхьэ султіан Абдул-Азизри Алахьэшхом илыкку. Ти Алахь лъапІэу лъагэм къынэуж ащи тхьаегьэпсэу етІон, тиамали тильэкІи къызэрахьэу тыфэшІушІэн, къытпигъохыгъэ ихьалэлыгъэ дгъэлъэпІэн.

— Сыда сэІо мыщ ыІо-хэрэр?.. — БрантІэ Хьатам зыфэмыщыІэжьэу гъумыгъугъэ. — КъэзгъэшІэгъэ тІэкІум «щыІагъэ къызхэжъугъаф, таушэты» къытаІозэ, сизакъоу дунаим сыкъытенагъ...

— Ары, нахыкі, къухьэм къыщыохъуліагъэм изакъоми... Ау тэ тыуигъусэу «сизакъу» умыю. — Бэгъ Мэзхьаб къеушъыигъ, етіанэ ефэндым зы-

фигъазэзэ, къыІуагъ: — Мыдэ, зишІушІэ Алахьэм зыфигъэбэгъон, нахьыжъ, фит сыкъэпшыщтмэ, сыкъыоупчы сшюигъу.

 Уинэмаз едзыгъокІэ Алахьэм ыпашъхьэ укъикІыжьыгъэу, Іизын къыосымыты мэхъуа, хэтмэ уащыщ, зыкъытэгъаші.

— Сэ Бэгьмэ, джэмэхьат, сащыщ, — зэупчІыгьэ ефэндым джы зыфимыгьэзэжьэу Мэзхьаб зыхэт купмэ ариlуагь, Бэгъ Ибрахьимэ сятэжъ піашьэрэ сятэ Асльанбэчрэ шъушІэщтыгъэхэмэ, Бырдж чылэу джы щымыІэжьым тыдэсыгь. Абдзэхэ хэсашъхьэр зыдэтыгъэ къуаджэр ары. Тхьашъуегъэпсэу зыцІэ зэхэшъухыгъэ чылэри, нахьыжъхэри зэрэшъущымыгъупшагъэхэмкІэ, къыхэджыкІхэзэ, шыхьат къыфэхъугъэхэми ариюжьыгъ.

— Тыкъэдаlо, тыкъэдаlо... — «сыда джы мыщ къытиlощтыр?» зыІощтыгъэ Ахьмэд ефэнд нэгу псыгъор гукІэ щхыпцІыгъэ.

– Сэ зыкъышъозгъэшІэжьынэу арэп сыкъызыфэупчІэрэр, — Мэзхьаб игушыІэ къыпидзэжьыгъ, — неущрэ неущмыкІэрэ, ахэм къакІэлъыкІощт мафэхэм тызэрэхъуштым, шъори ащ шъуимыгъапэу арэпщтын, сегъэгумэкІышъ ары.

– Шъыпкъэ, Мэзхьаб, шъыпкъэ порэр. — ефэндым пэблэгъэ сатырмэ ахэт Бэрэкъэт Зэуалэ ичылэгъу дыригъаштэ фэдэзэ, къыІуагъ, — шъуфыхахыгъэ чыпіэм шъуичэщ рэхьатэу щишъухымэ, неущ шъуибысыммэ къышъуапэсыщтым

— Сыда, Бэрэкъэтыр, узэплъыщтыр? Мыгъатхэ мыщ къыщырагъэтІысыкІыгъэхэр джынэс зэрэхэпІэнчъэ-бгъэгъэнчъэхэр плъэгъурэба! ЕтІанэ нахь шъабэу Бэгъым къыухыжьыгь: — Heпэ ошlуми, неущ ощх къещхынкІи, ошъу къехынкІи мэхъу.

— Тыкъырафыгъэмэ языщанэ мыщ щытэгъэтІылъыжьы, БрантІэ Хьатами Бэгъ Мэзхьаб дыригъэштагъ. — УкІыхъункІэныр, пшъэшъэ хьынщэныр ерыш зэрэщыхъугъэр арыщтын къытпэгъокІыгъэ тильэпкъэгьумэ тызэфэсакъыжьынэу къызкІытаІуагъэр.

ЗэкІэми агукІэ зэхашІэщтыгъэ гущыІэхэу Бэгъ Мэзхьабрэ БрантІэ Хьатамрэ шъхьэихыгъэу къаlуагъэм ошlэ-дэмышlэ зэфычІэплъ-зэІуплъэжьыр нэмазышІмэ аригъэшІызэ къызэрэгьэбырсырыгьэх, модыкІэмыдыкІэ къыхэзэрэгьэкуукІхэу, зышъхьэ зышІоІоф зырызхэри цыкіу-цыкіоу ахэкі жьхэу рагъэжьагъ.

- Ары, ары, Алахь гукІэгъу[,] шым къызэхишыкын, ынэшу къызыщифэн, джэмэхьат, ужыдэдэм нэмазышІмэ агу щыхъэрэр къызыгуры Гогъэ Ахьмэд ефэндыр къэгузэжъуагъ, тэ нычэпэрэчэщым тызэхэтыгъэми, тІон дгъотыщт, шъуигукІаехэр льэпсэнчьэхэп, ахэри тихэгьэгу тыкъизыфыгьэ джаурхэм къытфахьыгь, ахэр лъэпкъгъэкІод изышІыхьащт Алахьэшхор, тыгъэ-мэзэгьо огум тыжьын лъэгъо нэфкІэ къытфыригъэхыгъэ ислъам дин дышъэр джыдэдэми, егъашІэми къытшъхьэщытыщт, джы зэкІэми, зы нэбгырэ гъощагъи къышъухэмыкі эу, шъуибын-унагъомэ зафэжъугъэзэжь. Тэри, быслъымэн дин къабзэм иліыкіохэм, шъуиюф-тиюфхэр нахьышіу, нахь щэчыгьошІу зэрэхъущтымкІэ тызэхэгупшысыхьажьын, етіанэ тыгухэри нахь зэфыіухыгъэхэу тызэхэгущыІэжьыных. НэфльэшІу шъукъекІ, джэмэхьат, шъуиджэцэ нэмази блэшъумыгъэкІ.

- Дарихъан, тэ ущыІа?! ичъыг тіысыпіэ ыпхъу зыремылъагъом, гуІэ нэгукІэ зиплъыхьэзэ, Мэзхьаб джагъэ.

— Ар чыжьэу щыІэп, нахьыжъ, — Хьатам рэхьатэу къыІуагъ. — Нэмазым сыкІо зэхъум, изакъоу Дарихъан щысыти, гъунэгъу бзылъфыгъэмэ адэжь сщэгъагъэ, муары къэ-

Тхьауегьэпсэу, Хьатам, тІорэри тшіэрэри тшіэжьырэп, сэщ нахьи унахь Іушэу укъычІэкІыгь.

- Сэ къыосымыІожьми, нахьыжъ, узфэгущыІэгъэ цІыф гугъэнчъэхэм ар къыуагъэІонэп.

 Сэщ нахьи нахь гущы шъхьэихыгъэхэр ори къэпІуагъэх, къызэрэздебгъэштагъэр сигуапэ.

- Зэ, Хьатам, зэ, тэ уежьэжьыгъа?.. — къакІэрыхьэгъэ Дарихъан къэупчІи, къыухыжьыгь: — Щай тlэкlу нэмыlэми шъуезгъэшъон.

ЯтІонэрэшъхь

Зыр шъхьак ом еухы, есты, екІодылІэ, адрэр шъхьакІончъэнэпэнчъагъэкІэ мэпсэу, нэмыкіым ар щыіэ-щымыіэми ымышізу, ышізнэуи фэмыеу игъашіз къехьы. «ШъхьакІо зышхырэр шъхьэшхыгьо ефэжьы» alo, ар ежь зыфэзыхьыжьхэрэри ма-

Джа пстэуми ынэІу дэгъэзыягъэу ягупшысэзэ, Бэгъ Мэзхьаб иапэрэ чэщ хымэ хэгьэгум щырехы. Ишъэожъыегъу къыщегъэжьагъэу иилъэс шъэныкъо щыкІэкІыжьэу зишъэф къыгурымы ощтыгъэ-ыгъэш агьощтыгьэ ошъогу мазэм инэфыпсхэр чіым къытырекіутэххэми, къешІэкІыгъэ жъуагъохэр зэпэжъыужьхэми, ахэм ащыщхэр мэшІо стхъуафэкІэ ечъэххэми зэхишІэрэп. ПкъышъолкІэ хымэ чІыгум телъми, гукІэ амалынчъэу къызхафыгъэхэ адыгэчІ-абдзэхэ къушъхьэмэзхэм ахэт, игъэхъунэхэм арыт, хы ШІуціэм зыфэзыхьырэ псыхъомэ амакъэ кіэдэіукіы, огум щыхьэрзэрэ бгъэшхъо зырызхэм яплъы, Лэгъо-Накъэ ибылым хъупІэхэр, Фыщт, Ошъутенэ яшыгуфхэр, Хьа-кlуцутхыр, Тlопсэ, Шъачэ, МэшІост, ЦІэмэз, Іэнапэ, Темрыкъо хы бэгъуазэхэр инэплъэгъу къыхэтэджыкІых. Ахэр зэхэзыутыщтыгъэхэ топыо макъэхэр джыри Мэзхьаб ыгу къыщызэбгырыужьыгьэхэу хагьэщэ-ІукІыгъ. Мычыжьэу исэмэгубгъукІэ щылъыгъэ Дарихъан ар зызэхехым, чъые нэхъо-нажъоу зыкъызэпригъэзагъэти, Мэзхьаб ыпхъу феплъэкіи, гукіэ еіэсэкІыгъ: «Чъые, чъые, сыдэу тшІын, зыдгъэлІымэ, тызыщыгугъыжьызэ, тхьамыкагьо къызыфэтхьыгъэмэ ори уащыщ... Тызыпыримыкъугъэмэ тыкъаушъхьак југъа? Хъауми тэр-тэрэу зытыушъхьакІужьыгъа?.. Джа упчІитІуми, ежь зэрэзыфильэджэуап фитІу яІэнкІи мэхъу. Къытэхъуліэщтыр къызытэхъуліэгъахэкіэ, къыташіэщтыр гукіэгъунчъэ-жъалымыгъэкІэ къызыташІэгъахэкІэ, джы ар сэркІэ тІури зы. Зисэшхо къызэфизыхыгъэхэм яжъалымыгъэ къызэтыри-Іэжэжьынхэvи?.. Іэшэ зэфихыгъэм тІум язэу хэта екІодыліэщтыр! Ары шъхьайкіэ, Іашэр тэ къытфырахыгь нахь, тэ зыми фитхыгъэп. Тфэлъэк і ыфэ тичІыгу къэтыухъумагъ. Джы зэрэхъурэмкіэ, къытэкіугъэхэм тэ техакІоу тальытэ. Ар щхэна, хьауми гъэна?.. Модэ тырку ошьогум жьогьо стхъуафэхэр зэрэхэчъыхэрэр... Ахэм языщтын адыгэ насыпынчъэмэ яжъогъохэчъи...»

ЗигъашІэ сакъ зэпытызэ къэзыхьыщтыгъэ Мэзхьаб сыхьатырэ ныкъорэ фэдиз чъыегъагъэми ары ошіэ-дэмышіэу къызэлъатэм: тыдэкІи кІымсым, атэкъэ Іо макъи, хьэ хьакъу макъи, сабый гъы мэкъэ зэе-тіуаехэр умыіощтмэ, гъуим къыхэјукјырэп; мэзэныкъори ошъогум итыжьэп; ащ зыІузышІыхьэщтыгьэ жъогьо мин пчъагъэмэ ащыщэу къэущын зигухэлъ къокіыпіэ чэпэ нэгьыфшэплъышъом къытенэжьыгъэедеІлутхкий идехкыдык ех шъхьакіом екіодыліэжьхэ фэдэч мэкІосэжьых, чъыгмэ адэчъэенкІэ кІуачІэ зимыІэ нэфшъэгъо жьы макІэр уцыпэ гъугъэмэ ялъэпаомэ, къызыщыпшыжьызэ, гъэмэфэпэ огум ыукъэпыгъэ чІым шъхьахынэ-фэмыф шІыкіэкіэ шъхьарэпшы.

— Сыд сищылъыкі... – хьаб ежь-ежьырэу зэlушъэшъэжь-зэгыижьызэ, къэтэджыжьы, ыбгъэ зэриупІыцІэгъэгьэ цыер зызыщелъэжьым, зекІо ежьэщт-шэсыщтым фэдэу къамэр, сэшхор, кІэрахьор зыпышІэгъэхэ тыжьын бгырыпхэу щэлъыфэ ыІапшъэ илъыгъэр къыштэжьи, зыпилъхьажьыгъ, ихьазырхэри ыгъэтэрэзыжьыгъэх. «Джы сыд сэ сшІэнэу къыстефэрэр?.. ПсынэкІэчъым цыфхэр къемыкІухэзэ. псыхьэ сыкІон. Мыдэ, пчэнышъо нэтми, модрэ мэлышъо нэтми (ащ фэдэ мэлышъо нэт тиlагъэп тэ), гогонми, лэгъупми псыр арыз... А сипшъэшъэжъые гуlал, сыдигъуа мыхэр зыуухьазырыгъэхэр?.. Ащыгъум, машІо сшІыгъэу укъэзгъэтэджыжьын, сигугьэпіэ-кіэгьэкъон закъу. Пхъэ гъугъэ ІаплІи щылъ

- Сыдэу, тат, жьэу укъэтэджыгъа? — машІор зэкІэзыгъаблэщтыгъэ ятэ ешъэбэкlызэ, Дарихъан еупчІыгъ.

Ора, сипшъашъ? О сыд узыфэмычъыерэр?

– Нэф къэшъын ригъэжьагъэу сычъыена, тат, уиамдэзыпси хьазыр.

— Непэ синэмаз хэсынэщт. — Сыда? — зэхихыгъэр Дарихъан ыгъэшІэгъуагъ.

– Джынэс ты́зэлъэІугъэ, тыкъызэхэзымышІыкІыгъэ, тихэгьэгу гьэбэжъу ттырязыгьэхи, мы хэгъэгу джашъом тыкъизыщагъэм сыд ипкІэжь нэмаз фэошІыкІэ...

Тат! Ар зыми зэхемы-

Зыгъэрэхьат, Дарихъан. Сэ зэсІожьырэри о къыуас-Іорэри титіукіэ зы, тазфагу дэкІыщтэп.

Ары шъхьаекІэ, ар зэпіуаліэрэм укъызэхехыба?.. Къыогуцэфэщтхэ тыркухэми

къыпфадэнэп... - Джынэс зытхьакІvмэ тфэкудэгъагъэм хымэчіым тхьакІумашІо зыкъыщытфишІыжьыкІэ, сыд ишІогъэжь... -Мэзхьаб игукlae ыгу зыфэмышІу-зыфэмышъыпкъэжьым тыригъакІэзэ, гъумыгъуи, ыпхъу еlэсэкlыжьыгъ: — Джэнэт хэгъэгум идышъапчъэ шъуфыјутэхы къытајозэ, зичјыгу тыкъыратэкъуагъэмэ ар зэрамыдэщтымкІэ къыбдесэгъаштэ, сыд пае а гъощэгъэ тхьамыкІэхэми тыгу илъыр афитхын. Ау о аущтэу уфаемэ, сиамдэзыпси хьазырмэ, сызэсэгъэ сэбахь нэмазыр блэзгьэкІынэп. Джы, узгъэрэзагъэмэ, Бэгьмэ япхъу Дарихъан, мо псыхэри, мы пхъэ ІаплІри къыздикіыгъэр сшІэнэу сыфай. Сенэгуе, тэ, абдзахэмэ, пшыл тимы эми, БрантІэ Хьатам бгъэпщылІы-

— ПщылІ Іофэу зыфапІорэм къесіоліэщтыр сшіэрэп, тат, мы гъэжъо Іалъмэкъри, къое гъугъэ хьалри, ятэрэ янэрэ къакІэныгьэхэ тыжьын бгырыпхитІури, лэгъупри, «адыгэмэ Іэпэштэлъэпэштагъэр къахэхьагъ» ыlуи, фэдгъэтІылъынхэу Хьатам къытихьылІагъэх, упшъыгъэу тыгъоспчыхьэ укъэкІожьыгъэти, ягугъу къыпфэсшІыгъэп. Тэрэзэу сымызекІуагъэмэ, естыжьыных

– БрантІым цыхьэ къызэрэтфишіыгьэр дэгьу, — Мэзхьаб къызхимыгъэщэу щхыпцІи, **Дарихъан есэмэркъэужьыгъ**, ау гъажъори, къуаери бгъотэн-

— Згъэбгъотэнхэп! Гъажъом жьы кІэзгъэпщын, къуаер... «адыгэ къуаер илъэсишъи щылъыщт, кlодыщтэп» нэнэжъ ыloштыгъэба.

— Ары, нэнэжъи нахьыжъхэми ающтыгьэ, сэри шыхьатэу сыкъытеуцо. Ау БрантІэмэ якъое гъугъэ илъэсишъэ тыдыщыіэщтмэ, хьау сиіэп, — Мэзхьаб мэсэмэркъэуми, ишъыпкъэми умышіэнэу къыіуи, мэкъэ гъэшхъыгъэкІэ ыпхъу фигъэпытэжьыгь: — Тищэ тишъэф, тэ тиІэ дышъэ, тыжьын тІэкІури зэрахэтыжьэу, ІэпэчІэгьанэ гьэжъо-къое гъомылапхъэмэ ащыкіэкіыжьэу, ціыф ышіэ хъуштэп. Амалынчъэ-хэкІыпІэнчъэм ціыфыр зэрегьэкіокіы. Шиз бэн зичінгу щызымыгьотыжьыгьэ уянэжъ тхьамыкІэм зэриІощтыгъэу, хъурэм теплъын. Сэ нэмазышІмэ сахэхьан. Къэбарэу щыІэмкІи, тшІэщтымкІи джыри тызэхэгущыІэжьын, моущтэу гъуим тыхэсына, тыкъызхэфагъэхэм къытапэсыштымкІи тяупчіын. Гугъапіэр зытимакіэкІэ, хэт ышІэра, зыкъызэрэтыухъумэжьышт лы уІэшысьэ куп зэхэтщэгъагъэмэ, тиlофхэр зезыфэщт мухътарми ыцІэ къетІогьагьэмэ дэгьугьэ.

Бэгь Мэзхьаб зэрэмыгугьагъэу, зигугъу къышІыгъэ ІофыгъуитІури джэмэхьатым игъоу ылъэгъугъ. Нэбгырэ тюкіырэ зырэ зыхэтыщт ліы уіэшыгьэ купым БрантІэ Хьатам пащэ фашІыгъ. Ау мухътарым игъэнэфэн нахь Іоф къыпыкІыгъ: ар зыпкъ къикІыгъэри Бэгъ

Мэзхьаб. — Алахьэ лъапІэу лъагэу, цІыфхэр зэлъэІухэу Ежь зыми емылъэlужьырэм ынаlэ зытырысигъэдзагъэу гъуйхэсхэм мухътар афэхъущтым сэ ыцІэ, джэмэхьат, къесІон, — Ахьмэд ефэндым ицыхьэ зытелъыжьэу къыІуагъ, — ар Бэрэкъэт Зэуал. Алахьэм ынэшІу зышифэныр, химыгъэукъоныр цІыфышіу, шэнышіу, акъылышіу, иІорэ ишІэрэ зэголъ, ліызакі, шъуапаlo Тыркуем къэкlожьыгъэмэ ащыщ, — ефэндым ыныбжь хэкІотагъэ емылъытыгъэ мэкъэ чаным кІэдэІукІыжьызэ къыІуи, кІэкІэу къыухыжьыгъ. — Зылъэкъуаціэ къесІуагъэм къышъушъхьэрагъэуцогъэ Юсеф забытми ишІэ хэмылъэу шытэп.

— Ары, ары, — адыгэбзэ тІэкІу зыІуль Тэркъан забыт лъэкурэ пытэ ушъагъэми ефэндым къыдыригъэштагъ. — Трабзон вилайетри Іофым щыгъуаз.

«Мыдэ мыхэм aloрэр... Гъуим хатэкъогъэ цІыф тхьамыкІэхэм мухътар афэхъущтым нахьрэ Іоф Трабзон дэльыжьба?.. Бэгъ Мэзхьаб Кобл Хьарунэ феплъэкІи, щхыпцІыгъэ. Ячарэ зыхэлъ Іоф горэ мыхэм зэраблы, Бэрэкъэти ащ тегъэпсыхьэпагъэп... ЦІыфмэ атхыцІэмэ арыкІозэ, тэ тызэрэмыфэгьэгьэ къухьэм зашlуетІысхьэ мафэм къыщыублагьэу ар сэркІи, ипкъыгъо-лэгъухэмкІи, ичылэгъухэмкІи цІыфыжьэп...»

— Іоф ухыгъахэм сыд адэ, джэмэхьат, къешъуlуалІэрэр? – джы ымакъэкІи, ыпкъыкІи нахь зигъэпкъыеу ефэндыр къэупчІагъ.

- Бэрэкъэт Зэуалэ зыфэдэр зымышІэрэ цІыф къытхэтэпщтын, джэмэхьат, — Бэгъ Мэзхьаб ин-инэу зыхэтмэ къахэкІотыгь. — Тихэгьэгу тыкъизыфыгъэмэ тапэІутэу зыкъэтыухъумэжьы зэхъум, ащ лІыгъэ зэримыхьагъэу, уІагъэ, тыркъо темылъэу сюрэп, къыраіоліэгъэ щытхъум щыщхэри тефэхэнкІи мэхъу. Ау Бэрэкъэтым итыркуе икіыжьыкіэ зыфэдагъэр сэ къышъосымы южьми, шъо шъунитІукІэ шъулъэгъугъэ. Зымафэ ныкъуалІзу къухьэм тыкъызекІыжьым, гуІэ нэгукІэ къытпэгьокІыгьэгьэ тильэпкъэгьу тхьамыкІэмэ ар ахэшъульэгъуагъа? Адэ ащ фэдэ гукІэгъунчъэр сыдэущтэу тимухътарыщт, тапэ идгъэуцощта?

Гугъуемыл фэдэу щытыгъэ Ахьмэд ефэндым гум щынагьо къизыгъэхьэрэ дин гущыІэхэмкІэ ежь зыфаер пхыригъэкІынэу зыщиющтым, зэхихыгьэмэ къызэтыраІэжагъ.

— Узаф, Мэзхьаб! — Ащ фэдэм мухътар ІэнатІэр рапэсырэп.

— Аущтэу шъоlомэ, джэ-мэхьат, — lофыр къызэримыкІыщтыр ефэндым къыгурыІуагъэу зыкъызэблихъужьыгъ, тэ джыри нэмык горэм тыкъегупшысэн, зытетыубытэрэр мафэ горэм къышъухэтлъхьан.

— Сыд пае, ефэнд, ори ары, забыт, хабзэу щы эмк этэрмэ мухътарыр зыгъэнэфэщтыр, шъушъхьэ жъугъэузыжьын, — Наурзэ Дзэгъащтэ къыІуагъ, – непэ тызызэфэжъугъэсыгъэкІэ, кІыхьэ-лыхьэ зетэшъумыгъэшІэу тимухътарыщтым ыцІэ къетэжъугъаlу.

Къыздежъугъэштэщтмэ, Бэгъ Мэзхьаб мухътар дэгъу тфэхъущт. ЛІэкъошІу къыхэкІыгъ, хэта шъуащыщэу ятэжъ Ибрахьимэрэ ятэ Аслъанбэчрэ зымышІэрэр?

— Хьау, Дзэгъащт, хьау. джэмэхьат, — Мэзхьаб къэгузэжъуагъ, — сэ сызыфэгумэкіыжьыгъэ фэдэу сціэ къешъуюу зыхэшъумыгъэукъу. ШъукъысэдэІущтмэ, Кобл Хьарунэ а Іэнатіэр етэжъугъэпэс.

— Тэрэз, лІы дэгъу, тедгъэфагъ! — джэмэхьатым зызэдырегьаштэм, Ахьмэд ефэндми, Тэркъан забытми. Бэрэкъэт Зэуали, къагъэгущыІэнхэу агъэхьазырыгъэгъэхэ нэбгырэ зытІущми сыд аІожьын, хэти, ежь ишІошІ зыдиІыгъыжьэу, духьэ къызэдэхьыжькІэ мухътар пащэ яІэу зэбгырыкІыжьыгъэх.

Ящэнэрэшъхь

Тхьамэфэ палъэкіэ яюф зэшІуахынэу агъэгугъэгъэгъэхэ унагъохэр, сыхьат пэпчъ янэбгырэ пчъагъэ хэкІызэ, джыри гъуим зэрэхэсых. БлэкІыгъэ мафэхэм яльытыгьэмэ, ахэм яхьадэгъэ зэтегъэжьхэр джы нахь макіэ хъугьэх. Зэпахрэ узхэр къямыузыжьхэу, гъаблэм къыкІэзыжьыгъэхэу арыгъэп. лІэныгъэмрэ хьадэ гъэтІылъынымрэ ахэр ясэжьыгъагъэхэти, къяхъулІэгъэ гукІаем еуцолІагьэхэу яхьадэхэр ежьежьырэу агъэтІылъыжьыщтыгъэх, амалынчъэ шъхьэзакъом зыдэтІысыгъэ чІыпІэм щычІилъхьажьыщтыгьэ, фыгу ІэбжыбкІэ е хьалыгъу такъыркІэ зэинчъэ хьадэхэр мухътарым чыпіэ щаригъэгъотыщтыгъэ.

– Тинасып чэщхэр чъыlа-Іохэми, мафэхэр зэрэфабэхэр, ощх зэрэщымы эр, — Хьарунэ мухътарым тІысыгъо-уцугъо

зимыlәу ухъумәкlо lофыр зезыхьәрә Брантlә Хьатам ри-Іуагъ, етlанә ыlупшlә гьопцагъэ ыlэпә од ригъачъэзэ, пигъэхъожьыгъ, — отl-псытlә чъыlәр титхьамыкlагъомэ къахэхъожьыгъагъэмэ, сшlәрәп тызәрэхъущтыгъэр... Ар сәlо шъхьае, къытэхъулlагъэм нахьыеу сыда джыри къытэхъулlажьыщтыр...

— Тэмам, Хьарун, тэмам, загъорэ тэр-тэрэу зыдгъэде-лэжьыгъэу къысщэхъу... — къызэрехьылъэкlырэр ыпкъышхо къыхэщэу Хьатам хэхьапщыкlыгъ. — Тыкъыздэкlогъэ Тырку хэгъэгур мыщ фэдэу тхьамыкlэу хэта зышlагъэр?..

— Ори ар olya? — мэкlэ-макlэу Хьарунэ къэупчlи, нахь мэкъэ ихыгъэ-пыупкlыгъэкlэ иlофшlэгъу нахьыкlэ къыгъэ-тэрэзыжьыгъ: — Тыкъэкlуагъэп, тыкъафыгъ!

— Тэрэз, ар нахь гущыlэ щэрыокlэ сенэгуе.

— Уемынэгуй, угу иубыт! — Етlанэ нахь шъабэу къеупчlыжьыгъ: — Гъэзэжьын гухэлъ ори пшъхьэ къихьагъэмэ шlэ?

— Зиунэрэ зихапіэрэ, зичіыгурэ зиуашъорэ зэрагьэбгынагьэу ахэм акіэмыхъопсыжьырэр шіэжьрэ гугъапіэрэ зимыіэжь ціыфыр арыщтын... Укъызыкіэупчіагьэр загъорэ сшъхьэ къечъэми, сыд сиамал, хымэ къухьэм сянэрэ сятэрэ щызгъэпіэжьыгьэх, мы чіыгуми щызгъэтіылъыжьыгьэх, сшыпхъу ціыкіуи хы гъогум пцэжъыеіус щыхъугъ...

– Сыдэу пшІыщт, тхьамыкІэгьо Іаджи къытэхъуліагъ... ТиІахьылхэми, тишъэогъу-ныбджэгъухэми къэмэ, сэшхо, лІыгьэ закъокІэ къытфэмыухъумэшъугъэ хэгъэгум чылэ стафэхэри, къэхалъэхэри къитынагъэх. Ахэм тыгу афэгъуми, акІэхъопсыми, егъэзыгъэкІэ тыкъызхэфагъэмэ тяубзэу зафэдгъэціыкіумэ, тахэкіодэжьыщт, — зыІупэ щхыпэ къемычъэщтыгъэ Кобл Хьарунэ зыпэlус псынэкlэчъым къыхихыгъэ мыжъо цІыкІоу ыІэгушъо чІифызэзэ ыгъэфэбэгъагъэр хидзэжьи, щыгъупшэгъагъэ горэ ыгу къэкІыжьыгъэ фэдэу ІущхыпцІыкІыгъ: — Ары, ары. Зэраюу, тэ тфэдэу мы тыркухэри шъхьэлъэш-зэуакlox, шъхьэкІоштэ-гуплъырых, апшъэ укІонэу къызыбдашІэкІэ, уагъэцІыкІущт. Сызымухътарым къыщыублагъзу Юсеф забытым ушъхьагъухэр къысфиугупшысхэзэ, сызыдигъэгущыІэрэп. Зымафэ, тызызэlукlэгъэ закъом, Бэрэкъэтым итырку пэкІэ упхъогъакІэкІэ къыздигъэхьащхызэ, уиакъал къымыхьыщт ІэнатІэм уезэгъын фэягъэп» къысиlyarъ.

— Ёжь иІэнатІэ ныбэшъу зэрехъулІагъэр зыдишІэжьы-рэпщтын... — мафэ къэс ынэгу кІэкІырэ тхьамыкІагьохэр Хьатам къыфызэкІэрыожьыхэзэ, къыІуагь, — тэ тльэгъурэ хьазаб мыухыжым тызэкІокІыным тынигъэсыгъ... КъызгурыІорэп ильэс пчьагъэрэ зэуапІэм къыжъудыІутыгъэ Бэрэкъэтым Мэзхьабрэ орырэ зыкъызэрэшъуфишІырэр, шІэхэу щыгъупшэжьыгъ зэдэшъульэгъугъэ къиныгъохэр...

— СшІэрэп ащ къесІолІэщтыр... Сегупшысэжьышъ, хы-Іушъом ІулІыхьэщтыгъэхэ янэрэ ятэрэ ишъуз къашъхьарини, мыщ зышъхьэ къэзыхьыгъэ нэпэнчъэм джы уегыижьыкІэ сыд къикІыщтыр... Ау егъашІэм, орэмуртазыкъ-Іофтабг фаеми, ІэнатІэ горэм кІэхъопсыщтыгъэр, къэошІэжьмэ, Накъыжъ фэдэу, къыттекІуагъэхэм зэрагомыхьагъэр сэгъэшІагъо. — Игъо фифагъэпщтын...

— Арынкіи мэхъу. Хьау, Хьатам, хьау, ціыфым ыіэпкъльэпкъ зэхэлъыкіэкіэ иинагъэціыкіугъэ зыфэдэр къэошіэми, ащ ыгу илъыр къэшіэгъуай...
— Псынэкіэчъым ыпшъэкіэ къыщыіугъэ кухъэренэ макъэм Хьарунэ ыгъэплъагъ. Юсеф забытымрэ ащ шыкуао фэхъугъэ Бэрэкъэтымрэ зелъэгъухэм, гъумтіымыгъэ:

— Зигугъу ашІырэр пчъэ-Іушъхьэтес зыфаІорэр шъыпкъэ, мыш къэкІох.

— Шъуяплъэлъ мыхэм... — Бэрэкъэт Зэуалэ кухъэренэм къипкіи, ыіэнтэгъу диіыгъэу Юсеф забытыр къызырегъэкіым, ащ зэхыригъэхэу къыіуагъ, — гъаблэмрэ узымрэ агъаліэрэ ціыфхэр ащыгъупшэжьыгъэу ежьхэм загъэучъыіэтагъэ... — Етіанэ тыркум ыгу зыкъыришіыкізу къыпигъэхъожьыгъ: — Мыдэ шъуапашъхьэ къыращэгъэ шъуишъхьагъырыт Юсеф забытым шъхьащэ-сэлам къешъух!

— Зику уисым, Бэрэкьэтыр, орэд фэоlомэ, тэ тшІэщтымкІэ тыкъэмыгъэсэжь, — Коблым шъхьэкІохым фидзыжьи, зи зэхэзымыхыгъэ фэдэу зызышІыщтыгъэ, къаlугушІощтыгъэ забытым адыгэ шІыкІэ-пэгъокІыкІэ риІуагъ: — Къеблагъ, тхьаматэ.

 Теблэгъэн псынэкІэчъыр чъыІэмэ, къабзэмэ. Моу, Зэуал, сэ ситаскіэ псы тіэкіу сегъашъу. Псы дэгъу, псы ІэшІу, — къызыфыригъэнэжьыгъэ псы тІэкІур ыІэ Бэрэкъэтым тырыригъакІэзэ, зэшъуагъэм къыщытхъуи, имылъэпкъэгъумэ, ишыкуауи зэрахэтэу, къафигъэпытэжьыгъ: — Мы псынэкІэчъыр къэухъумэгъэн фае. Уз зиІи зимыІи яшъумыгъэуціэпі. Ащкіэ анахь хэкіыпіэ дэгъур, ар къызэрэуухъумэщтыр, псыхьэ къакіорэ пэпчъ, мыбэми, ыпкІэ къегъэтыгъэмэ арыгъэ.

— Къытатырэ хьалыгъум ыпкіэ льытамыгьэтэу ежь-ежьырэу чіым къыкіэчъырэ псыр къэтщэфыщта? — зэхихыгъэр зэрэшіогъэшіэгъоныгъэм нахьи ыгу къызэреорэр ышъо къыхэщэу Брантіэ Хьатам къэупчіагъ.

— Хьалыгъур тисултlанышхо Абдул-Азиз ыцlэкlэ хэгъэгум къышъуеты, ащ ишlушlэ Алахьэм фегъэбагъу, псауныгъэшlу къырет. Мы псынэкlэчъыр къызыкlэчъырэ чlыгури, шъузыхэс гъуйри, модырэ чlыпlэхэри, хы бэгъузэри зэрахэтыжьэу, шъуихэгъэгу шъукъизыфыгъэхэ джаурхэм ялъэпкъэгъухэм Ермулэ щязэорэ Мустафэ дзэпщым иех.

— Тиліышъхьэ Юсеф забытри ащ ипхъорэлъф, — Бэрэкъэт Зэуали зикухъэренэ исым къы-Гуагъэмэ къахигъэхъожьыгъ.

— Мо уашъор?

— Сыд уашъир? — Бэрэкъэтыр къэупч!эжьыгъ.

тыр квауптажыны. — Ташъхьагъ, уашъори ащия?

— Коблыр, БрантІэм бэ къемыгъаlу. ПсынэкІэчъыпсым-кІэ Юсеф забытым къышъуи-Іуагъэр жъугъэцакІэ.

— Тэмэм, тэмэм, ащ мыхъун хэлъэп, — тыркуми къыдыри-гъэштагъ, — къэпщэфрэ пстэуми уасэ афэошІы.

гъуимкlэ къыщыlугъэх:
— Хьалыгъу къащагъ, хы
нэпкъым шъуекlуалl.

Ардэдэм гъоу макъэхэр

Зэпахырэ узхэр зэрэщынагьохэм пае гъуир тырку аскэрхэмкіэ къзуцухьагъ. Ащ ухэхьан-укъыхэкіынымкіэ Іизын зытыщтыгъэр Юсеф забытыр арыгъэ. Джа Ізнатіэр мы чіыпіэмкіэ анахь федэ хэкіыпізу щыіэмэ анахь федэ къэкіопіагь. Зэрэхъурэмкіэ, зым итхьамыкіагьо нэмыкі горэ нахь фэшіыгьэ-ишіогьэу щегъаіэ.

Чіыпіэ зэфэшъхьафхэмкіэ цІыфхэр гъуим къыхэкІых: зыкІуачІэ къыхьрэр елъэкІоны, гъэретынчъэм ерагъэу зегъазэ, зылъакъохэр зэблэзыхын зылъэкІыщтхэ сымаджэхэри къащэх, хьалыгъу зытефэрэ сабыйхэри ныхэм къызыдахьых, зыльэ тет шьэожьыехэри пшьэшъэжъыехэри хы нэпкъымкІэ зэрэфых. Нэбгыришъэм къехъурэ ціыф купыр мэкъэнчъэ, къуашъохэмкІэ нэпкъым къафыІуащэгьэ хьалыгьур, тыгьуасэ фэдэу, афикъущт-афимыкъущтым зэкІэри егъапэ. АІупэмэ хъэдэн зыІупхэгъэ аскэр сатырхэу нэпкъым къызыщызэхэуцуагъэхэм азыфагу хьалыгъу Іахьыр къызыфадзыщтхэр зырыз-зырызэу дагъэкІы, сабыйхэр зыбгъэ чІэлъ бзылъфыгъэхэм аlыгъхэр псаухэмэ ауплъэкly.

Юсеф забытри, Ахьмэд ефэндыри, шыкуаоми умышіэн Бэрэкъэтри, аскэр уіэшыгъэ ухъумэкіо заули адыкіэ щызэхэтых. Ахэм адырабгъукіэ Бэгъ Мэзхьаби, Кобл Хьаруни, Брантіэ Хьатами, Наурзэ Дзэгъащти апэчіынатіэх.

Джыри нэбгырэ тlокl фэдиз lахьынчъэу къэнагъ къошъуитlумкlэ къыlуащэгъэгъэ хьалыгъум игощын заухым. Ахэм ащыщ бзылъфыгъэ гъэретынчъэ горэ, къуашъохэр нэпкъым lyкlыжьыхэу зелъэгъум, къэкууагъ:

— Джыри непэ хьалыгъунчъэу сыкъэнагъ!.. Сыдэущтэу сыІэнэкІэу сянэ сымэджэ тхьамыкІэ дэжь сыкІожьыщта?..

— Мы хьалыгъу гощык р хъущтэп, — Бэгъ Мэзхьаб къы уагъ, — хэк ып рор епрсыгъэн фае. Дарихъан, моу къзуцу, шъори ары, — яхьалыгъу Гахь Гузыхыжьыщтыгъэхэ хъулъфыгъэ заулэми алъыджагъ. — ЧІып р къин тифагъэми, тыадыг, тызэфэжъугъэсакъыжь, зи Гахь зы Гумык Гагъэхэм тадэжъугъэгуащ. Тащыщ горэми ар неущрэ хьалыгъу гощып р м къш къз Гахьа, Дарихъан, зэрафэхьоу мохэм афэгощ.

— Зэ, ар шъумышІэ, — Юсеф забытыр Дарихъан нахь фэгъэхьыгъэу къаджэзэ, къакІэрыхьагъ, — сэ хьалыгъу заулэ сикухъэренэ илъышъ, хьалыгъунчъэмэ афэгощ, Зэуал. Тэмэм, сэри мы хьалыгъу гощыкІэр къезгъэкІурэп, ар зэрэмытэрэзыр ташъхьагъ итымэ агурыдгъаІоу ащ зыгорэ етпэсыгъагъэмэ дэгъугъэ.

— Хьалыгъур къызыфащерер терыме, — Бегъ Мезхьаб Юсеф забытым риюжьыгъ, — те ар къытарет, небгыре заулеме хьалыгъу гощыныр апшъе итлъхьанышъ, зефедеу цыф пенчъ лъыдгъевесын. Ау, тхьамате, цыфхер къыквупчве, сыд федизре джыри гъуим тыхэжъугъесыщта?

— Ащ сэ сиІоф хэлъэп, ар Алахьэ Іоф, — Юсеф забытым къыпиупкІыгь, етІанэ нахь шъабэу къыухыжьыгъ, — джаурхэм къапышъухыгъэ узхэм Алахь гукіэгъушіым ынэшіу къышъущыфэу шъуакъызыкІэрызыжьыкіэ ары. Ащ мэзэ піалъэ иləy alo, шъо къухьэм шъукъызикІыгьэр тхьамафэ хъугьэ ныІэп, къызгурэІо шъуиІоф зытетыр. — ЕтІанэ къызэрэгъэбырсырыгъэ хъулъфыгъэмэ зафигъэзи, ариГуагъ: — Сизылыко Трабзон лышъхьэри, ащ шъхьэрытыжь типачъыхьашхо Абдул-Азизи, къышъуфэгумэкіых, ар зиліыкіо Алахьэшхоми шъуфелъэlу. Типачъыхьэшхо иунашъокlэ къышъуфэшlушlэгъэ быслъымэн хэгъэгур мэпсэушъ, шъори, щыlагъэ къызхэжъугъафэзэ, ащ ыlорэмкlэ, иунашъокlэ шъупсэунэу къышъущэгугъы. Алахьу акбар!

«Алахьу акбар» мэкъэ зэдэмыштэкІэ Юсеф забытым пэджэжьыгъэ хъулъфыгъэ заулэр неущ, неущмыкІэ мафэхэм къапыщылъыщтыр ары зыгъапэщтыгъэхэр.

— Сыда тшіэщтыр? — Бэгь Мэзхьаб къэупчіи, зыми емыжэуи джэуап къытыжьыгъ: — Мыхэм япачъыхьэ тыіукіагъэмэ дэгъугъэ, ау тыіуагъэкіэнэп. Мэрзыхъуае Мыхьамэт ефэндыр Истамбул щылъэрыхьэу аю Къызаратуамыхьарар

аю... Къызэрэтхэмыхьэрэр... ЯплІэнэрэшъхь

1864-рэ илъэсым игъэмэфэ жъоркъ, щэджэгъо нэмаз шІыгъу. Алахьэм идунэе хьаф щиушэтрэ быслъымэнхэм зыкъязыгъэшІэжьырэ гукІодыгьо макъэхэмкІэ азанаджэхэр Истамбул щызэпэджэжьых. Ошъогум нэгъыф щыхъугъэ тыгъэри игъорыгъоу щэджэгъуанэм къекІуашъэ, мэфэ гопэгъум хэпшъыхьэгъэ жьы мэкІэ стырыми чъыІэтэгъэ чІыпІэмэ захеушъафэ. Фабэм ыгъэулэугъэ къолэбзыухэри ажэхэр укъыгъэхэу, атамэхэри афэмыІыгъыжьхэу чъыг пкІэшъэ псэнчъэхэм къахэплъых. псылъэбанэхэри зэтырахых. Зищэджагьо зыщымыгъупшэгъэхэ щыдхэри мэкъэ укъэпыгъэкІэ маlox.

Хьаблэ псаур зэлъызыlыгъ, мыжъо чэу лъагэкlэ къызэлъышlыхьэгъэ тырку султlаным и Топ-Капэ унэшхо джыдэдэм зэгъокlы фэд, дэхьэпlэ къэлэпчъэшхор ынэlукlи ыкlыбыкlи къэзыгъэгъунэхэрэ аскэрхэри ячlыпlэхэм ахэтlагъэхэу къыпщэхъу.

Абдул-Азиз тырку султІаным ищэджэгъо нэмаз уж, нэмазщыгь шхъуантІэр ыгъазэзэ, унэ чъыІэтэгъэ джэхэшъогушхор къызэпекІухьэ, тыгъэнэбзый стырхэр зыубытыхэрэ шъхьаныгъупчъэмэ аlохьэ, къаlокlыжьы, адыгэ Іофыгъом хэгупшысыхьэ. Ащ непэп, зы илъэсэп, илъэcutlon зигъапэрэр, султlаныгъор ыпшъэ къызыщифэгъэ 1861-рэ илъэсым къыщыублагъ. Кавказ заор текІоныгъэкІэ Урысыем ыухыгъэми, зихэгьэгу рафыгъэхэ адыгэхэмкІэ ар джыри ухыгъагъэп, зишІушІэ федэ хэзыльэгьощтыгьэ Тыркуеми шъхьэуз къызыфихьыжьыгъ. Ышнахьыжъ Абдул-Мэджыдэ султІаным Абдул-Азиз елъытыгъэмэ, нэмыкі шъыпкъ: жъалым, шэнычъ, Іэдэбынчъ.

СултІаным ишхэгъу къызэсым, иунэ къыпыт шхэпІэ нэфынэу зиджэхэшъогу Іэнэ шыгъэ закъорэ пхъэнтІэкІу закъорэ итым ихьагъ. Ащ пэмычыжьэу щыт тыжьыныпсыр зытежъыукІырэ Іэнэ кІэракІэм тет дышъэ тасым ыІэ псы щыпигъэчъи, игъомылэ пэтІысхьагъ. Іанэм тет гьомылэмэ афэмыкІэшыгьоу зырыз-зырызэу ахаІи, псы ІэшІу тешъухьажьык і экъэтэджыжьыгъ. Тыркуем и эк ыб юфхэр зезыхьэрэ Али-паша къыфэкІонкІэ фагьэуцугьэ пальэм джыри сыхьатрэ ныкъорэ иІ. Адыгэ Іофмэ зыщатегущыІэгьэгьэхэ зымэфэрэ зэlукlэр ащ ыгу къызэкlыжым, шъхьэ Іэтыгьэ нэгу псыгъокіэ хы Шіуціэ лъэныкъом гъэзэгъэ шъхьаныгъупчъэмкІэ плъагъэ, дэІуагъэ, иджэхэшъорыкІони пидзэжьыгь: «Адыгэхэр къытэдэlухэу тихэгъэгушхо щыщ хъугъагъэхэмэ, джы къяхъулІэгъэ тхьамыкІагъор къяхъулІэщтыгъэп. Ахэм апхъу

тянэшхо сыд ыІорэ́р? – тыркубзэм ригъэкlузэ, «Мыдаlорэр мэдэхъу» адыгэ гущыІэжъыр къыкІиІотыкІыжьыгъ. — ЦІыфыр шъхьарытІупщ пшІымэ, Іэжэгъуае мэхъушъ, ащ фэдэ тхьамык агъохэми уахидзэщт... Урысмэ ящыкІэгьэ хы ШІуцІэм пае зао къыташІылІэ зэпытызэ, зихэгъэгу шІагъо къыздэтымыгъэгъунэшъугъэ адыгэхэу къытфэмыягъэхэр джы къытэолІэжьыгъэх... Урыс лъэпкъ Ермулэ чыристанхэр зыщыпсэухэрэ талъэныкъуи мамырэп. Сыдэу урысхэр, арабмэ анахьыеу, славянкІэ зэджэжьхэу, лъэпкъыбэ хъухэра... Ахэми зыкъамыІэтэу зы илъэс блэкІырэп. Тятэшхо Апэрэ Сэлым мамлюкхэр Мысырым зыщызэбгырефыхэм, ти Осмэн хэгьэгушхо щыщ хъугьэхэ арабхэри самбырыжьыгъагъэхэми. джыри нэжъкІэ къытфычІэплъых. Ау ахэр быслъымэнхэшъ, зыгорэуштэу тызэгурыІон тлъэкІыщт. Джыдэдэм тэркІэ зэкІэми анахь Іофыр Урысыем къытфигъэблыхэрэ Ермулэ хэгьэгухэр арых. Ахэм ашъхьарыт дзэхэр зэоліхэмкіэ гъэлъэшыгъэнхэ фае. Джа лъэныкъом фэзгьэзэгьэ Мустафэ дзэпщыри ащ ренэу къыкІэлъэІу...»

Абдул-Азиз султІаным игупшысэхэр унэм къыфихьэгъэ иІофышІэ Мэмэд забытым зэрэзэпигъэугъэр имыгуапэу риІуагъ:

СыкъэдаІо.

— Султlанмэ ясултlаныжь Абдул-Азиз нэф, уянэшхо Бике.
— Непэ тянэжъ къезгъэблэгъагъа?

— Хьау, тыгъэ папкІ. Къыпфаеу elo.

— Сэ зэкlэмэ сырящыкlагь, зэкlэмэ ячlыфэ стель... — султlаныр гъумыгъуи, шъхьаныгъупчъэм зэрэlутэу къыфызэриlокlыгъ: — Къызыкlуагъэкlэ, къегъэблагъ.

Мэфэ жъоркъ-гопэгъугъэми, илъэс тіокіипліым къехъу зыныбжьын гощэшхоу ипапыщ хъэрэ-пкіэрэ шіуціэ нэмысыпэрэ джэнэ шіуціэ быхъур зыщыгъым, зынатіэ платыку фыжьыкіэ кіэпхыкіыгъэу, дэнэпціэ шъхьатехъо піуакіэр къызэхъухыгъэм итыжьын бэщ къорэлъфым фигъэсысызэ, фидзыгъ:

— Тырку султlаныр! Птхы уфагьэ сыкъипльэнэу сыкъипфэкlуагьэп, уицlыкlугьо къыщыублагьэу тхьапшрэ къыпфэзгьэпытагьа птхы занкlэу пlыгынэу!

Зэмыжэгъэ мэкъэ лъэшым еціыкіуліэкіызэ, зыкъызэзгъэзэкіыгъэ султіаным ылъэгъурэр зыфихьыщтыр ымышіэу къэупчіагъ:

— Мы фэбаем, тыркумэ янэшху, сыда щыгъын шlуцlэкlэ узыкlэфэпагъэр? Тхьамыкlагъо горэ къытэхъулlагъа?..

— Силъэпкъэгъумэ ятхьамыкІагъо сишъыгъо щыгъын зыщысигъэлъагъ. Сыда, къебгъэкІурэба? СшІэрэр къыстемыфэу ара? Модэ пхъэнтІэкІур къысфэгъэкІуати, сапашъхьэ къитІысхь. Джынэс уяти, пшынахьыжъ щымыІэжьхэми, ори зышъхьэ къышъуфисымыхыгъагъэмэ, ахэр о зэхэпхынэу Алахьэм къыптырилъхьагъэщтын, уахэзгъэдэГощт. СыкъызэхэпшІыкІымэ, сигопэщт, сыкъызэхэмыхыми, хэгъэгушхом урисултІанышъ, сыда сызыфитыр, адрэ сщэчыгьэмэ афэдэу, ари сщэчын.

— Сыдэу адэ, тыркумэ янэшху, угу кlодыпагъа?

— Сыгуи кlодыгъэ, шъхьакlоми сесты...

— Сыкъэдаlо, тянэшху, зэрэсултlаныр зыщимыгъэгъуп-

шэу, фадзыгъэгъэ тхыщагъэри тахътэ бармыкъым рифызылІэ-ригъэузэнкІызэ, янэжъкъыпыщыс Абдул-Азиз къыІуагъ.

УкъысэдэІущт къодыеп,сlорэр пшІэщт.ПІорэр сымышІагъэу къэс-

шІэжьрэп, тянэшху.
— Узэсабыир ары сІорэм узыблэмыкІыщтыгъэр.

— СкІыбышъо, — хьарамыгъэнчъэу султіаныр Іущхыпціыкіыгъ, — загъорэ уибэщ къифэ зэхъур ара... Сыбзэджагъ, сышіыкіэягъ, сеуцоліэжьы. Къэошіэжьа, нэнэжъ, щыдым сыкъызыредзыхым ыкіэ зэ-

рэпябгъэупкІыгъагъэр...
— Симыхьакъ къыстемылъхь, уафызэlумынэжьы зэхъум, угу тыригъэпщахэзэ, аущтэу щыд тхьамыкlэм уятэжъ дыригъэзекlогъагъэх. Хъугъэ, мыхъун Іаджи пшІагъэ, ахэр зыгу къэкІыжьыныгу сиlэжьэп сэ... Модэ зылъ пхэлъ адыгэ насыпынчъэмэ яlоф сыхэгъэдаlу, афэмышІагъэу пшІэн фаеу къыптефэрэр ары, султІан. Ахэм къяхъулІагъэм тыркухэм ялажьи хэлъ, уятэжъи, уяти хыенчъагъэхэп, агъэгугъэхэзэ агъэблыщтыгъэх.

— А тхьамыкlэхэм, ори ошlэ, тянэшху, тидинэгъу быслъымэнхэти, тихэгъэгупчъэ афызэlутхыгъ.

— СшІэрэр сэмыгъэшІэжь!
— Бике гощэшхом кІэкІэу къыпиупкІи, гые-ушъыйкІэ къыпидзэжьыгъ: — КъеблагъэкІэ уиунапчъэ зыфыІупхыгъэхэр ІунэкІ-ІэнэкІзу къызыІубгъаплъэхэзэ щымыгъэсых, уибысымыгъэ зыщымыгъэгъупш. Уихэгъэгу мылъку макІэмэ, ма, сигъэшІэ мышІу щысыугъоигъэ сэ симылъкуи къыосэты, —

сэ симылъкуи къыосэты, — Бике гощэшхом пхъонтэжъые мыиныр султІаным итэхътэ къуапэ тыригъэуцуагъ, къызыпихыгъэхэ Іэлъынхэри, тхьакІумалъэхэри, Іэпшъэхъури, пшъэрылъри ригъусэжьыгъагъэхэми, Ізбэжьи, Іалъын горэ къахихыжывгъ, — мыр уятэжъ иапэрэ нэпэеплъэу къыситыгъагъ, къэзгъэшІэжьыщт тІэкІуми серэІ.

— Нан, тыркумэ янэшху, пшэрэр емыкіу, — Абдул-Азиз лъэгонджэмышъхьэкіэ янэжъ ыпашъхьэ зыщыридзыхи, ыіэмэ ябэугъ, ынэгушъомэ іэ ащифагъ, — Тырку хэгъэгур мылъкунчъэп. Тятэжъкіи, тятэкіи, тэркіи фэпшіагъэм изакъоми, ичіыфэ птелъ.

— Сэ сишІэн сшІагъэ, си Азиз, — Бике гощэшхом къы-Іуи, мэкъэ ефэхыгъэкІэ къыухыжьыгъ, — дышъэр къысэтэкъохзэ сыпсэугъэми, силъэпкъэгъухэр ныбжьи сщыгъупшагъэхэп, джы а тхьамыкІэхэр Трабзон хыІушъом ІокІуадэх. Мэз гъуй къэуцухьагъэхэм ахэліыхьэх... — зэрэтІысыгъагъэм фэдэу Бике гощэшхор, ныбжым емылъытыгъэу, псынкІзу къэтэджыжыгъ, зытх фэсакъызэ занкІзу щысыгъэ Абдул-

Азиз султІанми джа дэдэр

уумысыжьхэкіэ... Ау сыда тицыкіугьом тянэжь къызэрэткіэнакіэщтыгьэ гущыіэжъыр? «Раутрэр бэнэкіырэп» ... Сэшіэ сэ ахэм ятпэсыщтыр, зыкъызэрядгьэшіэжьыщтыр... Али-паша визирыр гущыіэгъу къызысфэхъукіэ, ахэми, нэмыкіхэми татегущыіэн...»

Іоф зэшІохыгъуаехэр Абдул-Азиз къызыпэтэджыхэкІэ, ятэ Абдул-Хьамид зэришІыщтыгьэу, иджэхэшъо тезекІухьан пидзэжьыгъ. Заулэрэ къырикІухьакІыгъэу янэжъ къыфыщинэгъэ пхъонтэжъыер, ылъэгъужьыгъакІэм фэдэу, ынэ къызыпэшІофэм, къызэтеуцуагъ. Пхъонтэжъыем дэплъэнкІэ къыримыгъэкоу тіэкіурэ щытыгъэу, илъыри зэримыгъашІэу, исултІан тахътэ къыгот пхъуантэм ыкlыly фэсакъызэ тыригъэуцуагъ. ГъэрекІо Балкан-Ормэлэм къыфырахыгъэ алдышъэ Іэлъынэу мышкіу шхъонтіэшхо зэрысыр ыІэхъомбэ гурыт къыпихи, «мыщ фэдэ минкlэ зихэгъэгу хъызэрагъэбгынагъэ уилъэпкъэгьумэ, сэри алъ схэлъэу зыфэпіуагъэмэ, уяшіушіагъэкій, яшІуагъэ къякІыжьынэп, ау тэ ахэм яхъулъфыгъэ ныбжьыкІэхэр урысхэм яльэпкьэгьу мыдэІо-къаигъэхэр зэрыс Ормэлым щыдгъэфедэнхэ тлъэкіыщт, яхэгъэгу къизыфыгъэхэм ахэр зэряльэпкъэгьухэр арэшІ, къарашІагьэр арарэшІэжь... Тятэ Абдул-Хьамид исултІаныгъом фэмышІагъэхэр сыубыжьхэу арэп, ау Адрианополь мамыр зэзэгъыныгъэр тэрэзэу ады-

Тырку теплъэ зимы Іэхэ пэкіэнчъэ Али-паша визир ліы гъурыр пчъаблэм дэжь къызыщэуцум, Абдул-Азиз султіаныр Іэпэубытыкіэ пэмыгъокіыгъэми, фэнэгушіоу риіуагъ:

— Сигуапэ, Али-паша, тызэрэзэlукlэрэр, къакlуи моу къэтlыс, къысэпхьылlэгъэ lофмэ яанахь дэгъумкlэ тизэlукlэгъу тэгъэублэ.

— Мафэ пэпчъ узыгъэгумэкІыхэрэ Іоф мыухыжьхэр ары умыІощтымэ, титыгъэ папкі, непэ къэбар дэй къэсхьыгъэп. Зымафэ адыгэ Іофмэ тазытегущыІэ уж, спшъэ къызэриплъхьагъэу, урыс ліыкіоу уихэгъэгу щыІэ Новиковым сызэрэіукіагъэм, зэтхьыліэгъэ Іофым о унэрэ уиакъылрэкіэ сазэрэхэплъагъэм ущызгъэгъозэн.

— Зэрэфаехэу Кавказ заор урысхэм аухыгъэшъ, Кавказри, хы ШІуцІэм ызыныкъуи къызыІэкІагъэхьагъэшъ, мэгушІох ара?.. — гумышІукІэ султІаныр щхыпцІи, упчІэм иджэуапыщтыр ежьымкІэ нэфагъэти, ихэгъэгу ІэкІыб Іофхэм апылъ визирым риІожьыгъ: — СыкъыодэІу, Али-паша, сыкъыодэІу. Зыфаер зыфэтшІэгъэ Урысыем сыд ыІорэр?

— Тидинэгъу адыгэхэм Іушыгъэкіэ уихэгъэгу зэрафыіупхыгъэм, узэрэгукіэгъушіым апае Урысые пачъыхьэр къызэрэпфэразэр, султіан бэгъашіэ ухъунэу къызэрэпфэлъаіорэр Новиковым къыуеіожьы, ежьыр къызэрэпфыщтэу ори уфыщытыжьынэу къыпщэгугъы.

— Зэо пчъагъэ тихэгъэгу къезышіыліэгъэ Урысыемрэ тэрырэ тазыфагу, Алахьэм ынэшіу къызыщифэн Али-паша, дышъэ лъэмыдж дэбгъэуцуагъэкіи, дэзэгъэнэп. Алахь лъапізу, лъагэм ипый джаурхэм іаджи аіощт. Ау аіорэм пэпчъ гущыіэ зырыз пакіо, хьарыф зырызкіэ уплъэкіугъэныр тэры зиіофыр. Новиков тхьагъэпціым Балканым фэгъэхьыгъэу зи къыпфыхигъэпсыгъэба?

— Хьау, тыгъэ папкІ, къысфыхигъэпсыгъэп.

— ГъэшІэгьоны, гьэшІэгьоны... Адыгэмэ ауж, урысхэр ялъэпкъэгъу славянхэм агоуцонхэу Инджылыз лъэныкъомкІэ къэбар къысфырахыгъ... СыкъыодэІу, Али-паша, сыкъыодэІу, сыд етІанэ адыгэ ІофхэмкІэ зэшъуІуагьэхэр? ТишІуагьэ зэдгъэкІырэ адыгэмэ япчъагъэ зыфэдизыщтымкІэ Новиковым уеупчІыгьа?

 Нэбгырэ мин шъэныкъом игугъу къысфишІыгъ, ау сшІошъ хъугъэп.

— ПшІомакІэу ара?

— СшІуабэу ары, тыгьэ папкі.
— ЗэрэпшІуабэр къызыхэмыгьэщ, — султіаныр къызэтэджым, визирыри къызыщыльэтыгь. — Тэ ціыф тищыкіагь. Анахьэу хъульфыгьэ ныбжыкіэхэр арых. Къытфакіохэрэр хъульфыгъэ пчъагъэхэмкіэ

сыдэу щытха?
— Унагъо пэпчъ хъулъфыгъэ шъхьарытэу, ліыпкъым шіэхэу иуцощтхэ ныбжьыкіэхэри акіэпхъагъэу alo. Ау узымэ рагъэтэкъохых.

– Узыр ахэм къазэрэтекІорэм сыщагьэгьозагьэти, мазэ горэкІэ заужьыжьыфэ, хы Іушъом аІыгъынхэу тицІыфмэ афэзгъэпытагъ. Сыдэу пшІыщт, тхьамык агъок Іэ кощырэ цІыф пстэуми узхэр ягъогогъух... Аущтэу хъунэу, тиушэтынэу Алахьэм ыухыгъэшъ, псаур къэнэщт, гъэретынчъэр лІэщт... Ечэнд нэмазыр къэблагъэшъ, тинепэрэ гущы эгъу к эк джащ щытыухын, тхьамэфэ палъэкіэ адыгэ ІофыгъохэмкІэ джыри тызэіукіэн. Къэзэкъхэмкіэ адыгэхэм арашІагьэм фэдэу тэри ахэр Балкан хэгъэгухэм ІэжэкІо дэгъукІэ чылэ-чылэу ахэдгьэтІысхьаных... Ар зыми емыlу, ори къегупшыс...

Али-паша визирыр пчъаблэм зэрэдэк ыжьэу, ежь-ежьырэу Абдул-Азиз султаныр зыщыт-хъужьыгъ: «Сенэгуе дэгъоу ар къафэсы угупшысы гъэк lэ...» Иджыбэ зык lul эбэжьырэр ымышlэу зеlэбэжьым, къы ləк ləфэгъэ lyнк lыбзэм ипчъэ lyт забытыр унэм къырыригъэщагъ:

— Мы ТункТыбзэр Бике гощэшхом фэхьыжь.

ышІагъ. Тыжьын бэщыр зимыщыкІэгъэ гощэшхоу зыпкъ ищыгъэ Іузыхыжьыщтыгъэм къызэриІокІыгъ: — СябгъэгъэкІотэжьынэу ищыкІагъэп, сигъогу сэшІэжьы, къыосІуагъэр лъэІоп, гъэцакІэ.

Абдул-Азиз султІаным, янэжъ кІэлъыплъэжьызэ, гукІэ зэри-Іожьыгь: «Ежь ыІорэр ары нахь, тэ тІорэр хахьэрэп... Сшынахьыжъ Абдул-Мэджыд зэриІощтыгъэу, тэрэп султІаныгъор зезыхьан фэягъэр, мо къыстелъэшыхьэзэ зимылъку къэзыгъани, унэм икІыжьыгъэр ары. Ары, ары, мыхъун ясІуалІэрэп, тянэжъ фэдэу адыгэ бзылъфыгъэхэр дахэхэми, Іушхэми, шъхьэлъэшхэми, яхъулъфыгъэхэр дзэкІолІ дэгъухэми тэри, урысхэми, инджылызхэми ІушыгъэкІэ къыддэпсэушъугъэхэп. Сыд ишІогъэжь зихэгъэгу зытырахыгьэ-къырафыгьэхэр джы

гэхэмкіэ псэугьэп, имые чіыгумкіэ, хэгьэгумкіэ урыс-джаурмэ Тыркур зэрафяуцоліагьэмкіэ хэукьуагь... Ахэм япс «фыжь дыдж» пшіоіэшіу хъумэ, ащ фэдэхэри къыохъуліэщтых... Джы, къеу-еожьи, тимыльэпкъэгъу адыгэмэ ятхьамыкіагьо тпшъэ къыдэфэжьыгъ, мышіу зышіагьэм имышіу къыфегьэзэжьы...»

Султlаным иунэпчъэ lут забытыр унэм къихьи, къыфиlопщыгъ:

— Титыгъэ папкі, Али-паша визирыр къэкіуагъ.

визирыр къэкіуагъ.

— Къегъэблагъ. Мыдэ, мы пхъуантэр Бике гощэшхом джыдэдэм фахь, — пхъонтэжъыер зэрэригъэтыжыгъэ ІункІыбзэр султІаным иджыбэ зэрэрилъхьажырэр забытым шІуимыгъэбылъэу риІуагъ, — зэрэ-ІэкіэбгъэхьагъэмкІи макъэ къысэгъэІужь.

Адыгеим ичІыопс

икъэухъумэн тытегущыіэ

Обществэмрэ чІыопсымрэ зэкІэрыпчынхэ умылъэкіынэу пытэу зэпхыгъэх. ЧІыопсым изытет дэгъумэ, цІыфхэми яІоф дэгъущт. Джащ фэдэ къабзэу ащ изытет къызеlыхыкІэ, обществэми Іофхэр къыфыкъокІых. Тыкъэзыуцухьэрэ дунаимрэ ащ ибайныгъэхэмрэ ары тиобществэ щызыгъа Іэрэр.

Чыопс байныгъэхэр производствэм зэрэщагьэфедэхэрэм чІыопсым изытет зэрэзэрахъокІырэр къэІогьэн фае. ЦІыфым ифэмэ-бжьымэу къэзыуцухьэрэ дунаим тыригъахьэрэм ыкІи ахэм къахэкІэу чІыопсым зэкІэ зэхъокІыныгъэу фэхъурэмэ антропогеннэ зэхъокІыныгъэкІэ яджэх. Цыфым ифэмэ-бжьымэ дэеу чІыопсым тыригъахьэрэм экологиемкІэ Іофыгъоу щыІэхэр нахь къегъэхьылъэх.

Экологием епхыгъэ Іофыгъохэу тиджырэ лъэхъан къэуцухэрэм афэдэхэм Адыгеири агъэгумэкІы.

Мэкъумэщ производствэм ифэмэ-бжьымэшхо чІыопсым тырегъахьэ. Акъылыгъэ хэлъэу чІыгухэр зэрамыгъэфедэрэм къыхэкІэу гъэбэжъушхо къэзытыщтыгьэ чышъхьашьор зэіэхьэ. ТапэкІэ Адыгеим ихъызмэтшІапІэхэм илъэс къэс зы гектарым телъытагъэу щэнаут (ядохимикат) килограмми 4 агъэфедэщтыгьэр губгьохэр хьацІэпаціэхэмрэ уцыжъхэмрэ ащыухъумэгъэнхэм пае. Джы непэ унагьо пэпчъ ихатэ ащ фэдэ щэнаутхэр щегъэфедэх. Химическэ веществохэу чІыгум халъхьэхэрэр чІычІэгьыпсхэм, псы-ІыгьыпІэ мыухъумагьэхэм ахэхьэх.

Экологием епхыгьэ Іофыгьошхохэм зэу ащыщ псыхъо ціыкіухэр чіыдагьэхэмкіэ, азотымрэ фосфорымрэ ясоединениехэмкІэ, минеральнэ чІыгъэшІухэмкІэ ыкІи щэнаутхэмкІэ зэраушІоихэрэр.

Тыкъэзыуцухьэрэ дунаир лъэшэу зэраушоирэм иегъэшхо

къэкІо, зэрар ин къэзыхьырэ веществохэр жьэу къатщэрэм хатІупщыхьэх. ЫпэрапшІэу ащкІэ зигугъу къэшІыгъэн фаер автотранспортхэм зэрарышхо къызэрапыкІырэр ары. ПстэумкІи жьыр зэраушІоирэм ипроцент 65-р ахэм атефэ.

Промышленнэ предприятиехэми лъэшэу жьыр аушІои. Серэм, углеродым, азотым, аммиакым, сероводородым яокислэхэу жьым хатІупщыхьэхэрэр бэкІэ шапхъэу щыІэхэм ашъхьэдэкІых. Тиреспубликэ ощхэу къыщещхырэм, осэу къыщесырэм язэрарышхо къэкlыхэрэм, анахьэу хэтэрыкІхэм, арагъэкІы. ХэтэрыкІ чылапхъэхэр чІыгум халъхьэхэзэ, ыпэкІэ къызэрагъэкІыштыгъэм фэдэу амыухъумэхэу джы къагъэкІыжьынхэу амал щыІэжьэп.

ЧІынальэм щыпсэурэмэ азыныкъо нахьыбэмэ экологие піуныгьэ тэрэз агьотырэп, ахэм ягульытэ бэмэ атефэрэп. Экологием зэрар рамыхыным пае джыри якіэлэціыкіугьо лъэхъан сабыйхэм тыкъэзыуцухьэрэ дунаим епхыгъэ зэхэшІэ дахэхэр ягъэшІыгъэн, ыужкІэ естественнэ-научнэ шІэныгъэ куухэр ягьэгьотыгьэн фае. Ащкіэ естественнэ шІэныгъэхэм (наукэхэм) — биологием, физикэм, географием, химием мэхьанэшхо яІ.

Нэбгырэ пэпчъ культурэшхо хэлъын фай зытюкіэ, ащ къидгъэкІырэр:

1) дунаим изэхэтыкІэ изэгъэшІэнкІэ культурэ;

2) ІофшІэнымкІэ культурэ; 3) чІыопсым изы Іахьэу ежь зэрэщытыр зэхишІыкІэу, къэзыуцухьэрэ дунаир игушъхьэбайныгъэ икъэкІуапІэу зэрэщытыр къыгурыloу культурэ хэ-

лъын зэрэфаер ары. КІэлэеджакІохэм экологие гъэсэныгъэ-пІуныгъэ тэрэз ягъэгъотыгъэнымкІэ кІэлэегъаджэм педагогическэ амалэу ыгъэфедэхэрэм мэхьанэшхо яІ. Еджа-

урокхэм экологиемкІэ химическэ Іофыгъоу щыІэхэм кІэлэеджакіохэр нэіуасэ щафэтэшіых. Анахьэу тынаІэ зытедгъэтырэр тыкъэзыуцухьэрэ дунаим изытетрэ цивилизацием тапэкІэ къырыкІоштым лъэшэу тызэрагъэгумэкІырэм япхыгъэ Іофыгъохэмрэ ары.

Химием иурокхэм ащядгъэгьотырэ шІэныгьэр тыкъэзыуцухьэрэ дунаим икъэухъумэнкіэ, акъылыгъэ хэлъэу чІыопс амалхэр къызфэгъэфедэгъэнхэмкіэ, сакъыхэзэ ащ зэхъокІыныгъэхэр -е калыныш еймехнелышеф лъын фаехэм язы Іахьышхоу щыт.

Тиджырэ лъэхъан экологием епхыгъэ Іофыгъохэм язэохшенахем мэимих егинихо иІ. Ащ фэдэ урокхэм кІэлэеджакІохэм джэуапхэр ащагьоты вещество зэфэшъхьафхэм жьым, чІыгум, псым зызэрэщагьэпсыхэрэм, ахэм зэрар биологие системэм зэрэрахырэм е зэрэрамыхырэм афэгъэхьыгъэу. Чыопсым зэрар фэмыхъухэу промышленнэ производствэм изегъэушъомбгъун епхыгъэ Іофыгъохэм язэшІохын химиер фэгорыштэ, ар экосистемэ горэм изы Іахьэу ышІызэ. Химием амал къеты зэрар къызыпыкІырэ веществохэр къагъэгъунэрэ объектхэм ащамыгъэфедэнхэм, объектхэр укъэбзыгъэнхэм, ахэм якъэухъумэн егинетши мехосивну еспетиски ищыкіэгьэ къэбархэр къызіэкіагъэхьанхэу.

ХимиемкІэ урокхэм мыщ фэдэ пшъэрылъхэр ащысэгъэцакІэ: — къэзыуцухьэхэрэ дунаим фыщытыкІэ тэрэз фыряІэным тегьэпсыхьагьэу кІэлэеджакІохэм экологие пlуныгъэ тэрэз ягъэгъотыгъэныр;

— зэпыу фэмыхъоу экологие гъэсэныгъэ тэрэз ягъэгъотыгъэныр; экологие Іофыгъохэм екІолІэкІэ тэрэз кІэлэеджакІохэм афыряІэныр;

- теоретическэ ІофшІэнымрэ научнэ-практическэ ІофшІэнымрэ зэрэзэпхыгъэхэр къыхэгъэщыгъэныр; аркъ емышъохэу, спортым пыщагъэхэу ныбжыкІэхэр пІугъэнхэр;

экологие Іофыгьохэм язэгъэшІэнкІэ предмет зэфэшъхьафхэр (химиемрэ географиемрэ, химиемрэ биологиемрэ, химиемрэ экономикэмрэ, химиемрэ социологиемрэ) зэпхыгъэнхэр ыкІи ахэм хэхъоныгъэ ягъэшІыгъэныр.

КІэлэеджакІохэм яшІэныгъэрэ ягулъытэрэ нахь зягьэушъомбгъугъэнымкіэ, егъэджэн-піуныгъэ Іофшіэнымкіэ гъэхъагъэхэр пшІынхэ плъэкІыщт. КІэлэеджакІохэм ятворчествэ гъунэнчъэу щыт. Ежь-ежьырэу гупшысэнхэм кіэлэеджакіохэр фэсэгъасэх, творческэ ІофшІэным хэ-

КІэлэеджакІохэм яІофшІагъэхэр ыужкІэ урокхэм, элективнэ курсхэм, кружокхэм ащытэгъэфедэх. АужкІэ къикІырэ классхэмкІэ ар щысэшІоу щыт. ГущыІэм пае, «ХимиемкІэ ыпэрапшізу аіэкіэдгьэхьэрэ шіэныгъэхэр» зыфиюрэ темэр акlу зыхъукіэ, кіэлэеджакіохэм химическэ элементымрэ ащ къытырэ мэхьанэхэмрэ къызэхэзыфырэ апэрэ шІэныгъэхэр ядгъэгъотынхэ фае. Тыкъэзыуцухьэрэ дунаир амыушІоинымкІэ ыкІи промышленностым ипыдзафэхэр къызфэгъэфедэгъэнхэмкІэ амалэу щыІэхэм нэІуасэ афэтэшІых. Органическэ химиер кіэлэеджакіохэм зэрагъэшІэнкІэ къяхьылъэкІы. Ау органическэ веществохэм язэгъэшІэн мэхьанэу иІэм уасэ фэшІыгъуай. Органическэ химием ишІуагъэкІэ кІэлэеджакІор дунаим нахь хэщагьэ зэрэхъурэм имызакъоу, биомолекулэхэм янэшанэхэри, мыщкІэ Іофыгъоу щыІэхэри зэригъэшІэнхэ елъэкІы.

Химием епхыгъэ экологие Іофыгьохэр зэрэзэрагьашІэхэрэм творческэ пшъэрылъэу зэшІуахыхэрэм ямэхьанэ къаlэты. ХимиемкІэ урокхэм ащ фэдэ пшъэрылъэу щызэшІуахыхэрэр анахьэу зытегьэпсыхьагьэхэр хэку гупсэм ибайныгьэхэр зэгьэш эгъэнхэр ары. Экологие Іофыпьохэм язытет зэпьэшІэпьэным, гуманитар пІуныгьэ ягьэгьотыгьэным ахэр фэюрышюх.

Адыгеим ичІыопс дэхэ дэд. Тиреспубликэ ичІыопс баиныгьэхэм афэдэхэр зиІэ нэмыкІ чІыпІэ гьотыгьуай. Тхьэмрэ чІыопсымрэ лъэш дэдэу тиреспубликэ къешіушіагьэх. Тыкъэзыуцухьэрэ дунаимрэ ащ ибайныгъэхэмрэ акъылыгъэ хэлъэу, тыфэсакъызэ къэтыухъумэнхэ фае, сыда пІомэ ахэр тэркІи, таужкіэ къикіыщт лізужхэмкіи зэдытимылъкоу щыт.

ЖЪАЖЪЫЙ Светлан. Къуаджэу Бжыхьэкъоежъым дэт гурыт еджапіэм химиемкіэ икіэлэегъадж.

ГЪЭТХАСЭХЭМ СЫДА ЯЗЫТЕТ?

ЗэдэгущыІэгъу кІэкІ

Мы упчіэр фэдгъэуцугъ Адыгэ Республикэм мэкъу-мэщымкіэ и Министерствэ къэкіыхэрэмкіэ ыкіи чіыгулэжьынымкіэ иотдел ипащэу гущыіэгъу кіэкі бэмышізу зыдытиіэгъэ Абрэдж Эммэ.

Республикэм и ахьзэхэлъ хъыз- уцхэр гектар мин 1.6-м. зы илъэсрэ мэтшіэпіэ инхэми имэкъумэщышіэ-фермер къэкіыхэрэр гектар 900-м ащапхъыгъ. хъызмэтшІапІэхэми 2013-рэ илъэсым Гъомылапхъэ цІыфхэм афэхъущт натрыигьэтхасэхэм япхъын, тапэрэ ильэсхэм фыр, хэтэрыкІхэр, нэшэ-хьырбыдэхэр гекялъытыгъэмэ, мэфипшІыкІэ нахь пасэу зэшІуахыгь, — ею тигущыІэгьу. — Мыгъатхэ гектар мини 116-мэ гъэтхэсэ зэфэшъхьафхэм ячылапхъэхэр арагъэкlугъ, ар республикэмкІэ рахъухьэгьагьэм нахьыб. Лэжьыгьэ къэзытыщт гьэтхасэхэр зышалхыльэхэр гектар мин 35.3-рэ. ар гъэрекІо гъатхэ апхъыгъагъэм нахьи гектар мини 5-кІэ нахьыб. Пындж чылапхъэр мыгъэ зыхалъхьагъэр гектар 5364-рэ, ари икІыгъэ илъэсым Іvахыжьыгъэм гектари 130-кІэ шъхьащэкІы. Анахь хэпшІыкІзу мыгъатхэ зипхъын хагъэхъуагъэр лэжьыгъэр къэзытышт натрыфыр ары — гектар мини 5-кlэ ар нахыыбэ ашІи, а осэшІу зиІэ лэжыыгьэу льэхьанэ горэм «губгьо гуащэкІэ» заджэщтыгьэхэм рагьэубытыгьэр гектар мин 27,3-рэ. Силосыпхъэ къэзытыщт натрыфри гектар мин 1,6-м ащашІагь. Ахэм афэшъхьафэу республикэм ичІыгулэжьхэм тыгъэгъазэм гектар мин 70,9-рэ, соем гектар мини 4,3-рэ, кІэпым гектари 130рэ арагьэубытыгь. Ильэсыбэрэ къэкІырэ

тар мин 1,5-м къащагъэкІы, ахэр гъэрекІорэм гектар 200-кІэ нахыыбэх.

- Эмм, юфшіэн зэфэшъхьафыбэхэр чыгулэжьхэм чыпіэ пстэуми игъом ыкІи дэгъоу ащызэшІуахыгъэхэба?

- Мыгъэ гъэтхасэхэм япхъын республикэм зэрэщызэхэщэгьагьэм зэкlэри ыгьэрэзагьэх. ТихъызмэтшІапІэхэм янахьыбэхэм а ІофшІэныр агротехникэ пэрытым къызэрэдилъытэрэм тетэу анахь охътэшІухэм атефэу ащызэшІуахыгъ. Тапэрэ илъэс заулэхэм ащ фэдэу гъэтхэсэ чылапхъэхэр игъом чІыгум егъэкІугьэнхэр чІыпІабэхэм ащыфызэшІокІыщтыгьэп. Дэгьоу гьэхьазырыгьэ чІыгум чылэпхъэшІухэр игъом езыгъэкІугъэхэм ягьэтхэсэ хьасэхэм непэ ятепльэ дахэ, лэжьыгьэ дэгъу къатыным игугъапІэ щыІ. Шъыпкъэ, тиlэх гъэтхасэхэр гужъуагъэу зыщапхъыгъэхэ чІыпІэ зырызхэр, ахэри къызэлъыхэкІыгъэх, ящыкІэгъэ шынэгъакіэр аіэкіахьэмэ, мыдэеу къятэнхэу специалистхэм альытэ.

– Сыда фэзыщагъэхэр мыгъатхэ ахэм арагьэубытыгьэ гектар пчьагьэм хагъэхъоным?

— Гъэтхасэхэр зыщапхъыгъэхэ чІыгу гектар пчъагъэр нахьыбэ хъуным къэкІуапіэ фэхъугъэр Теуцожь, Тэхъутэмыкъое, Мыекъопэ районхэм, Адыгэкъалэ афэгъэзэгъэ чіыгу жъокіупіэхэу тапэкіэ ащамыгъэфедэщтыгъэхэр агъэхьазырхи лэжьыгьэ зэфэшъхьафхэр зэращапхъыгъэхэр ары. ХэзгъэунэфыкІы сшІоигъу тыгъэгъазэр зышапхъыштыгъэм къыщагъакІи, лэжьыгъэ къэзытыщт натрыфыр нахьыбэ зэрашІыгьэр. Хъызмэтшіапіэхэм чіыгулэжьынымкіэ яспециалистхэм къагурэю тыгъэгъазэр зэкіэлъыкоу илъэс зытущэ къызщагъэкыгъэ чІыгум щыппхъырэ бжыхьасэхэм къатырэр зэрэнахь макіэр, натрыфыр, соер, рапсыр зытепхыжьыхэрэ чыгухэм ахэр нахь зэращыбагьохэрэр. Джащ фэдэу дэгъукІэ къыхэгъэщыгъэмэ хъущт республикэм мыгъатхэ, икІыгъэ илъэсым елъытыгъэмэ, соер нахьыбэу зэрэщашІагьэр. Ащ осэ дэгьу ренэу иІ, федэкъэкІуапІ, ар къызщыкІыгъэ чІыгум бжыхьасэхэр щыпшіэнхэр лъэшэу къекіу.

— Гъэтхасэхэм япхъынкю анахь къахэбгъэщынхэр зытефэхэрэр республикэм ирайонхэм ахэтха?

- Псынкіэу ыкіи дэгьоу а Іофшіэнхэр апэу ащагьэцэкІагьэх Теуцожь, Шэуджэн, Красногвардейскэ районхэм. Ахэм ауж

чыжьэп къызэринагьэхэр адрэ чІыпІэхэри. ЗэкІэ районхэм гъэтхасэхэм япхъын фэгъэхьыгъэ зэјукјэхэу ащыјагъэхэм фэшъхьаф чІыпіэхэм къарыкіыгьэ специалистхэр зэрахэлэжьагъэхэми гъэтхасэхэм япхъын дэгьоу зэхэщэгьэнымкІэ яшІуагьэ къэкІуагь.

— Тизэдэгущы Іэгъу зыщытыухыщтым республикэм ичіыпіэ заулэхэм Іоныгъо мазэм ощхышхоу ащы агъэхэмрэ ошьоу къащехыгьэмрэ гьэтхэсэ хьасэхэм зэрарэу арахыгьэм гущы!э заулэ къепіоліагьэмэ дэгьугьэ.

— ИкІыгьэ мазэм республикэм ичІыпІэ зэфэшъхьафхэм пліэуцогьо ошъу къащехыгь. Специалистхэм пэшІорыгьэшъэу къызэралъытагъэмкІэ, республикэмкІэ гъэтхэсэ гектар 5119-мэ зэрар ащ арихыгь. Ащ щыщэу натрыфыр гектар 3242-рэ, тыгъэгъазэр гектар 1782-рэ, соер гектар 88-рэ. РайонхэмкІэ Іоныгъом и 15-м ощхышхоу щыІагьэм ыкІи ошъоу къехыгьэм анахь зэрар ин зэрихыгъэхэр Мыекъопэ районым игъэтхасэхэр арых. Натрыф гектар 2475-рэ, тыгъэгъэзэ гектар 1475рэ, сое гектар 88-рэ а районым щигъэфыкъуагъэх. Адрэ районхэмкіэ зигъэтхасэхэм ошъум анахь зэрар зэрихыгъэхэр Кощхьэблэ ыкІи Теуцожь районхэр арых. Апэрэм натрыф гектари 100-м, тыгъэгъэзэ гектари 133-м, ятюнэрэм натрыф гектар 474-м ыкІи тыгьэгьэзэ гектар 36-м ошъоу къехыгъэр ащягоуагъ. Джащ фэдэу Шэуджэн районым гъэт-хэсэ гектар 231-рэ, Джэджэ районым гектари 105-рэ ошъум ащигъэфыкъуагъ.

ЛІЭХЪУСЭЖЪ Хьаджэрэтбый.

КЪУАДЖЭМ ИКІЭЛЭ ПІУГЪЭХЭР =

ЛэжьэкІо дэгъум цІыфхэм лънтэныгъэшхо фашІы. ІофшІэнымкІэ къулайныгъэу ыкІи ІэпэІэсэныгъэу хэлъхэри зэрагъашіэмэ ашіоигъу иіофшіакіэ лъэплъэх, щысэ тырахы. Ащ фэдэу бэмэ зэлъашІэу непэ лэжьэкІо шІагъо гъэзетеджэхэр нэlуасэ фэсшlыхэ сшlоигъу. Ар Лъэхъэтыкъо Адам Хьисэ ыкъор ары.

Адамэ ПчыхьэлІыкъуае къыщыхъугъ. Къызэрыхъухьагъэр мэкъумэщыше унэгьо къызэрыкІу. Колхозыр зызэхащэм апэу хэхьагъэхэм ащыщыгъ Адамэ ятэ Хьисэ. Колхозым зыхэхьагъэм къышегъэжьагъэу ыныбжь къэси пенсием зыкІожьыгъэм нэс игугъу дахэкІэ аригъэшіэу Іоф ышіагъ. Джащ фэдэу ишъхьэгъусэ Кули тутынлэжь бригадэм хэтэу гектарницэ чанэу щылэжьагь. Хьисэ унэгъо Іужъу иІагъ: кІэлипліырэ пшъэшъитіурэ. А пстэур бгъэшхэныр, пфэпэныр, ебгъэджэныр а лъэхъаным ІэшІэхыгъэп. КІалэхэмкІэ анахьыжъыгъэр Исхьакъ, ащ къыкІэльыкІоштыгьэх Дзэгьащтэ, Аслъан, Адамэ.

Хэгьэгу зэошхор къызежьэм Іашэр ыІыгъэу ичІыгу гупсэ фэзэуагъэмэ ащыщ Хьисэ. Ащ ыуж итэу лыблэнагъэ хэлъэу пыим пэуцужьыгь ышнахьыкІэу Иляси. ЗэшитІумэ яхэгьэгу гупсэ пый мэхъаджэм щаухъумэзэ, зэуапІэм лІыгъэ щызэрахьагъ. Заор заухым зэшитІумэ абгъэхэм наградэ лъапіэхэр ахэлъхэу къыхэкіыжьыгъэх. Иляс ујэгъэшхо тельэу къэкІожьыгъагъ, ау ащ пае къэмынэу мамыр щы ак Ізу рагъэжьэжьыгъэм и ахьыш Гу хишІыхьэзэ лэжьагъэ, псэугъэ.

Лъэхъэтыкъо Хьисэ цІыф бэрэчэтэу щытыгь, гукІэгьушхорэ Іэдэбныгъэшхорэ зыхэлъхэ лэжьэкІошхоу къуаджэм дэсы-

Уищытхъу alоныр

гъэмэ ащыщыгъ. Сыдигъо урихьылІагъэми, ІэпыІэгъу уищыкІагьэмэ, ащ лъыпытэу ишІуагьэ къыуигъэкІыни. «Неущ» зыІорэ цІыфмэ афэдагьэп. Сыд фэдэ Іофшіэн ежь иунагьокіэ иіэми, ахэр ыгъэтІылъынхэшъ, о уиІоф къыгъэцэкІэни. Илъэс пчъагъэрэ шыкузэкІэтым исэу Пчыхьэлыкъое къоджэ Советым итхьаматэ къырищэкІыгъ. Къоджэдэсхэр бэрэ еуалІэщтыгьэх пхъэми, мэкъуми къырагъэщэжьынэу. ИшІуагьэ зэримыгьэкІи къахэкІыщтыгъэп.

Лъэхъэтыкъо Хьисэ иунагъо уемыхъопсэн плъэкІыщтэп. Ижъышъхьэ хъопсагьоу, насыпышю унагьоу щытыгь. Ыкъохэм, ыпхъухэм ялъфыгъэхэм ащыгушіукізу игъашіз къыхьыгъ. Ціыф бэрэчэтыгьэр дэхэкlае шlагьэми къызытхэмытыжьыр, непэ нэси ащыгъупшэрэп, шІукІэ игугъу

насыпы Хьисэ лъэгъо дахэу къыгъэ-

нагъэм ыкъохэри техьагъэхэу мэпсэух, мэлажьэх. Ахэр цІыф гукіэгъушіых, Іушых, Іэдэбныгъэ-шхо ахэлъ. Непэ дахэкіэ аціэ рарагьаю. «Джахэм щысэ атепхымэ, цІыфы ухъущт», — джаущтэу къоджэдэсмэ alo. Лъэаинешфо мехшее отнительно ары щытхъур къафэзыхьырэр. Хьисэ ыкъо нахьыжъэу Исхьакъ дахэу мэпсэу, мэлажьэ. Ильэс пчъагьэ хъугьэу ар станицэу Кореновскэм дэс, ау ulae щаloy зыми зэхихыгъэп. Шъхьалэу Іоф зыщишІагъэм иколлектив имызакъоу, станицэм дэс цІыфхэр лъэшэу къыфэразэх. Дзэгъащтэ ащ нахьыкІ. Илъэс пчъагъэрэ шоферэу къалэу Краснодар Іоф щишІагъ ПМК-125-м. Коллективэу зыхэтыгъэм къызэрыуитын щымыІэу чанэу лэжьагъэ. Іоф ешІэфэ щытхъу пхъэмбгъум исурэт ит зэпытыгь. Дзэгьащтэ къыкІэлъыкІорэр Аслъан. Ащи щыІэныгъэм лъэуж дахэ щыпхырищыгъ. Гурыт еджапІэр къызеухым къалэу Краснодар дэт техникумым чІэхьагъ. Ащ ыуж а къалэм дэт политехническэ институтыр, етІанэ къалэу Мыекъуапэ дэт МГТУ-м июридическэ факультет къеухыжьых. КъулыкъушІэныр апэ зыщыригъэжьагъэр Пэнэжьыкъое гъомылэпхъэш комбинатыр ары, ащ идиректорыгъ. Адыгэ консервышІ комбинатым шылэжьагъ. Роспотребнадзорым ирайон къутамэ Іоф щашіагъ.

Тызыхэт лъэхъаным Адыгэкъалэ ДОСААФ-м икъутамэу дэтым

Пстэуми анахьыкІэу Адамэ Пчыхьэлыкьое гурыт еджапІэр къызеухым къалэу Краснодар дэт мебелышІ комбинатым Іоф щишІэнэу регъажьэ. ТІэкІурэ Іоф щишіагьэу Краснодар дэт мэкъумэщ институтым заочнэу чахьэ. Дзэ къулыкъум кІон фаеу къызысыкІэ ащэшъ, ищытхъу аригъа озэ дзэм къыщыдэкІырэ гъэзетым исурэт къырагъахьэ, къулыкъур дэгъоу зэрихьырэм фэшІ ефрейтор ашІы. Политическэ ыкІи дзэ ухьазырыныгъэм яотличникыгъ. Ащ къызикІыжьыкІэ мастерэу, етіанэ ПМК-10-м ипащэу Іоф ешіэ. Илъэс пчъагъэрэ ищытхъу аригъаюу юфыр егъэцакіэ. ПМК-28-м илъэс бэкlаерэ директорым игуадзэу июф щылъигъэкІотагъ. Тэхъутэмыкъое районым ит поселкэу Инэм иадминистраторэу агъэнафэ. Іофэу зыІухьэрэм щытхъу хэлъэу ипшъэрылъхэр зэрэщигъэцакіэхэрэр къыдальыти, 2000-рэ илъэсым Инэм дэт чырбыщгьэжъэ заводэу «Прогресс» зыфи-Іорэм генеральнэ директор фашІыгъ. Чырбыщ заводэу зыІухьагъэм и юфхэр лъэшэу дэигъэх. Адамэ чырбыщ заводыр ылъэ тыригьэуцожьыгь. Непэ ащ июфшіэн зэрэзэхищэрэм егъэразэх.

Лъэхъэтыкъо Адамэ къыгъэшІагъэм макІэп гушІуагъохэм адакІоу къиныгъоу къыхэфа-

гъэр. Ау сыдигъуи уцІыфышІуныр пстэумэ апшъэу зэрэщытыр зыщигъэгъупшагъэп, ІофшІэныр щыІэныгъэм ылъапсэу зэрэщытыр ыгу илъ зэпытызэ къырыкІуагь, илъфыгьэхэри гъэшІэ гьогу занкІэм тырищагьэх. Непэ ащ хэкlыгъэхэм къоджэдэсхэр яхъуапсэх ыкІи арэгушхох.

Адамэ къуаджэм щызэлъашІэрэ ыкІи лъытэныгъэ зыщыфашІырэ цІыф. Насыпыгъэба ащ фэдэ уасэ узыхэтхэм къыпфашІыныр! Ар къыушыхьатыгъ мыгъатхэ Пчыхьэліыкъое къоджэ псэупіэм щыкіогъэ зэ-Іукіэм. Ащ къекіоліэгъэ нэбгырэ пчъагъэмэ зэдырагъаштэу якІэлэ піугъэу Лъэхъэтыкъо Адамэ щытхъуцІэ лъапІэу «Къуаджэм ицІыф гъэшІуагъ» зыфиlорэр фаусыгъ. Ар Адамэ тефэ, къылэжьыгь.

Лъэхъэтыкъо Адамэ иІофшІагъэ хабзэми осэшхо къыфишІыгъ. Илъэс пчъагъэрэ ыгу етыгъэу Іоф зэришІагъэм, гъэхъагъэу ышІыгъэхэм осэшхоу аратыгьэмэ къакІэкІуагьэр Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тхылъ, «Адыгэ Республикэм изаслуженнэ псэолъэшІ» зыфиlорэ щытхъуцІэр. Фэшъхьаф Щытхъу тхылъ пчъагъи къыратыгъ.

Тэ, бэшІагьэу а цІыф шІагьор зинэІуасэхэм, ащ фэдэ фыщытыкІ у къыфыряІ эм тегъэгушю, тапэки псауныгъэ пытэ иІэнэу, икІалэхэм, ахэм къакІэхъухьэхэрэм яхъяр фэшъхьаф ымылъэгъоу щыІэнэу, иІофшІагъэхэм джыри нахь щытхъубэ къыфахьынэу тыфэлъаю.

ХЪОДЭ Сэфэр. Іофшіэным иветеран. Сурэтым итыр: Лъэхъэтыкъо

ЯІофшіагъэхэм атегущыі эщтых, пшъэрылъхэр рахъухьащтых

Адыгеим ифермерхэм язичэзыу зэфэс ипэгьок

Республикэм ифермерхэр яя ХХ-рэ зичэзыу зэфэс ІофшІэгьэ шІагъохэр я і эхэу пэгъокіых. 2011-рэ илъэсым ищылэ мазэ и 1-м ехъулІзу Адыгеим мэкъуе першем станов предостивний предоставляющий п 2063-рэ ыкІи индивидуальнэ предприниматели 129-рэ щылажьэщтыгь. Ахэм чІыгу жъокlупlэ гектар мин 80,6-рэ афэ-гъэзэгъагъ. Илъэсэу джы тызэрытым икъихьэгъум республикэм къинэжьыгъэр фермер хъызмэтшІэпІэ 1359-рэ, индивидуальнэ предприниматель 1613-рэ. Ахэм чыгу жъокіупізу агъэлажьэрэм хагъахъуи, гектар мин 98,7-м нагъэсыгъ. 2012-рэ илъэсым лэжьыгъэ тонн мини 164-рэ, тыгъэгъэзэ тонн мин 85-рэ, сое тонн мини 2,2-рэ, хэтэрыкІ ыкІи нэшэ-хъырбыдз тонн мини 7,5-рэ къахьыжьыгь. Ахэр ыпэрэ илъэсым къахьыжьыгьагьэхэм ягьэпшагьэхэмэ, тыгьэгьазэмкІэ процент 30-кІэ, хэтэрыкіхэмкіэ проценти 10-кіэ, нэшэ-хъырбыдзхэмкІэ фэди 1,7-кІэ нахыыбэх. Унэгьо үнэе хъызvехтымех дехеславселеф мытем республикэм зэкІэ къыщахьыжьыгъэм фермерхэм я ахьэу тнедодп ејуместиски дистех 51-рэ, тыгъэгъазэмкІэ процент 64-рэ, соемкІэ процент 44-рэ, хэтэрыкІхэмкІэ ыкІи нэшэ-хъырбыдзхэмкІэ процент 88-рэ.

Былымхъуным ылъэныкъокІи фермерхэм гъэхъагъэу яІэр макІэп. 2013-рэ илъэсым икъихьэгъум ехъулІзу былым пІзшъэ 3700-рэ, ащ щыщэу чэм 1900-рэ. къо 600, мэл-пчэн 6300-рэ, шы 800, щагубзыу мини 130-рэ ахъущтыгъ. А пчъагъэхэр ыпэрэ илъэсым я агъэм нахьи былым пашъэхэмкіэ проценти 5-кіэ, чэмхэмкІэ проценти 7-кІэ, щагубзыухэмкІэ ызыщанэкІэ нахьыбэх. ИкІыгьэ ильэсым фермерхэм лы тонн 1650-рэ, щэ тонн 7600-рэ, кІэнкІэ миллиони 5,7-рэ къахьыжьыгъ. ПстэумкІи фермерхэм гьэрекІо къахьыжьыгъэ продукциер непэ уасэу щыІэхэм ателъытагъэмэ, сомэ миллиарди 2,4-м нахьыб. Ар республикэм зэкІэ мэкъумэщ продукциеу къыщахыжьыгъэм ипроцент 19 мэхъу.

Адыгеим щызэхэтщэгъэ мэкъумэщ кооператив системэм мыдэеу Іоф ешІэ, — еІо республикэм ифермерхэм я Союз ипащэу Бэгъырэт Сэфэрбый. — Пэублэ чыфэт кооперативэу тиlэхэм фермерхэм гъэрекlo чlыфэу аратыгъэр сомэ миллиони 114-м къехъугъ. Анахь дэгъоу зиlофшlэн зэхэзыщэхэу хэзгъэунэфыкІыщтхэм ашышых чІыфэт кооперативхэу «ПсынэкІэчъ» зыфаІоу къуа-

джэу Лэшэпсынэ щызэхэщагъэр (ипащэр Щышэ Махьмуд), ащ чІыфэу сомэ миллион 38-рэ, «Кощхьабл» зыфиlоу Къушъхьэ Аскэрбый зипащэм сомэ миллион З1-рэ, къуаджэу Хьакурынэхьаблэ щызэхэщэгьэ кооперативэу «ФарзэкІэ» заешеде Кипащэр Кіэрэщэ Азэмат) сомэ миллион 14, станицэу Джаджэ дэт кооперативэу «Надежда» зыцІэу Александр Зыбиныр зипащэм сомэ миллиони 6 фермерхэм аратыгъ. Ыпэрэ илъэсхэм афэдэу гъэрекІуи зыгъэпсэфыгъо мафэхэм зэхащэхэрэ ермэлыкъхэм тифермерхэр дэгьоу ахэпэжьагъэх.

Адыгеим и ЛІышъхьэу ТхьакІущынэ Аслъан иунашъокІэ 2012-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу республикэм щагъэцакІэ фермер ІофшІэным зыфэзыгъазэхэрэмрэ унэгьо фермэхэр зэ--ефа устепыте едмедехешивех хъугъэным фэгъэхьыгъэ программэр, — игущыІэ лъегъэкІуатэ Бэгьырэт Сэфэрбый. — ИкІыгъэ илъэсым федеральнэ бюджетым къикІыгъэу сомэ миллион 44,6-рэ ыкІи республикэ бюджетым къыхэкІыгъэу сомэ миллион 15,3-рэ а лъэныкъом пэІуагъэхьагъ. Мы илъэсым республикэм щагъэфедэу рагъэжьагъ фермерхэр зыдэлэжьэхэрэ чІыгу гектар пэпчъ ІэпыІэгъу ятыгъэныр. Ащ фэдэу аратыгъ федеральнэ бюджетым къикІзу сомэ 334рэ ыкІи чІыпІэ бюджетым къыхэкІэу сомэ 54-рэ гектар телъытэу. Зэрэрахъухьэрэмкіэ, а пчъагъэхэм джыри ахэхъонэу щыт. Адыгеим и ЛІышъхьи республикэм иминистрэхэм я Кабинети ренэу къызэрафэгумэкІыхэрэм фэшІ лъэшэу зэрафэразэхэр ягуапэу къаю тифермерхэм. ИкІыгъэ илъэсым республикэм мэкъу-мэщымкІэ и Министерствэ къикІыгъэу къэралыгъо ІэпыІэгъоу тифермер хъызмэтшІапІэхэмрэ индивидуальнэ предпринимательхэмрэ аратыгъэр сомэ миллион 97,3-рэ. Ар ыпэрэ илъэсым аратыгъагъэм нахьи фэди 1,7-кІэ нахьыб.

Республикэм ифермерхэм я Союз ипащэ къызэриюрэмкіэ, зэшІохыгъэн фэе Іофыгъохэри шыІэх. Мэкъумэш потребительскэ кооперациехэм хэхъоныгъэ ашІыным фэгьэхьыгьэ программэ ихъухьэгъэн фае. Фермерхэм къахьыжьырэ мэкъумэщ продукцием иlугъэкlын зэрэгъэпсыгъэми ыгъэразэхэрэп. Ахэм зэралъытэрэмкІэ, къалэу Мыекъуапи фэшъхьаф цІыф

псэупІэхэми фермерхэр зыщыщэнхэ алъэкІыщт бэдзэр мыинхэр ащыгъэпсыгъэхэмэ ишІуагъэ къэкІощт.

- ХэзгъэунэфыкІы сшІоигъу тифермерхэм янахьыбэр ІэпыІэгъу къызэрафэхъунхэ фэе гъэпсык ак ю джы зытехьэхэрэм зэримыгъэразэхэрэр, еІо Бэгъырэт Сэфэрбый. Статистикэм фэгъэзэгъэ органхэм отчетхэр язытыгьэхэ фермерхэм япчъагъэ 1258-рэ. Ахэм янахьыбэ дэдэмэ республикэм мэкъу-мэщымкІэ и Министерствэ зыфиІохэрэ расчет счетхэр яІэхэп. Банкхэм расчет счет къащызэІуахыным пае сомэ мини 2-м ехъу, а счетхэр гъэфедэгъэнхэм фэшІ сомэ 500 зы мазэм атын фае. Фермерэу чІыгу гектар 15 — 20 нахь зымыгъэлажьэрэм гектар телъытэу къыратырэ ІэпыІэгъур ежьым ытырэм нахь макІ. Хэгъэгум ичіыпіэ зэфэшъхьафхэм чІыгу гектарым пае фермерхэм щаратырэр зэтекіы: Адыгеим — сомэ 388-рэ, Къэбэртэе-Бэлъкъар Республикэм – сомэ 800, Краснодар краим — сомэ 600 — 1000. Ти-фермерхэр анахь зыгъэгумэкіыхэрэм ащыщ Пенсиехэмкіэ фондым истраховой тынхэр хэпшІыкІэу нахьыбэ зэрашІыгьэхэр. Ащ тыфищагь фермер--впеє неІшфоІк мехшишь мех гъэуным. КъызэрэтлъытэрэмкІэ, аужырэ илъэситіум къыкіоці тисатырэхэр фермер-хъызмэтшІэпІэ 700-м фэдизмэ къабгынагъ.

джащ фэдэ ІофшІэгьэшІухэр яІэхэу республикэм ифермерхэр яя ХХ-рэ зичэзыу зэфэс пэгъокіых. Тапэкіэ ахэм ахагъэхъон гухэлъышІухэри зыдаІыгъых.

ЛІЭХЪУСЭЖЪ Хьаджэрэтбый.

«Ситхыгъэхэм янахьыбэм къоджэ щы ак вры къырагъэлъэгъукІырэр, — elo Цуекъо - Ахэр ежь лъэпкъым, ащ ижьыкъащэ, икультурэ, ищы-ІэкІэ-гъэпсыкІэ, игупшысэ-шапхъэхэм къапкъырыкІыгьэх. Лъэпкъ кІэныр сшІолъапІ, лъэпкъ духовнэ саугъэтыри сыгу хэтlагъ». А фыщытыкІзу илъэпкъ фыриІзр ыгьэшІагьоу ыкІи шІуагьэу филъэгъоу ары Юныс итхылъэу «ГъучІы тыгъужъым итаурыхъ» зыфиюрэм фэгъэхьыгъэ статьяу урыс тхэкІо цІэрыІоу В. Распутиным ытхыгъэм «Как должно в наше время любить свой народ» ыlvи зыкlеджагьэр. Uveкъо Юныс итхылъыкІэу «КъэшъуакІом икъам» зыцІэу урысагъ пойнтер екlагъэр, унэм иехэм ащымыщми, гъунэгъу горэ е яІахьылмэ ащыщ. Къыдэхьан шъыу, хэкужъ дэдэ хъужьыгьэп ныІа мы щагужъыр?!» Брунэ зэрэгугьагьэу, щагум зыгорэ къыдэхьагъ, къыдэхьагъэри къышІэжьыгъ, ау а цІыфым цІыфышъо теоштэми, мыцІыфэу къычІэкІыгъ. Ар дезертирэу, колхоз бригадэм ичІыунэжъэу абгынэжьыгъэм мэзэ зыхы-зыбл хъугъэу зыщызгъэбылъырэ, ибысымгощэ Зай ыш Гусэрыкъу арыгъэ. ЕгъашІэм зыфэшъыпкъэу, зыфэlорышlэзэ къыхьыгъэ цыфым и ахьылынки фит, игъунэгъункІи фит, иягъэ къыригъэкІыныр Брунэ ышъхьи къихьагъэп. Ары гушІубзыоу зыкъы-

сымэ къалэм къик/и ичылэ къэкІуагьэу, янэш къэшъуакІоу Къаймэтыкьо Зэбанэ къыкІэныжыыгьэ тыжьын къэмэжъым лъэхъушъ, унэгъо ІэпІэжъхэр зэпырегъазэшъ, кlашъом тес. Къамэу зылъыхъурэм изакъоп, кlашъом телъ хьапщыпхэр зэкІэ Къасымэ шІобылым, ежьыркІэ пкъыгъо пэпчъ гукъэкІыжь гъэнэфагъэхэр, хъишъэхэр апылъ, ары ахэм уасэ яІэу зышІырэр. Мыщ дэжьым Юныс шІоІофэч ынаІэ зытетыр Къасымэ исэнэхьат цІыфмэ еплъыкІэу фыряІэр къызэІуихыныр ары. ЗэрэтлъэгъурэмкІэ. Къасымэ зыпылъ Іофыр пстэуми ашІохъэтэпэмыхь. «БлэкІыгъэ дунаим джыри о узэрэхэт», — къекlэ-

гъэтхъэу, унэй шІыхьафкІэ романыр Юныс къызэјуехы. А льэпкъ хэбзэ шагьом икъэкlyапіэхэр лъэпкъ щыіакіэр къэзыгъэгъунэхэрэ Самсур, Кулсом афэдэ нэжъ-Іужъхэр арэу зэрэщытыр тхакІом тегъэлъэгъу. НыбжьыкІэх нахь мышІэми, Орзэмэс, Хъание афэдэхэри Іэпсынкіэ-лъэпсынкіэу шіыхьафым хэлажьэх. Ар унэгъо пІуныгъэм къытыгъэу зэрэщытыр Юныс нафэ къытфишізу етхы: «Шыхьафхэр Орзэмэс сыдигьокІи икІасэх. Арэу ІэкІэзыгъэуlэшlуагъэри ят». Ащкlэ цlыфым исоциальнэ напи, инравственнэ нэшанэхэми къежьэпІэ гъэнэфагъэ зэряІэр, лъэпкъым ишэнэу хэлъ хъугъэм, хабзэу

закъоу зэрэщымытхэм, ахэм охшеньахем еспинении мифинр зэрэщыряІэм, цІыфым, лъэпкъым япсауныгъэ, ягухахъо ащ япхыгъэу зэрэщытым игупшысэ романым уфещэ.

Орзэмэс янэш Сэтэнэекъо Шъэуае иобрази «Хымэ лыузым» чІыпІэшхо щеубыты. Мыр гухэлъ нэпціым, еплъыкіэ пхэнджым дахьыхыгъэ, мылъкум ыумэхъыгъэ, ылъэхъэгъэ цыф. «Ахъщэ уиІэмэ е зыгорэ къыппыкІыщтмэ ары, — егъасэ ащ ипхъорэлъф кlалэр, — лышхо дэдэ узыхъупэщтыр... Сыфэрэери ахъщэкІэ сымыщэфын дунаим, синэузыр, къытемыкІыщтыгъэ! Ары тилъэхъан зэрэгъэпсыгъэр...»

Шъэуае делэ пІон плъэкІыщтэп, шъхьэфэlуш, лэжьэкlошху, чан, зэшІогъэкІын Іофхэм афэіаз. Ежь ышъхьэ паекІэ тхъагьо горэми ылъэкІзу зыхигьэныщтэп, ау нэмыкіхэмкіэ хьарам. Ар дашіэ хъугъэу «сомэм ціэ ты-реукіыхьэ», «Шъэуае ыджыбэ сомэ къыребгъэхынэп», «ежь ышъхьэ фэлэжьэжьын хъумэ, боу хьашхъурэlу» — alo ціыфмэ. Шъхьэзэкъо мылъкур зыгу

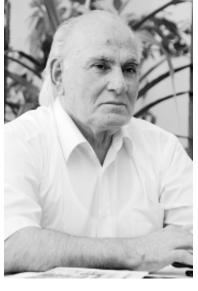
Итыгъуаси, инепи, инеущи уасэ

сыбзэкІэ къыдэкІыгъэми лъэпкъыр зэхэзышІэрэ тхакІоу ар зэрэщытыр къыщынэфагъ. Тхылъым къыдэхьагъ повестьхэу «ШэкІожъым иаужырэ тэо мэкъэнчъ», «КъэшъуакІом икъам» ыкІи романэу «Хымэ лыуз» зыфиlохэрэр.

Драматизмэ ин хэлъ «Шэкloжъым иаужырэ тэо мэкъэнчъ» зыфиюу Хэгьэгу зэошхом иохътэ хьыльэ тыхэзыщэрэ повестым. УахътэмкІэ мыщ къыубытырэр бэп, Бжъэдыгъу нэмыцхэр зыщырафыжьыгъэгьэхэ уж, ау тхакІом къызэрэкІигьэтхъэу. «пшызэжъ-псыхъожъ иджабгъу нэпкъ кІыбкІэ, чыжьэкІэ-чыжьэкІэ, топыо макъэхэр джыри щызэпыухэрэп».

Повестым документальнэ лъапсэ иІэм фэдэу къыдгурегъаІо ежь тхакІом ицІыкІугьом ыльэгъугъэу, ыгу пытэу риубытэгъэ уахътэр арэу зэрэщытым художественнэ амалхэмкІэ тызыхищэзэ. Юныс зикъэбар тызщигъэгъуазэрэр пойнтер-шэкlохьэжъэу Брунэ ары. Ар хьэ Іуш, тхьагьэпці, кіочіэшху, къин чІыпІэ зифэрэм щынэр ышІэрэп, ицыхьэ зытелъыжь. А инджылыз хьэ лъэпкъышІум ищытхъу зэхэзымыхыгъэ Іэгъо-благъом шакІо исыгъэп, зэкІэри зэрэщыгъуазэу, зихьэ Къунчыкъуи псэемыблэжьэу фэшъыпкъагъ, ныбжьи ыгъэукі ытэжьыгъэп. Ащ фэдэ хьэ бэлахьыр гузэжъогъупіэ-хьадэгъупіэ ифи, кіодыкіае зэрэхъурэм итхыдэ авторым тыщегьэгьуазэ. Зэкіэми зэрэтшіэу, хьакІэ-къокІэ пъэпкъхэм ахэтэп хьэм нахь шъыпкъагъэ цІыфым къыфызиІэ. Урысмэ аІоба: «Собака друг человека». Брунэ изекІуакІэу Цуекъо Юныс къыІуатэрэми ар нафэ къытфешіы, ціыфым имыіахьлыягьэ псэзэхэшІэ куоу ащ ІэкІэлъым тылъегъаплъэ, гум къинэжьэу тпэблагъэ къытфешІы.

Брунэ цІыфым изакъоп, чІы-Іэу. шагоу зэсагъэми афэшъыпкъ, зэрэпфихъожьынхэ щы-Іэп. Заом ыпкъ къикІэу зыдащэгьэ Шыблэкъохьабли ары зыкІыдэмызагъэрэри: «Сыдэу къызеубзэхи, дахэу зыкъызыфашІи... шыблэкъохьэблэжъ щагум зыригъэсэн, хьау, зыдигъэгупсэфыхьан ылъэкІыгъэп... ЕжьыркІэ пстэури хымагъэ, рэхьатныгъэ зыщыбгьотын псэупагьэп». Ынэшъэ-уашъэ имыкіэу, ишіэжь хэмыкізу гукъэкіыжь ізшіоу зыдиІыгъыгъэ Къургъокъуае дэт унэжъыр, щагужъыр зегъотыжьым, Брунэ ыгу Іэсэжьыгьэ. Щагу бгынагъэу къыздэхьажьыгъэр гоlугъэп, ау мэфэ заулэ мыхьамелэ Іумыфэу гьогу тетыгъэ Брунэ ыгу къодыгъэп, ар зыщыгугъыгъэр ибысымгуащэу мыпшъыжьэу хьантхъупс фэзышІыщтыгьэ закъор арэп. «Ныпчыхьэ къыдэмыхьэхэми, неущ зыгорэ къыдэхьан, — егупшы-

фишіызэ къекіошъыліэгъэ къумалым ар зыкІигьэшэхъугьэр.

Драматическэ конфликт лъэш зыхэлъ повестым цІыфыгъэм ифилософие щыгъэлъэшыгъэу, лъэныкъуакІэкІэ Цуекъом повестым къыщызэјуихыгъэ мэхъу. Нафэ зэкіэхэмкіи: псэм нахь лъапіэ, нахь Іэшіу щыіэп. Арэу щытми, адыгэмэ alo: «Псэр ащэ, напэр ащэфы». УшэтыпІэ чІыпІэ хьыльэм ар фэшІэшъугьэп Гусэрыкъо. Ежь ышъхьэ къыухъумэжьыным, имэлэкlалІэ ыгъэупэбжьэным фэш ышІэшт жъалымыгъэмкІэ зи зэблэн зэрэщымыІэр ащ илІыгъэнчъэ зекІуакІэкІэ Юныс къытегьэльэгъу. Ау шІу зымышІэрэм къехъулІэ хабзэр Гусэрыкъо къыщэшІы: зызшІуигъэбылъыгъэ нэмыцхэм къагъэогъэ чlыунэм чlэкlодэжьы. Мыщ дэжьым Гусэрыкъо илІыгъэнчъэ зекІуакІэ М.Ю.Лермонтовым ипоэмэу «Беглец» зыгъэкІыжьы.

Цуекъоми Лермонтовыми къызэрагъэлъагъорэмкІэ, адыгэмэ мэхагьэр, къэрарынчъагьэр сыдрэ лъэхъани аумысы. Хьаруни, Гусэрыкъуи нэпэнчъэ гъогоу зытеуцуагъэхэм шъхьадж ифэшъошэ кІэухым фещэ, шъхьадж ифэшъошэ пщыныжь регъэхьы.

Хэгьэгу зэошхор зыщыкІогьэ лъэхъаным фэмыгъэхьыгъэми, зыпсэ зытыгъэхэм ялІыхъужъ къэбархэр мыупэбжьэжьыгъэу джыри ціыфхэм защыхэльыгьэ уахът къыригъэлъэгъук ырэр Цуекъо Юныс иятІонэрэ повестэу «КъэшъуакІом икъам» зы-

Апэрэ еплъыгъомкІэ узІэпызыщэрэ хъугъэ-шІэгъэ гъэшІэгьонышхо повестым къыщымытыгъэ фэд. Тхыдэм ыгупчэ ит шІэныгъэлэжьэу Жанэкъо Къа-

нэкlалъэу къыреlо ащ ишъхьэгъусэ Софэ. Янэшым ишъхьэгъусэ Цуци Къасымэ иІэнатІэ мыскъарэ къешІы: «Урэущтэу зыгорэм ихьажъ-быжъ ухэлъыхъухьэу — сэнэхьат хъуна ар!.. Сыда ащ хэбгъуатэрэр?.. Ащ пае хабзэм зарплатэ къыуета? Зарплатэ бедэхьау шъыпкъэба, ей, мохэмэ арагъэ-«... аидина пеп-под ... "дедихш Софэрэ Цуцэрэ афэдэхэу блэкІыгъэми, ыпэкІэ къэхъущтми ямыгупшысэрэ, непэрэ мэфэ закъокіэ щыіэныр зиціыф гъэпсыкІэхэр мылъкум дехьыхых, лъэпкъым къыкІэныгъэ кІэн лъапІэкІэ Къасымэ ылъытэхэрэр ахэм хъатэ пахьыжьырэп.

Повестым купкІ у фэхъугъэ хъугъэ-шІэгъэ мыиным тхакІор зэрекіоліэрэ шіыкіэр ары уз-Іэпищэу, пшІогъэшІэгъонэу «КъэшъуакІом икъамэ» узкІеджэрэр. Художественнэ шІыкІэгъэпсыкІэ нэшанэу тхакІом ыгъэфедэрэмэ ащыщ къызтегущы-Іэрэ пкъыгъом ылъапсэ къызэпкъырихыныр. Къырамыдзэрэ Іофэу Къасымэ зыуж итым уасэу иІэр къызэІуихыным фэшІ, Юныс гукъэкІыжьыр къызфигьэфедэзэ, зэо илъэсхэм зафегъазэ. Къасымэ зылъыхъурэ къамэм ихъишъэ тыщегъэгъуазэ. Ащ епхыгьэу джыри зы нравственнэ Іофыгъо ин тхакІом къеІэты: цІыфыгъэ шэпхъэ нэшанэхэу шъыпкъагъэр, лІыблэнагъэр, зэфагьэр къумалыгьэ-мэхагьэм пегъэуцу. Ар ІупкІэу къэтыгъэ щыхъугъ къумалэу Къэзаныкъо Оркъыжънерэ Къасымэ янэшэу нэмыцхэм якІодылІэгъэ Къаймэтыкъо Зэбанэрэ къызщышъохэрэ джэгүм. Оркъыжъые лъэпкъ психологием пэшlуекloy мэзекlo: нэмыцхэм закъыригъэштэн, загуригъэІоным фэші зафегъэціыкіу. напэр ещэшъ, псэр ещэфы. Зэбанэ иеплъыкІэхэмкІи, изекІуакІэкІи Оркъыжъые къыпыщыт. Ащ ицІыфыгьэ напэ къэбзэным фэшІ ыпсэ еты духовнэ ыкІи нравственнэ шІошъхъуныгъэу иІэхэм афэшъыпкъэу.

Цуекъо Юныс итворческэ ІэпэІэсэныгъэ анахь къызшылъэгьуагьэмэ ащыщ романэу «Хымэ лыуз» зыфиlорэри. Зы цlыфым адрэ цІыфым ыл фэузын зэрэфаем игупшысэ щыпхырыщыгь а ціэ дэдэр иіэу тхакіом иапэрэ повеству 1978-рэ илъэсым къыдигъэкІыгъагъэми. Ащ хэгъэхъоныгьэхэр, зэхъокІыныгьэхэр, гьэтэрэзыжьыныгъэхэр фишІи, романым нигъэсыжьыгъэу джы мы тхылъым урысыбзэкІэ къыдигьэхьагъ.

ЗэдеІэжьын, зэлъыплъэжьын, зэфэгумэкІыныр лъэпкъ щыІакІэм изы нэшанэу зэрэщытыр къыкІифэхъугъэхэм ар зэряпхыгъэр тхакІом къыкІегьэтхъы. Мы романым нафэ къызэрэтфишІырэмкіи, художественнэ іупкіэкъигъэлъэгъукІ амалыбэр иІэрылъхь Юныс. Анахь игъэкІотыгъэу мыщ щигъэфедагъэхэм ащыщ зэпэгьэуцуныр. Ар къизыгъэлъэгъукіырэ Ліыпціэкъо Орзэмэсрэ Сэтэнэекъо Шъэуаерэ цІыф дунэееплъыкІэ зэпыщытхэм язехьакІохэу романым пхырэкіых.

Лэжьэк ю цыфым игукъэбзагьэ, иціыфышіугьэ, ыкіуачіэ къизыІотыкІырэ, къизыгъэлъэгъукІырэ образ хъурэ-шІэрэ пстэуми апчэгу ит ЛІыпцІэкъо Орзэмэс иобразэу романым къытырэр. Ар гъэсэныгъэ куу зиІэ, цІыфыгьэшхо зыхэлъ, лъэпкъыр, хэгьэгур зыгъэгумэкІырэ Іофыгъохэм агъэгумэкіырэ кіэлэ ныбжьыкі. Лыгъи, теубытэгъэ-пытагъи къызхигъафэзэ, щыІэныгъэм изэмызэгъыныгъэхэм язэшюхын ар фэбанэ, ем, цІыфыр зыгъэпыутырэм, щы ак Іэр зыуц Іэп Іырэм емыбгъукІоу, ишъыпкъэу пэуцужьы, зэфагьэм, шъыпкъагьэм афэшіушіэ.

Къасымэ фэдэу («КъэшъуакІом икъам») Орзэмэси зыпылъ Іофыр цІыфхэм къырадзэрэ хъатэп. Ленинград дэт Мэз академиер къыухи къэкlожьыгъэу, ар ямэзыжъ мафэ къэс макlo, льэпльэ, ищыкІэгьэ Іофыгьохэм язэшІохын ыуж ит. Ау а зыпылъ Іофым пае академие къэуухын зыкІыфэягъэр цІыфхэм къагурыІорэп. Сыда пІомэ Орзэмэс ятэш Мэсхъуди зыпарэми щемыджагьэ пэтзэ къызашіэжьрэм а ІэнатІэр ыІыгьыгь, ыІыгьыгъэ къодыеп, ебаилІэжьыгъ. Ежь изакъоп, зыгорэ фэзылъэгъухэрэми зыфаер къафишІэщтыгьэ ымыгъэохъухэу. Ары яни, янэш Шъэуаий, нэмыкІхэми пхъэ кухьэ е лэучэці горэ паекіэ зыми ыгу химыгъэкІынэу къызкІеушъыихэрэр.

Ары шъхьаем, Орзэмэс ищы-Іэныгъэ философие ащ фэдэ екІоліакіэм диштэрэп, Мэсхъудэ фэдэу обществэм имылъку хэшхыкІэу щыІэн зыгу хэлъхэм ар ащыщэп. Тхылъеджэм Цуекъо Юныс къыгуригъэІоным пыль: мэзыр ыгьэбаинэу, къыухъумэнэу къуаджэм къэкІожьыгъэ Орзэмэс зыуж итыр лъэхъаным къыгъэуцугъэ общественнэ мэхьэнэ ин зиІэ тыкъэзыуцухьэрэ чІыопсым икъэухъумэн. Мэзыр, псыр федэкъэкІопІэ

афешІы хэтІэгъэ Шъэуае къыотыгьонкІи

зи ригъэющтэп, уигъэпцющт, къыобэныщт зэуи щымыхъоу. цыхьэ зыфэпшІын цІыфэу ар зэрэшымытыр Орзэмэс ушъыеу фишІыхэрэм нэрылъэгъу къытфашІы: «...Зысэгьэгьэдел, цІыф горэми угу филъ шъыпкъэр епloy ыгу хэмыгъэкІ. Нибжьи гущыІэ шъхьэихыгъэр цІыф къабыл фэхъугъэп». Ащ ищысэтехыпІэр МЭЗЫМ «ТЫГЪУЖЪ» ХЭХЪУХЬЭЖЬЫгьэ Мэсхъудэ фэдэхэр ары. Ащ илъагъо тырищэмэ шІоигъоу Орзэмэси pelo: «Мэсхъудэ уфэмыдэныр тхьамыкІагьоба!» Аужыпкъэм шІулъэгъуми ифедэмрэ имыфедэмрэ къыдильытэзэ Шъэуае екІуалІэ. Ары Хъание фишІыгьэ шІулъэгъур къин къыфэзыхьырэ, насып гугъэ къезымытырэ гугъэуз шІулъэгъу зышІырэр. Шъыпкъэ, Шъэуае изекІуакІэ

зэрэмытэрэзыр зыдимышІэжьэу щытэп. Арэу щытми, лъэгъо зафэ техьанымкІэ амал зыфигьотыжьырэп, шэн дэир ихарактер щытекІо. Ащ фэдэу емрэ шІумрэ зыгу, зигъэпсыкІэ щызэутэкІхэрэ Шъэуае иобраз романым иконфликт къегъэлъэшы. Ащ иобразэу Юныс къытырэм къеушыхьаты ежь ышъхьэ къыдэхъущтым ехъурэ гупшысэ зимы іэ цыфыр насыпышІон зэримылъэкІыщтыр. ЦІыфым инасып мылъкум дыкlыгьоу ицlыф напэ идэхагъэ, иакъыл икуугъэ, игулъытэ ичаныгъэ, ыгу икъэбзагъэ, игукІэгъу япхыгъэу щыт. ЦІыфым исоциальнэ щы ак Іэрэ игушъхьэлэжьыгъэ баиныгъэрэ зэдиштэнхэр — джа общественнэ мэхьэнэ ин зиІэ непэрэ Іофыгьох Юныс итхыгъэхэм къащиІэтхэрэр.

«КъэшъуакІом икъам» зыфи-Іорэ тхылъым шІум цІыфыгур къыфэзыгъэущрэ тхыгъэх къыдэхьагъэхэр. Ащ яджэхэрэм ячІыгу, ялъэпкъ нахь уасэ афашІын алъэкІыщт. ТхакІом игупшысэ зынэсырэм, художественнэ амалэу ІэкІэлъхэм, ижабзэ идэхагъэ, икъэбзагъэ, кlyaчləy хэлъым къыгъэбаищтых. Арышъ, мы тхылъым литературэм ылъэныкъокІэ Адыгэ Республикэм и Къэралыгьо шІухьафтын къыратыныр ифэшъуашэу къызэрагъэлъэгъуагъэм сэри десэгъаштэ, тефэу сэлъытэ.

ШЪХЬЭЛЭХЪО Дарико. Филологие шіэныгъэхэмкіэ кандидат.

АР-м ПЦЭЖЪЫЕШЭ СПОРТЫМКІЭ ИЗЭНЭКЪОКЪУ

Ухэлажьэзэ, зыогъэпсэфы

(ИкІэух).

Андрей Бондарец майкэ плъыжьыр щыгъ, пцэжъыяшэмэ бэшІагъэу ахэт. Апэрэ чІыпІэр къыдихыным пылъ. Псым къыхихыгъэ пцэжъыехэр нэгушоу къытигьэльэгьугьэх. Пчъагьэм хигьахъо зэрэшІоигьор къытфеІуатэ. Алексей Мамоноври мэгугъэ. Нэпкъым тесэу пцэкъэнтфым кlaпсэу пышlагъэм лъэплъэ. Къудаикъо Аслъан пцэжъыешэ къызэрыкоу къытщыхъугъэп.

Нэпкъым зызэрэщыбгъэхьазырырэм елъытыгьэр бэ, — къе-Іуатэ А. Къудаикъом. — Псым хэс пцэжъыер умылъэгъуми, къызэрэхэпхыщт шыкіэм унаіэ тебгъэтын фае.

ТхьакІущынэ Аслъанрэ КъумпІыл Муратрэ пцэжъыяшэхэм якІуалІэхэзэ упчІэхэр аратых, яушъыих. ГъэшІэгьоным игъэшІэгьоныжыр пцэкъэнтфым пцэжъыер къеуlу зыхъукlэ пцэжъыяшэм игульытэ зыкьызэриІэтырэр, хэкІыпІэхэр къызэригъотырэр ары.

Нэпкъым тетыр зыфэ азэр...

Пцэжънер зыфэдэ лъэпкъыр -пыал мыфтнеажерп дешкыажерп лъэзэ къешіэ. Ащ изакъоп тшіогъэшІэгъоныр. Пцэжъыер онтэгъуми е цІыкІуми нэпкъым тесым гу лъетэ. «Нэпкъым тетыр къошъофыкІэ Іаз» адыгэмэ зэраГорэм тегупшысэзэ, пцэжъыяшэмэ талъэплъэ.

Адыгэ Республикэм мэкъумэщымкІэ иминистрэу Юрий Петровыр зэхэщакІомэ ащыш, Адыгеим пцэжъыешэ спортымкІэ ифедерацие ипрезидент, ащ игуадзэр журналистэу Къудаикъо Алый. НэбгыритІуми тальэпльэшь, общественнэ пшъэрылъэу яІэм хэшіыкі зэрэфыряіэр къахэщы. Пцэжъыяшэхэм гущыІэ фабэхэр apaloyи тарихьылlагъ.

Урысыем культурэмкІэ изаслуженнэ ІофышІэу, артист цІэрыІоу Къулэ Амэрбыйрэ ишъэ-

ожъыеу Альбертрэ зэнэкъокъур къагъэдэхагъ. Пцэжъые зешэхэм хагъэунэфыкІырэ чІыпІэхэр къыдахыгъэхэми, Кавказ щыпсэурэ льэпкъмэ якъашъохэр пчэгум дахэу къыщагъэлъэгъуагъэх, Альберт жьыр кІэтэу къызэрэшъуагъэм тигьэгушІуагь, зэнэкьокьум хэлэжьагъэхэр Іэгу фытеуагъэх.

– Хэгъэгу зэошхом ыуж сыкъэхъугъ. УГагъэхэр тещагъэхэу сятэ чылэм къыгъэзэжьыгъагъ, къытиІуагъ Къулэ Амэрбый. Тиунагъо тхьамыкІзу щыІагъ, гъаблэр зэпытчыгъ. Тшхыщтыр зэрэтфимыкъурэм къыхэкlэу сянэ пцэжъыяшэ сигъакlощтыгъ. Сятэ дунаим зехыжьым сишІуагъэ унагьом зэрезгьэкІыщтым сыпыльыгь. Тхьаегьэпсэух зэнэкьокъум изэхэщакІохэр. СикІэлэцІыкІугъор непи сыгу къэзгъэкІыжьыгъ. Жьы къабзэм тызэрэхэтыгъэм ишІуагъэ къытэкІыщт.

Дунаим щызэльашІэрэ футболистэу, къэлэпчъэlутэу Лев Яшиным къызэритхыжьыгъагъэу, футбол ешІэгьур зыщыІэщт мафэм пцэжъыяшэ коныр икрасагъ. Нэпкъым зэрэтетым къыпкъырыкізу ипкъынэ-лынэхэр ыгъэпытэщтыгъэх, жьы къабзэр Іэзэгъоу ылъытэщтыгъ. ЦІыфыр рэхьатыным фэшІ уахътэ къызфигъотыжьыным мэхьэнэ ин

л. яшиным ритыщтыгь. Зэфэхьысыжьхэр

ТхьакІущынэ Аслъани, Къумпыл Мурати, нэмык Іэшъхьэтетхэри пцэжъые ешагъэх. Уахътэр пкіэнчъэу агьэкіуагьэп. ПцэкъэнтфыхэмкІэ зы пцэжъыеп псым къыхадзыгъэр. Телерадиокомпаниеу «Адыгеим» икоман-

дэу Виктор Крючковыр зыхэтым апэрэ чІыпІэр къыдихыгъ, пцэжъыеу къыубытыгъэр килограмм 12 мэхъу. АР-м ІофшІэнымкІэ ыкІи цІыфхэр социальнэу къэухъумэгъэнхэмкІэ и Министерствэ зэнэкъокъум чанэу хэлэжьагъ. Ящэнэрэ чІыпІэр къызэрэдахыгьэр гьэхъагьэкІэ пцэжъыяшэмэ зыфалъэгъужьыгъ. Урысыем икъутамэу Адыгеим щыІэ ФСО-м икомандэ ятюнэрэ чыптэр къыдихыгъ, пцэжъыеу къыубытыгъэр кг 6,6-рэ.

Сыхьатищым къыкооц зэнэкъокъур кlуагъэ. Федерацием ипрезидентэу Юрий Петровым къызэриІуагъэмкІэ, пцэжъыешэ спортым тиреспубликэ зыщеушъомбгъу. ЯплІэнэрэ зэнэкъокъур бжыхьэм зэхащэщт.

Сурэтхэр зэнэкъокъум къыщытырахыгъэх.

«Зэкъошныгъэм» 12-м еублэ «Дагдизель» Каспийск — «Зэкъошныгъ» Мыекъуапэ — 2:0.

ФУТБОЛ. УРЫСЫЕМ И КУБОК

Бэдзэогъум и 7-м зэдешіагъэх. Зезыщагъэхэр: А. Гуренко, К. Константинов — Астра-

хань, Х. Талаев — Грозный. «Зэкъошныгъ»: Плахтий (Целовальников — 74), Мыкъо,

Абаев, Цакулов, Ибрагимов, Батырбый (Айдельнант, 58), Дат-хъужъ, Волков, Къонэ (Ешыгуау, 70), Осмаев, Ушаков. Къэлапчъэм Іэгуаор дэзыдзагъэхэр: Алиев — 17, Вашидов — 73.

Урысыем футболымкІэ и Кубок икъыдэхын фэгъэхьыгъэ ешІэгъум Каспийскэрэ Мыекъуапэрэ якомандэхэр щызэlукlагъэх. «Зэкъошныгъэм» зэхъокІыныгъабэ фэхъугъ. КІэу аштэгъэ футболистхэм ясэнаущыгъэ къызэlуахынэу, ешlэкlэ дэгъу къагъэлъагъозэ тагъэгушІонэу афэтэІо. 2013 — 2014-рэ илъэсхэм Урысыем и Кубок икъыдэхын фэгъэхьыгъэ ешІэгъур «Зэкъошныгъэм» шІуахьи, зэнэкъокъум къыхэзыгъ. Джы тикомандэ пшъэрылъ шъхьаlэу иlэр ятІонэрэ купэу «Къыблэм» щыкІощт зэІукІэгъухэм дэгъоу ахэлэжьэныр ары. Урысыем изэнэкъокъу ятІонэрэ купэу «Къыб-_лэм» бэдзэогъум и 12-м щаублэщт.

Тикультурэ лъызыгъэкІотэрэ ныбжьыкІэхэр.

НэкІубгьор зыгьэхьазырыгьэр ЕМТІЫЛЪ Нурбый.

(3)Ye

Зэхэзыщагъэр ыкІи къыдэзыгъэкІырэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкъ ІофхэмкІэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряІэ зэпхыныгъэхэмкІэ ыкІи къэбар жъугъэм иамалхэмкІэ и Комитет Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

> Редактор шъхьаІэр ДЭРБЭ ТИМУР

Редактор шъхьаІэм иапэрэ гуадзэр мэщліэкъо Саид

> Редактор шъхьаІэм игуадзэр пшъэдэкІыжь зыхьырэ секретарыр ХЪУРМЭ Хъусен

Редакциер зыдэщыІэр: 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр,

197. Телефонхэр: приемнэр: 52-16-79,

редактор шъхьаІэм иапэрэ гуадзэр: 52-49-44,

редактор гуадзэрпшъэдэкІыжь зыхьырэ секретарыр: 52-16-77.

E-mail: adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхьаты-

гъэр: Урысые Федерацием хэутын ІофхэмкІэ, телерадиокъэтынхэмкІэ ыкІи зэлъы-ІэсыкІэ амалхэмкІэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ -ыqоІет сІпыІР шІапІ, зэраушыхьатыгъэ номерыр ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр

OAO-y «Полиграф-ЮГ», 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

> Пчъагъэр 4035 Индексхэр 52161 52162 Зак. 2551

Хэутыным узщыкІэтхэнэу щыт уахътэр Сыхьатыр 18.00 ЗыщыкІэтхэгъэхэ уахътэр Сыхьатыр 18.00